

REISIAJAKIRI

2/2018

GO REISIAJAKIRI ILMUB 6 KORDA AASTAS,
ALATES 2005. AASTA TALVEST.

3.70
EUROT

ENESEAVASTUSRETK
AMAZONASES

KURIKUULSA
MEDELLÍNI
TÕUSUD JA MÕÕNAD

MOOTORRATTASEIKLUS
SRI LANKAL

LÕUNA- AMEERIKA

kontrastid

NÕUANDED: UUED MATKASIHID HELSINGIS JA TALLINNAS ■ KUIDAS MATKAMADRATSIT PARANDADA?
JAANUS NÕGISTO FILMIST „AHTO. UNISTUSTE JAHT” ■ KUIDAS EHEDAT PAELLAT TEHA?

 THETA
360° elamusi.

RICOH
imagine. change.

RICOH THETA V

Salvesta kõik. 360° reaalselt.

Detailed 14MP resolutsiooniga sfäärilised 360° vaatega fotod ja 4K video · ruumiline 360° helisalvestus · 4K 360° *live* voogedastuse väljund · kiire WiFi ja Bluetooth ühendus · *remote playback* funktsioon · 360° pildi nautimiseks suurel ekraanil · vaata lähemalt photopoint.ee/theta

GO Reisiajakiri

Tel 631 0000

e-post: reisiajakiri@go.ee

Toompuiestee 37, 10133 Tallinn

reisikirjad.gotravel.ee

Tellimine

internetist:

reisikirjad.gotravel.ee/tellimine

e-postilt: tellimine@go.ee või

postkontorites üle Eesti

Reklaam

Nordicom

+372 5666 7770

reklaam@nordicom.ee

Toimetus

Peatoimetaja:

Tiit Pruuli, pruuli@go.ee

Tegevtoimetaja:

Stina Eilsen, stina@go.ee

Kolleegium:

Tiit Riisalo

Kristjan-Erik Suurväl

Villu Zirnask

Keeletoimetaja: **Killu Paldrok**

Kujundaja: **Timo Tamm**

Kaardid: **Regio**

Trükk: **Uniprint**

Väljaandja

OÜ Matkaajakiri

Toompuiestee 37, 10133 Tallinn

Go Reisiajakiri ilmub 6 korda aastas.

Go Reisiajakiri on autorikaitse objekt.

Toimetus ei vastuta reklaamide
sisu ja keelekasutuse eest.

Järgmine ajakiri ilmub juunis 2018.

Reisibuum

Reisimine on tõusuteel. Üks esimesi indikaatoreid sellest, et majandusel läheb hästi, on see, kui inimesed hakkavad reisima. Ja eestlased reisivad praegu kõvasti. Minnakse Egiptusesse, Türgi, Kreekasse, veidi odavamasse Bulgaariasse. Sel hooajal läheb kaks gruppi Eesti turiste ka Antarktikasse, kasvav trend on laevakruisid ja muud eksklusiivsemad tooted ning kaugemad sihtkohad.

Mida me reisibüroos näeme, on ka see, et paljud eestlased teevad reise eest makseid välismaistest pankadest. Mis tähendab, et ka need, kes töötavad kodumaalt eemal, tellivad puhkusereise kodumaistelt firmadelt ja üsna usinalt. Nad teevad seda sellepärast, et sinne kvaliteet on hea. Inimesed ei vaata enam ainult hinda, vaid pööravad järjest enam tähelepanu ka kvaliteedile. Selle asemel, et ise tunde netis surfata, usaldatakse professionaalseid reisikorraldajaid.

Nii ongi rahva jõukuse kasvu kõrval reisibuumile kindlasti kaasa aidanud ka selle sektori ettevõtete kvaliteedi paranemine ja

võimaluste diapasooni avardumine. Tallinna lennujaam on siin üks parimaid kohalikke näiteid, aga põnevad tööd on teinud ka kodumaised reisifirmad.

Suurepärastest tulemustest 2017. aastal raporteeritakse ka rahvusvahelises turismiäris. Seda nii lennufirmade (Lufthansa teatas 12,4% käibekasvust), hotelliketide (Marriott pole Euroopas ilal nii head aastat olnud) kui ka turismifirmade poolt (käibekasvust on teatanud nii TUI, Thomas Cook kui teisedki suured ettevõtted).

Headesse emotsioonidesse tasub investeerida. Need toovad dividende ka siis, kui peaks taas tulema märg sügis, pime talv või majanduslikult raskemad ajad. „Elamus on tähtsam kui raha,” kirjutas äsja Postimehes mu hea kolleeg, Go Traveli turundusjuht Anu Vane. Mul jääb üle temaga ainult nõustuda.

Tiit Pruuli

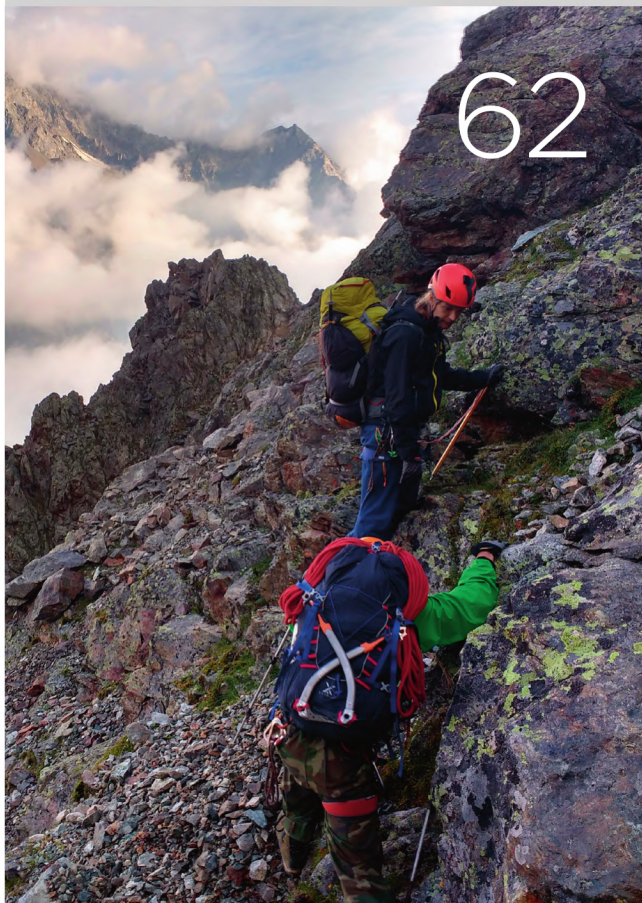

KAANEFOTO: ADOBE STOCK

FOTO: MAARJA MÄÄLDER

Peruu Amazonase ürgloodus, ebamaine Atacama kõrb, neli aastaaega Patagoonias ja Tulemaal, narkoseriaalidest tuntud Medellin ja lõunapoolkera suurim linn São Paulo.

Äikesetormi trotsides tippu

Eesti alpinistid Euroopa kõrguselt teisel mäel.

44

Ratsamatkad

kaugettesse ja ligipääsmatutesse paikadesse.

2/2018 GO REISIAJAKIRI

KROONIKA

Aasta parimaks reisiraamatuks valiti Hendrik Relve ja Berit Renseri teosed Indoneesiast

Kümnendat korda välja antud parima reisiraamatu tiitel läks tänava jagamisele kahe teose vahel ning lisaks andis žürii välja ka aastate seikluse tiitli.

2017. aasta parimateks reisiraamatuteks nimetati Hendrik Relve „Kiviaja puudutus” ja Berit Renseri „Minu Indoneesia”. Mõlemad raamatud toovad lugejateni Indoneesia eksootilised ja eripargelised kultuurid. Aastate seikluse tiitli pälvis seitsme aasta pikkuse reisi eest Aafrikas ja Lõuna-Ameerikas autoga seikleja Tarmo Tamming.

„Beriti raamat räägib kaasakiskuvalt sellest, kuidas üks vabameelne noor naine Indoneesia käskude-keeldude, rangete tavade ja silmakirjalikkuse sigrimigris hakkama sai ja kuidas seda nautis,” ütles žürii liige Tiit Pruuli.

„Eesti reisimise suur klassik Hendrik Relve lähivaade unikaalse korowai rahva ellu on uskumatult põnev etnograafiline ja looduslooline retk paika, kuhu valge mehe jalg üliharva satub,” iseloomustas Tiit Pruuli.

Kokku 2000-eurose auhinna fondi pani võitjatele välja Go Travel. ■

Aasta turismiajakirjanik on Agaate Antson

Reisikorraldaja Novatours valis kuendat korda aasta turismiajakirjaniku ja seekordse auhinna pälvis Postimehe reisiportaali toimetaja Agaate Antson.

Ettevõtte lähtus valiku tegemisel reisi-tema erinevate tahkude kajastamisest ning põhjalikkusest. Kriteeriumiteks olid turismindusega seotud teemade valdamine, lugude ettevalmistus, esitus ja ajakohasus. GO Reisiajakiri ühineb õnnitlejatega! ■

Elamusmaratonide sarja lisandub uus kepikõnni- ja käimismaraton

Elamusmaratonid on Eesti suurim kepikõnni- ja käimismaratonide sari, mis pakub osalejatele motivatsiooni liikumiseks Eesti looduses. Juunis, juulis ja augustis toimub kokku neli maratoni: 10. juunil Noarootsis, 8. juulil Lahemaal, 5. augustil Värskas ning 19. augustil esimest korda Kõrvemaal.

Maratoni täispikk distants on klassikaliselt 42 kilomeetrit, kuid valida saab ka poolpika maratoni või lühema, 10 kilomeetri pikkuse raja. Elamusretkede korraldaja Kunnar Karu on kindel, et piisava annuse elamusi saavad matkadelt nii kogenud spordihundid kui niisama pühapäevajalutajad. „Näiteks käiakse elamusmaratonil mägedesse minekuks eelsoojendust tegemas. Paljudel eestlastel on suviti plaanis vallutada Euroopa matkaradu või mäetippe – võta aga kodusel käimisdistsantsil kaalukas seljakott turjale ja nii saab see hoopis teise mõõtme ning osutub enne reisi kasulikuks füüsiliseks pingutuseks.”

Piirkonnad, kus elamusmaratonid aset leiavad, on Eesti ühed väikseima asustusega paigad.

Noarootsi rajal saab nautida mereranda ja omanäolisi väikekülasid. Lahemaa maratoni märksõnadeks on jõed ja joad. Värskas ümbruse trumbiks on männimetsad ja kukeseenad. Kõrvemaa raja teevad eriti huvitavaks sealsele piirkonnale iseloomulikud voored ning palju järvi, kuid ka Jussi nõmm, mis augustikuus peaks olema suur ja lilla kanarbikuväli.

Vaata lähemalt
www.elamusmaratonid.ee

Kristel Patzig ■

www.salva24.ee

10%
soodsam!

SALVA
KINDLUSTUS

SALVA REISIKINDLUSTUS
asendamatu kaaslane igal reisel

Tutvu tingimustega www.salva.ee või küsi lisa meie spetsialistilt.

Õhkmadratsi parandamine

Õhuga täidetavad magamisolused ei vaja sugugi karmi kohtlemist, et matt enam õhku ei pea ning parandamist vajab. Selleks, et magamisaluse õhumulle korral kogu reis rikutud ei saaks, tasuks olla valmis madratsi aukude paikamiseks.

Uued õhuga täidetavad magamisalused pakuvad konkurentsi klassikalistele vahtmattidele. Kui oma kaalu, kompaktsuse ja mugavuse poolest on õhkmatid vahtmatidest igati üle, siis vastupidavus väikeste augukeste tekkimise näol on kasutajatele kohati ebameeldivaid üllatusi tekitanud.

Magamisaluselt eeldatakse, et see on transpordil võimalikult kompaktne ja kerge ning magamisel paks ja mõnus. Nende nõuete täitmiseks kasutavad tootjad väga

kergeid tekstiile. Kuigi tekstiil iseenesest on tugev ja vastupidav, võib väikseimgi torge või säde lõkkest selle mitteõhukindlaks muuta. Nii mõnigi kasutaja on saanud hommikuks ebameeldiva üllatuse osaliseks, et kogu õhk on matist lahkunud ja magaja jäänud ilma pehmendusega madratsi pinnale.

Kõige tüütumad on imepisikesed augud, millest õhk väljub pikema aja jooksul ja mida on väga keeruline mati pinnalt üles

TEKST: ARGO MERE

leida. Harvad pole ka olukorrad, kus matti on tekkinud näiteks hõõrdumise tagajärjel mitu augukest. Isegi kui üks üles leida, ei tähenda see, et matt oleks terve. Paigata tuleb korralikult, sest halvasti pandud paik võib uuesti lekkima hakata. Eriti korralikult tuleks jälgida, et paiga alla ei jääks õhumulle ning alusmaterjali kortse.

Enne tööga alustamist tutvu kindlasti juhendiga

Pea iga õhkmadratsi tootja paneb oma madratsiga kaasa ka paranduskomplekti. Sobivaks lõigatavad paranduspaigad ja liimi või siis juba liimiga valmis matile peale kleebitavad paigad. Tihti on magamisaluse pealne ja alune materjal erinevad, ning mõlemale pinnale on komplektis oma paik. Kui madratsiga kaasas olev paranduskomplekt ei sobi, siis on matkapoest võimalik osta universaalseid paranduskomplekte. Mati paikamiseks kasutage spetsiaalset liimi, mis jääb pärast elastseks. Erinevad kivistuvad liimid ei sobi, kuna on murdmiseks ja painutamiseks lii-

ga staatilised. Uuem ja lihtsaim variant on Tear-Aid'i läbipaistvad ja elastsed liimiga paranduspaigad, millega saad madratsi puhtalt ja esteetiliselt ilusti ära paigatud. Näiteks Therm-A-Rest hakkas eelmisest aastast Tear-Aid'i paranduspaikasid oma toodetega kaasa panema. Lapi augule liimimine ei ole iseenesest keeruline, soovitage kindlasti tutvuda nii madratsi kui paranduskomplekti kasutusjuhistega, et vältida ebaõnnestumist.

Kuigi madratsi õhuleke on ebameeldiv, ei tähenda see mingil juhul, et madrats oleks lõplikult läbi ja selle peab uuega asendama, korralik ja hoolikas parandus teevad madratsi 100% kasutatavaks. Kindlasti on inimesi, keda paik madratsil häirib, aga kogenud matkaja teab, et augud õhkmadratsis on matkamisega seotud paratamatu nähtus. Ning mõni paik madratsil lisab sellele vaid vääriskust ning viitab sihipärasele kasutusele.

Vaata ka teisi asjalikke nõuandeid
www.matkasport.ee/blog ■

Üldised soovitused matkamattide paigamiseks:

1. Ürita leida lekkekoht. Kui on kuulda õhu sisinat, siis otsi seda silma või põsega, sest need on tundlikumad kui näiteks käsi.
2. Kui auku niisama ei leia, tee madratsile veetest. Lekkivast kohast annavad märku pinnale tõusvad mullikesed.
3. Kui auk on leitud, fikseeri ja märgi see näiteks veekindla vildikaga.
4. Kui on oht, et madratsis on rohkem augukesti, tee veetest kogu madratsi ulatuses nii alumisele kui ülemisele poolele.
5. Kuivata madrats korralikult. Kui tootja on nii soovitanud, siis karesta augu ümbrust õrnalt liivapaberiga, et saada pinda nakkuvamaks. Eemalda karestamisel tekkinud tolm.
6. Lõika sobiva suuruse ja kujuga paik.
7. Liimimisel kata mõlemad liimitavad pinnad õhukese liimikihiga. Jälgi tootja juhendit, sest osal juhtudel tuleb liimi panna vaid ühele pinnale. Veendu, et liimitav pind saaks ühtlaselt kaetud nii keskelt kui ka servadest.
8. Asetada paik markeeritud augu kohale. Jälgi, et madratsi pind oleks sile ja et paiga alla ei jääks kortse ega õhumulle. Liimi paik korralikult madratsi pinnale ja jälgi, et selle servad lahti ei jääks.
9. Lase paigal fikseeruda (sõltuvalt liimist vähemalt mõni tund), enne kui madratsi kasutusse võtta.
10. Madratsi täis püsimist kontrolli päeva jooksul, et näha, kas parandus õnnestus või on vaja protsessi korrata.

Suvi algab rattaretkega!

KUIDAS ELAD, KÕRVEMAA?

18.-20. MAI 2018

Keskkonnaprogramm, kohajutud, Metsatõll, Kruuv, Trio Romansid jt. Registreeru juba täna!

Rohkem infot: www.rattaretked.ee

Toetajad:

MEESKOND

SPORTLAND

fix ratas

DSV

Sante

Teejuhiga Peruus

TEKST: GLED-AIRIIN SAARSO

Gled-Airiin Saarso kirjeldab meelde-
jäävat reisi Peruuusse, sügavale
Amazonase vihmametsa, kus argi-
päevamured tunduvad tühisena ja
elu voolab hoopis teises, eneseavas-
tuslikus rütmis. „Tahaks tagasi,” kõlab
autori tõdemus reisi lõppedes.

Tundsin juba mitu aastat, et pean minema Amazonasesse, kus
maagilise looduse abiga kohtuda taas oma sisemise olemisega.
Sarnasele otsingule saab minna ka Eestis, kuid tajusin vajadust
kauguse, soojuse, lõhnade ning troopilise ja kõikjale tungiva
niiskuse ja mädanemise järele. Olin valmis usaldama end teejuhi
valitud rajale.

Teejuhte on mitmesuguseid. Selleks võib olla „Lonely Planet”,
loetud kirjandus, värvilise vihmavarjuga giid või vaimne rajaleid-
ja, kes võtab su kaasa ja juhendab märkama. Meie antropoloogist
teejuht oli Ivo Tšetörkin, kellega seitsmekesi rännakule asusime.
Ivo viis meid kõrgele mäkke, andis kogemisele aega ning mis
kõige olulisem, tõi meid turvaliselt tagasi.

Vihmametsas sajab vihma ka.

FOTO: KAUPU KIKKAS

Reisil on lihtsam märgata ja tõlgendada seda, millest on eelnevalt loetud või filme vaadatud. Olin eeltööna lugenud Mario Vargas Llosa ja Alejo Carpentieri teoseid, vaadanud Werner Herzogi filme Fitzcarraldost ning värskendanud teadmisi Machu Picchust ja inkade kuldajastust. Kohal olles lülitasin end välja üleüldisest informatsioonist. Läksin reisile otsima maagilist selvat ja Andide laiust. Ma ei vaevanud pead mõtetega detailsest reisikavast ega mälestusesemete kogumisest.

Selva, Amazonase vihmamets

Selvasse sõitsime Iquitosest ülesvoolu mööda Amazonase jõge. Iga edasiliigutud sõlm viis meid eemale maailma suurimast linnast, kuhu ükski maismaatee ei vii. Eurooplase ratsionaalse ajataju aitas unustada poolepäevane teekond metallpaadis, sümbolne piirikontroll raha – Peru sol’ide – kogumiseks.

Esimene öhtu pimeduses kanuutamine kinnikasvanud, kuid siiski laevatataval jõel valmistas meid ette vahetuteks kogemusteks. Kaimanite kollased silmad pimestusid valgusvihus. Jahimehel on aega umbes viis sekundit, et silma järgi kindlaks teha

looma suurus ning otsustada, kas tõmmata käsitsi veest välja või jätta oma rahusse. Väikese kaimani hammustus pole eriti terav, kuid hammaste vahel on hulganiselt baktereid, mis sooja kliima kiirete eluprotsesside näol elama hakkavad.

Hommikusoögikala.

FOTO: STINA KASE

Metsalaager.

Džungliseadusteks on kiirus, kogemus ja otsustamine, mis kunagi tagasid ellujäämise looduses. Konnade krooksumine tol ööl oli tagasihoidlik ja kohalik pärimus ütles, et järgmine päev vihma ei too. Kuu hakkas täis saama.

Selva hingab öösel häälekalt. Seal sünnitakse, elatakse ja hääbutakse või langeatakse kellegi saagiks. Seda kõike kannavad edasi metsa helid. Nahkhiired toimetavad bangalo seina vahel, suur ämblik ronib mööda moskiitovõrku. Ma ei karda, ma ei määra, olen vaid vaatleja.

Eelajalooline linnuriigi ükssarvikuks kutsutud kalkunilaadne *jamuco* ehk sarvik-ogatiib äratas hommikul alti laulva hääletooniga. Tema laksuvad karjatused saadavad meid ööl ja päeval. Väikeste taldrikute suurusel sinised *Morpho*-liblikad laperdavad lennates. Meid hoiatati ümbruses paljajalu ringiliikumise eest, sest rästiku perekonnast pärit mürgised maod vajavad oma ruumi.

Amazonases süüakse hommikuti tihti kalasuppi. Kaetud laua ääres ootas mind taldrikutäis puljongit, mille sees tagurpidid sägaline ehk *carachama*. Teejuht soovitas tšillit peale pigistada ja nahk lusikaga maha koorida. Kunagi oli mul kodus akvaariumis sarnane põhjakoristaja kala, üks minu lemmikuid. Hiljem nägime jões kalurit, kes neid ise üleni vees olles kätega urgudest püüdis. Järgmisel korral oskasin juba hõrgutisega loomulikumat toimetada.

Saime kummikud ja läksime esimesele matkale. Kujutasin ette, et vihmamets on raskesti läbitav ja kogu aeg peab matšetega teed rajama. Tegelikult tegid meie kohalikud teejuhivad vaid mõne kiire ja elegantse hoobi matšeete ümara esiotsaga, et üksikut oksa või liaani teelt kõrvaldada. Metsale iseloomulikud parasiitained kinnitavad end teiste külge ja hiljem võtavad nende eluruumi üle. Selva alusmetsas, kõrgete puude võrade varjus, taimed üleliia ei voha ning seal on lihtne kõndida.

Vihmametsa taimede liigirikkuse kasutamise on põliselanikud enamasti minetanud. Meie giid Walter veel mäletas esivanemate tarkusi, lüües aeg-ajalt matšeetega erinevate puude tüvedest laaste, millest teha teed või ravimeid.

Kolmanda päeva matkaks olime juba kohanenud džungli hääle ja oludega. Hetkega tumenev taevaskõrgus ja tuuleil, mis töötab tuua vihma, võib sama äkitselt mööduks. Kohalik teejuht seletas, et sääskede eemalepeletamiseks tuleb neid naiselikult liigutusega endast eemale lükata, mitte käsi enda vastu peksta. Riided olid läbi higistatud, vett kulus palju.

Viimane öö džunglis magasime võrkkiiedes. Panin kummikud moskiitovõrgu alla, et tarantel sisse ei roniks. Selgus, et nad polegi mürgised, kaitsevad vaid oma eluruumi. Eemaldusin lõkkeäärsest vestlusest jõe äärde pimedusse, et vaadelda helkivaid putukaid. Indiaanlased neid valgustamiseks ei kasuta, neile meeldivad leedlambid.

Õine Cusco.

FOTO: IVO TSETÖRKIN

Stseen Beleni ujuvas linnaosas.

Hommikul jätsime laagriplatsi inimese tehtud materjalist vabaks, kuigi vih-mamets võib ka selle kiiresti üle võtta, nii nagu ta võtab inimese mõeldud mõtted, mis üks hetk lahustuvad, sulanduvad, muutuvad liaanideks, linnu hõigeteks.

Minu jaoks jäi selvas olemine lühikeseks, et oma olemises korralikult rohtuda. Küll aga sain kogemuse, kuidas olla natukenegi aega pügamata, kujundamata.

Sõitsime allavoolu tagasi endiste kautšukikuningate linna Iquitosesse. See on boheemluse definitsiooni visuaal, mida tasub kogeda nii päeval kui ka öösel. Lonks afrodisiaakumi Beleni puuviljade, mereandide, tõukude ja nõiadroogidega turul tõi maagia tajumise lähemale. Liikusime Beleni ujuva linnaosa tänavatele, kus hoidsin teejuhi lähedale, sest võõrana võib seal kõike ette tulla.

Puuna, kõrgmaa Andides

Lendasime 3400 meetri kõrgusele inkade pealinna Cuscosse. Sain esimest korda elus

Machu Picchu hommikuudus.

tunda mäehaigust, mida tekitab hõre õhk ja hapnikupuudus. See on iiveldus, liigese- ja peavalu, pingutust nõudev hingamine, unetus. Kohalikud joovad mäehaiguse peletamiseks kokalehtedest tehtud teed ja närivad neid, kokalehed aitavad hapnikku paremini omastada. Järgin iidseid õpetusi ja tasapisi kohanen.

Andide ruuged värvid, kõrgemad lumised tipud ja väega pühad mäed *apu'd* laiutasid ja kõrgusid juba lennukiakna vaadetes. Nende mastaapsus muudab inimese mõtted tillukesteks. Avarus kaotab kontrolli maailma tajumise üle ja viib arusaamani, et on olemas veel avastamata paiku, nagu on inimeses soppe, mida ta ei tunne ning mis avanevad vaid õnnelikule leidjale või avastajale. Peruu kihilisust kujundavad soonelised mägiõjed, inkade teeradade võrgustik ning päikesekiired, mis viivad kivist altarite juurde.

Machu Picchu on olnud minu mõtetes keskkooliaegadest saati. Teejuht oli meile sinna jõudmiseks pool aastat varem

soetanud piletid rongisõiduks ja mäk-keronimiseks. Pärale jõudes ei oodanud meid ajalootund, vaid pilveudu hajumise ootus, Machu Picchu ilmumise nägemine. Kuulsin kõrvalise giidi juttu, et inkad olid ühe meetri pikkused ja kandsid peos kuni sajakiloseid raskuseid. Ei teadnud, kas uskuda või oodata, kuni avar ning hingemattv vaade avaneb. Õhku oli vähe ja hing jäi sõna otseses mõttes kinni.

Meid ootas veel rituaal kohaliku šamaani ja reisikaaslastega, nelja elemendi ja kivisse raiutud templitega, õhtune sõit andide flöödi *zampoña* muusika saatel. Autotulede valgusvihi varjudes rääkisid puud ja põõsad, kaaslasted olid rituaali käigus lähedaseks saanud. Kõik see kokku andis kogemuse, millena näevad ja usuvad põlisrahvad oma mägesid, kive ja loomi.

Huacachina düünid

Viimasteks päevadeks viis teejuht meid kõrbe, Huacachina liivadüünidele pagi ja lauaga sõitma, päikese värvimaaliguid loo-

jangul vaatama ja meeldejäävaid hetki kogema. Maailma ühtede suuremate düünide otsa ronimiseks leidsin oma viisi – surusin harali sõrmed luiteliiva ning sain nii kindlustundeks ja edasiliikumiseks vähemalt kolm kandvat puutepunkti. Hingeldasin hõredas õhus ja ronisin edasi. Kohalikus ketšua keeles tähendab Huacachina „liiva-vihm“, pärisvihma ei saja seal kunagi. Liiv tuli koju kaasa nii kõrvaaukudes kui ka püksitaskutes.

Turvaliselt tagasi

Miljööd loov teejuht muutis Peruu kogemise vahetuks. Imesin nagu käsn endasse kogu meeleolu koos lõhnade, maitsete ja värvidega, tuule ja vee pritsmetega, paadimootori põksumise ja diisli lõhnaga. Ma ei teinud reisir palju fotosid. Elamuse andsid emakese Maa Pachamama kohalolek, adrenaliinilaksud värskest kalast tehtud *ceviche*'st ja tšillikogustest. ■

Ahvatlev Atacama

TEKST JA FOTOD:
ALLAN KALDOJA, PIRET SIMSON

Jimi Hendrixi „Voodoo Chile” taustaks kõlamas, kulgevad R.A.A.A.M teatritrupi liikmed autoga Atacama kõrbe-kuumuse omalaadses unenäolises õhkkonnas. Allan Kaldoja ja Piret Simson panid mõned mõtted ja hetked kirja.

Vabariigi juubeliaasta algas rõõmustavalt – R.A.A.A.M-teatri trupp andis Lõuna-Ameerika mainekaimal teatrifestivalil Santiago a Mil oma „Libahundiga” kolm menukat etendust. Kui sümpaatne, et August Kitzbergi poolt aastal 1911 kirjutatud näidend ikka elab ja kannab, meid esindab ja inimesi ühendab! Tegemist on ilmselt esimese korraga, mil professionaalne Eesti teater Lõuna-Ameerikas etendusi andnud, seega uus peatükk meie teatriloo, kiitus produtsent Märt Meosele, lavastaja Sergei Potapovile ja mõistagi kogu trupile. Ovatsioonide vaibudes jäi meile veel üks nädal Tšiilis ning Piret, Liisa ja mina otsustasime selle veeta Atacama kõrbes.

Inimene ei suuda õieti iseennastki kirjeldada, saati siis veel kõrbe, mis juba miljon aastat elab, hingab, ergab ja virvendab.

Visandame siiski mõned aistingud, endale meenutuseks ja teistele tõukeks.

ALLAN: Maandume Calamas. Valgus, kuivus, soojus. Õhk on samas üllatavalt pehme. Lõpuks oleme suurlinnast eemal, ainuüksi sellest tingitud õnnetunne on väärt rohkem kui sada lennupiletile kulutatud eurot. Calama on Atacama vasetööstuse keskus. Ümberkaudu on maailma suurimate hulka kuuluvad vasemaardlad, inimüraskite poolt uuristatud augud, millesse võiks vabalt panna kogu Võrtsjärve koos poole Emajõe vesikonnaga. Kaevurid on tõsised, higised, rahulikud ja nõgised. Mehi on siin selgelt rohkem kui naisi ning peamiseks liiklusvahendiks suurettevõtetele kuuluvad punased kastimaasturid.

Punane planeet.

Meie rendime Calamast Chevrolet Captiva, mis tõestab end järgmise paari päeva, 2500-kilomeetrise läbisõidu ja üle viiekilomeetrise kõrguste vahe käigus truu ja tubli tööloomana. Madala ja jõuetu autoga siinkandis õnnelindu ei püüa. Rendihind ise pole kõrge, kuid teist sama palju maksab asjaolu, et tagastame auto Santiagos. Aga see pole tähtis. Mällu sööbib hoopis heleda pioneerihäälega tütarlaps, kes tundide kaua Calama kirikuplatsil hingestatult jumalasõna kuulutab, kuulajaskonnaks kümnekond kohalikku krantsi. Ilma eesmärgita kõrbes ellu ei jää.

PIRET: Meie esimene peatuspaik on Calamas. Kõrbes maandumise järel on keskkonnavaheetus nii raputav, et tunnen suurt vajadust aidata endal kohale jõuda.

Esiemad soovivad pesu pesta. Ma

tahan väga pesu pesta. Käsitsi.

Pärast mõningast pingutust hosteli perenaisega suhtlemisel küsib proua tõlgina kasutatav nutitelefoni mu käest: „Do you want to wash it yourself?” Minu kergendunud „Yes!” viib meid õue, kus 35 kraadi kuuma ja varjualuses kivist kraanikauss.

Kuiv, tuline, kuid ometi nii sõbralik õhk.

Seep, vesi, kõrbetuul, minu nahk.

Tunnen väga suurt ja väga vaikset rõõmu.

Korraks tabab mind ka mõte, et ehk ei peaks maailma ühes kuivemas linnas veega nii säästmatult ringi käima. Aga ma ei raatsi lõpetada, sest leige voolav vesi mu kätel ja siidiriidel teeb õnnelikuks.

Võtan vastutuse vaid oma heaolu eest.

Kõrbeaurik.

Tšiili

17 miljonit elanikku, neist 7 miljonit pealinna Santiago (Püha Jaakobus) piirkonnas, tuntumateks põliselanikeks maputše indiaanlased.

Pindala 756 000 km²

Põhjast lõunasse 4300 km, idast läände kõige laiemas kohas mandril 350 km.

Läänes ja lõunas piirneb ookeaniga, idas Andidega, mis sirutuvad ligi 7 kilomeetri kõrgusele.

Esindatud on kõik suuremad kliimavööndid ja loodusnähtused, sealhulgas maailma kõige kuivem piirkond Atacama kõrb põhjas, alpiaasaderikas kõrgmäestik idas, Lihavõttesaarte troopika, parasvööde ja vihmametsad, vulkaanid, järved, fjordid, liustikud ja jäämäed, hoovuste- ja elurikas ookean.

ALLAN: Märkan, et meid kannab kõrbesse maantee nr 21, naeratan. See arv saadab mind läbi elu, oleme siin liiva ja kivide keskel omaks võetud, võime teed usaldada ja kulgemisele anduda. Seega on loomulik, et päeval, mil Santiagos maandub paavst Franciscus, satume meie linnakesse nimega San Francisco de Chiu Chiu ja avastame end Tšiili vanimast kirikust. Oma säravalgete seintega meenutab see kummalist kõrbeaurikut, mis sajandeid tagasi just sellesse oaasi tarduda on otsustanud. Vastandeid ahmides ostame poeketest jäätist ning laamavillast kindaid ja kampsuneid. Kuigi talv tundub võimatu.

PIRET: Satume oma teekonnal juhuslikult Tšiili kõige vanemasse kirikusse. Valge krohv, kaktusepitsilised uksed ja lagi. See kõik on seal üsna rahulikul, ennast mitte ülemäära tähtsustaval moel.

Sama rahulikult suhtub olukorda ka üks koer, kes asub keskendunult närima just seda istet, millel ma oma koondumist ootan. Kratsin ja paitan teda ning meil on tore.

Varsti siseneb üks perekond. Ilmselt mitte nii kaugelt tulnud kui meie, aga siiski turistid. Isa seletab oma umbes

8-aastasele pojale midagi ja mulle meeldib, et ma ei mõista selle jutu tähendust. Jään seda poissi kuidagi vaatama. Lapsed on ikka õrnad, aga tema on eriline.

Ta on keegi, kelle süda on veel tõeliselt valge.

ALLAN: Sõidame edasi Lasanasse, kolame 12. sajandil Loa jõe kanjonisse ehitatud pukara (ketšua keeles 'kindlus') varemetes. Pärast pikka otsimist tuvastame piirkonnast ka ühe häbeliku kriipsujukude ja -punikutega petroglüüfi (piirkonna vanimad on III aastatuhandest e.m.a.). Nüüd

El Tatio geisriväli.

kannab tee meid itta, taamal kuumaudus terendavate Andide poole. Hall kõrb muutub kollaseks, virvendusest astuvad esile mägede vikerkaaretoonid. Oleme märkamatult tõusnud 3000 meetri peale. Aeg-ajalt tervitavad meid tee ääres vikunjad. Nemad ja guanakod on Lõuna-Ameerika metsikud kameliidid, alpakad ja laamad nende kodustatud järglased.

El Tatio geisritevälja poole näitava sildi juures oleme tõusnud juba 4200 meetri kõrgusele, õhk on hõre, nagu ka meie südamed. Saabume El Tatiose tund pärast ametlikku sulgemisaega ja minus tärkab mängulust. Kohalik jefe ehk pealik on umbes 25-aastane tütarlaps, näen end talle selgitamas, et minuga reisivad kuulsad Euroopa *telenovela*'de-staarid, kes siin ilmanurgas viibivad terve maailma ajaloo jooksul vaid täna õhtul. Lõbusus nakkab ja enne meie privaattuuri algust teen eksootilistest staaridest ja kohalistest inimestest rea ühispile. El Tatio geisriteväli on maailma kõrgeim, asub 4300 meetri peal, kõrvalasuvate vulkaanide taga on Boliivia. Jalutame väävlises aurus, supleme kuumaveebasseinis. Vaikus, rahu, silmapiirile vajuva päikese

ja mägede värvimänguduett... Lahkudes kingime kollektiivile „Vabariik 100” šokolaadi ja oleme kõik õnnelikud. Kohalik telefonikaart püüab aeg-ajalt levi ja juhatab meid San Pedro de Atacama poole. Soolajärvedes solberdavad flamingod, maastikud muutuvad kuldseks ja siis lillaks, päev vajub õhtusse. Mägedest kaua näha olnud pimedas kõrberüpes vilkuv oasike läheneb pikkamisi ja saab meie telklaagri peatuspaigaks järgmisel kahel ööl.

ALLAN: Lendame ja lendame ülesmäge, meid ei peata miski! Teejuhiks Boliivia piiril kõrguv sümmeetriline Licancaburi vulkaan, eesmärgiks maailma võimsaim observatoorium ALMA. Kilomeetreid ja kilomeetreid sujuvalt ülesmäge, tiivustav muusika kuklas. Keerame kruusateele, elan automobilisti unistust. Kivine pudenev serpentiin väljastab meie masinale kangelasauto ordeni. Ühtäkki oleme 5150 meetri kõrgusel. Minu jaoks on see kõik uskumatu. Jalgees laiub silmapiirini avar virvendav tasandik – Atacama. Taamal platool aga paistab viimane maailmaime –

Atacama kõrb

Kõrb laiub umbes kolme Eesti suurusel alal Põhja-Tšiilis, sirutudes Andide ja ookeani vahel põhjast lõunasse. Tegemist on planeedi kõige kuivema kohaga, keskmine sademetehulk on 15 mm aastas (Eestis umbes 700 mm), aastatel 1570–1970 Atacama kõrbes märkimisväärsel vihmasadusid ei täheldatud. Tegemist on ka planeedi ühe vanima kõrbega, äärmuslik kuivus on seal valitsenud miljoneid aastaid. Üheks põhjuseks asjaolu, et ala jääb Andide ja Tšiili rannikumäestiku vahele, olles nii niiskete õhumasside eest kaitstud. Atacama kõrbes on loetletud ca 500 taimeliiki, mis on kohandunud elama ekstreemses kuivuses, suurematest loomadest võib seal kohata guanakosid ja vikunjasid, lindudest koldjalg-flamingosid. Kuna kõrb ulatub ookeanini, võib tinglikult kõrbeelanikeks nimetada ka humboldti pingviine ning veel tinglikumalt hülgeid ja merilõvisid. Kõrbepind peidab endas rikkalikke vase ja erinevate kivisoolade varusid, leidub ka hõbedat, kulda, liitumit ja muid maavarasid. Kuiv õhk, olematu pilvkate ning minimaalne valgusreostus on põhjusteks, miks Atacama kõrbe kõrgemad alad on maailma parimad tähistae-va vaatlemiseks.

Cejari soolajärv.

Taamal on ALMA.

Atacama Large Millimeter Array ehk väli kuuekümmne kuue teleskoobiga, mis kõik kokku moodustavad metateleskoobi, mis väidetavalt parandas inimkonna võimet vaadata universumisse sajakordselt! Mind valdavad segased tunded, olen sipelgast pisem ja nii uhke oma liigi üle!

Paari tunni pärast toibume 3 kilomeetrit madalamal Cejari soolajärves. Ka siin, populaarses turismikohas, saame privaat-sust nautida – *telenovela*'d on Tšiilis popid. Liiva asemel koosneb järverand soolast. Hulbime vees kui õngekorgid. Näe, roosad flamingod nokerdavad koorikloomi otsida! Taamal on vulkaanidest vahimeestega Andid, taas kuldseiks ja roosadeks värvumas. Ajusignaal on klaar – salvestusmaht hakkab täituma.

PIRET: See kõrb on nagu unenägu. Aga selline unenägu, kus ollakse väga-väga ärkvel. Aega ja eesmärke pole. Vines maantee, kuumus, tühjus, ilu. Rahu.

Meiega reisib ka hispaania kirjanik Javier Marías, kelle Tartust Tammelinna raamatukogust kaasa kutsusin. Loen sõidu ajal reisikaaslastele raamatut ette.

Topeltlõbu.

Illusioonidel, paralleelsetel maailmadel on kõrbes palju ruumi.

Kui silmad-kõrvad lugemisest väsivad, vaikime pikki kilomeetreid. Sõnatu tõde, millest ka Marías oma romaanis „Nii valge süda” kirjutab.

ALLAN: Taas oleme teel. Selja taga San Pedro de Atacama telklaager, kitsad

ilmarändureid täis tänavad ja tüüned hulkuvad koerad. Restoranid, millest ühes laulis noor brasíilia tüdruk nii, et temasse armusid korraga kõik juuresviibijad, soost ja vanusest küsimata. Meid ootab pikk tee läbi terve kõrbe kauge ookeani poole. Enne Kuuorgu tervitavad meid draakonihambad, oasi valvurid, ja meenub trummar, kes seal eelmise loojangu ajal viimase rahununuki peal istudes looduse ilu rütmiks tõlkis. Me kulgeme ja kulgeme, Piret loeb ja siis vaikime tükk aega. Liisa võib kõlaresse Hendrixi loo „Voodoo Chile” ja kõik on õige, sest me olemegi nõiutud lapsed selles Tšiili suures liivakastis. *Ruta* number 5 ehk Panamericana on suurepärase korras, sõidan väga kiiresti, tee kulgeb kümnete kilomeetrite kaupa sirge lindina üle hallide, kollaste, punakate avaruste. Tunni tagant kohtab pisikesi asulaid, ühes tangime, meid tervitab totakas majasuurune plekist pingviin. Ja siis sõidame edasi, tundide kaupa edasi. Temperatuur on kohati +40 ja mõte lahustub äratundmises. Me pole kordagi selle reisi jooksul kella vaadanud. Kõik toimub ja toimib loovalt, elusalt, rahulikult. Me ei hiline kuhugi. Kõik leiab aset just siis, kui leiab. Aeg on inimese mõõdupuu, inimene on väike ja lõplik. Aga kõrb on igavene, siin helisevad sfäärid. Usaldame end voogu, selle kütkestava ja ohtliku kõrbe rüppe... ■

Piret, Liisa, Allan - eestlased ilma kellata.

Reisilaen

Tutvu tingimustega

www.cooppank.ee/reisilaen

Enne lepingu sõlmimist tutvuge finantsteenuse tingimustega ning vajaduse korral pidage nõu spetsialistiga. Reisilaenu krediidi kulukuse määr on 25,05% aastas järgmistel näidistingimustel: laenusumma 3000 €, lepinguperiood 36 kuud, tagasimaksete arv 36 kuud, fikseeritud intressimäär aastas 19,9% arvestatuna laenujäägilt, lepingutasu 60 €, igakuine haldustasu 1,50 €, igakuine osamakse 114,16 €, krediidi kogusumma 4165,67 € ja tagasimaksete summa 4105,67 €. Reisilaenu pakub Coop Finants AS.

Looduse
vaatemängud
**Patagoonias
ja Tulemaal**

Guanakod ja võimas Paine massiiv.

TEKST JA FOTOD: **MADIS KONSAP**

Kirglik matkaja ja GO Reisiajakirja pikaajaline kaasautor **Madis Konsap** käis Buenos Airesest startinud rahvusvahelise seltskonnaga Patagoonia ja Tulemaal matkamas ja kohalike vaatamisväärsustega tutvumas. Sealne loodus pakub võimsaid elamusi, korraga on võimalik kogeda pea nelja aastaaga.

Kanada reisifirma G Adventures Patagoonia grupp kogunes Buenos Airese Microcentro linnaosas asuvas hotellis. Huvilised olid tulnud Kanadast, USA-st, Iirimaaalt, Taanist, Saksamaalt ja Eestist. Novembri lõpus valitses suurlinnas mõnus lõunapoolkeera paarikümnekraadine kevadilm.

Järgmisel päeval viis viimase kohani täis lennuk seltskonna El Calafatesse. Õhureis kestis pisut üle kolme tunni. Lennujaamas ootas meid noor kena grupijuht Marina. Istusime bussi ning järgnes 220-kilomeetrine kolme ja poole tunnine sõit liustike rahvusparki põhjaossa El Chalténi linnakesse. Osaliselt kulgesime kuulsal Ruta 40 nimelisel maanteel, mis moodustab osa Pan-American Highwayst. Andidega paralleelne 5000-kilomeetrine

Jäätunud järv Patagoonia kõrgeima mäe jalamil.

tee on Argentina pikim ja lõpeb kaugel lõunas Rio Gállego linnas. Kogu sõidu ainus asustatud paik oli Estancia Ruta 40. Lage tuuline rohtla asendus suure puudesaluga hoonetekobara ümbruses. Pisut eemal ületas pikk betoonsild laia jõesängi. Tänapäevane rajaja järglastele kuuluv sajandivanune peatuskoht asus parajalt poolel teel kahe hiigljärve vahel. Söögitoa seintel seatud pilditahvlitelt sai teavet Estancia kirevast ajaloost. Kuulsaim eksikülaline oli rongi- ja pangaröövel Butch Cassidy, kes varjas end pärast järjekordset aktsiooni 1905. aastal. Koos naise ja ühe kaasosalisega redutas mees siin politsei ning Pinkertoni Agentuuri detektiivide eest mitmel talvekuul.

El Chaltén, Argentina noorim linn

El Chalténi linnakeses võib nautida suurepäraseid vaadeid piirkonna kõrgeimale

järsuseinalisele Fitz Roy nimelisele mäele. Argentina ja Tšiili piiril asuva 3405-meetrise tipu vallutasid Itaalia mägironijad 1952. aastal. Mäe avastas ja ristis 1877 aastal HMS Beagle'i kapteni Robert Fitz Roy auks maadeuurija Perito Moreno. Charles Darwin seilas just sellel laeval aastatel 1831–1836 ümber ilma. Linnas on 350 alalist elanikku. Suvehooajal kasvab elanikkond 1700 inimeseni. Lisanduvad kümned tuhanded mägironijad, trekkijad ja turistid, kes on Argentina noorima linna peamised toitjad ja katjad. Palju on näha uusehitisi. Kiirem laienemine algaski umbes paarkümmend aastat tagasi. Talvekuudel katab linna lumi, on külm ning tuuled ulatuvad 100 kilomeetrini tunnis.

Mägironijatele on El Chaltén n-ö baaslaagriks Fitz Royle ja Cerro Torrele (3128-meetrine ülijärsk tornikujuline graniitmägi) ronimisel. Tihti lõõtsub tormituul ja sajab, mille tõttu mäeküljed

jäätuvad. Cerro Torre tipus kõrgub alaline mitmekümne meetri kõrgune jäämüts. Varustus viiakse mäejalamil asuvasse lumekoopasse nn *advanced basecamp*'i ootele. Järgneb linnas passimine ja ilmaennustuste kuulamine, et tabada lühiajaline sobiv ajaaken. El Chalténi ümbruses kõrgub rohkesti ronijatele meelepärasteid järske ja püstloodseid kaljuseinu. Saabumispäeva õhtupoolikul tegin tutvumismatka linnalähedasele vaatekohale. Paaritunnine ronimine avas kauni vaate linnale ja ümbritsevatele teravatipulistele mägedele.

Soovitus: El Chalténi ümbruses on väga palju matkaradu. Soovi korral võid teha nii paaripäevase retke või võtta ette ka nädalase tiiru. Kaunimad vaated ja rohkelt ülesvõtetelt tuntud ikoonilised kohad eeldavad vähemalt tervet päeva täitvat pingutust. Linna lähemas ümbruses leidub samuti piisavalt vaatamisväärsusi.

Perito Moreno liustiku hiigelsein ja vaatluslaev turistidega.

Esimene raske ronimine

Järgmisel päeval alustasime 24 kilomeetri pikkust matka. Meie 16-liikmelist gruppi juhtisid kaks rahvusparki giidi, üks ees, teine taga mahajääjaid jälgimas. Ilm oli suurepärane, vaated selged. Päikesesoojas algas rada kerge tõusuga ning peagi avanes vaade kõrvalorule. Pikalt kulgesime metsas, kus oli palju surnud puid. Peamiseks süüdlaseks olevat putukad, kes tüvedes elutsedes elusloodust suretavad. Grupp venis pikaks ning osa eksis tihedas metsas teisele teele. Peagi rajad siiski ühinesid. Jõe kaldal jämedatest tüvedest ümbritsetud laagriplatsil peatus kümneid telkijaid. Väikesed julged linnud norisid maha langenud puudel istujatelt toidupalasisid.

Ees ootas 400-meetrine tõus Fitz Roy ja-lamil asuva järveni. Suured kivid, moreen ning järsk ülesminek kurnasid täiega. Rahvast liikus rajal palju. Kohati oli mäelt las-

kujatel ja tõusu võtjatel raskusi üksteisest möödumisel. Kohale jõudsin oma grupi viimaste seas. Hädiseks lohutuseks meenutasin seda, et peaaegu kõik kaaslased olid minust pea poole nooremad. Laguna De Dos Tres'i vaatekoht oli võimas. Jäätnud järv asus otse Mount Fitz Roy jalamil. Tippu kattev pilveloor hajus aeglaselt ja vaade vääriski igati rasket ronimist. Jää pidi sulama pooles detsembris. Novembri lõpus oli järve kattev lumekiht pehme ning kalda ääres sillerdas vaba vesi.

Fitz Roy ja selle kõrval asuvad teravatipulised graniitsambad pakkusid nauditavat vaatepilti. Järve poolt oli paljas püstloodne graniitsein kilomeetri kõrgune, teiselt küljest veelgi enam. Mäe jalamil olevas lumes läks järsunurgaline rada ülespoole ning kadus kaljude vahele. Allateel oli suuri matkakeppideid. Patagoonias võib ühel päeval tunda saada nelja aastaaga. Matka viimaseks tunniks oli päikesepaiste

asendunud tugeva tuulega. Peagi algas vihmasadu, mis läks üle tihedaks lörtsiks. Tuul peksis sulalund valusalt näkku. Rada muutus pehmeks ja porist libedaks. Kui metsast välja saime ning raja lõppu tähistava tahvlini jõudsimel, sadu lakkas, tuul aga jäi. Uuesti paistma hakanud päike peletas külmatunde. Ootasime kaua viimaseid tulijaid. Taanis elav indiaalasest arst vigastas libedal kukkudes jalga. Hiljem selgus, et õnneks kergelt.

Uues kenas palkidest ehitatud söögikohas maitsesin kiidetud Patagoonia lambaliha. Priske pehme lihatükk oli igati oma kuulsust väärt. Maitset imeliselt koos Argentina rohkete tuntust toonud Malbec-sordi viinamarjadest kääritatud punaveiniga.

Perito Moreno liustik

Üks matkapäevadest oli pühendatud võimsale loodusimele. Perito Moreno liustik on

Kolm graniittorni: Torres del Paine rahvusparki üks tuntumaid vaateid.

30 kilomeetrit pikk ja pindalalt sama suur kui Buenos Aires (umbes 250 ruutkilomeetrit). See saab alguse Andides Tšiili ja Argentina piiril asuvast hiigelsuurest 350 kilomeetri pikkusest Lõuna-Patagoonia jääväljast. Eriliste loodustingimuste mõjul sajab siin praktiliselt kogu aeg lund. Tihe-
nenud lume ja jää mass valgub allapoole ning moodustuvad kokku 48 liustikku. Vägevamad neist suunduvad Argentinasse.

Kuni 70 meetri kõrgune Perito Moreno liustik on kõige paremini juurdepääsetav. See asub El Calafate linnast vaid paaritunnise bussisõidu kaugusel. Mitmele veelgi suuremale ja kõrgemale on palju keerukam läheneda. Argentina nime kandvasse hiigeljärve suubuva liustiku mugavamaks imetlemiseks ehitati 2010. aastal poolsaare kaldale habrast loodust säästev metall-trepistik. See võimaldab teha veerandtiru ümber jääseina. Laevaga saab järves kõr-

guvale liustikule läheneda paarisaja meetri kaugusele. Ka see retk sai ette võetud. Liustik liigub üks-kaks meetrit ööpäevas ning jääs on suured pinged. Aeg-ajalt kostis valju äikesemürinat meenutav ragin ning kriginat ja nakumist kuuldus pidevalt. Siin-seal sadas hiiglaslikke jääkamaikaid ja lausa terveid jäätorne vette. Trepid on rajatud liustikust piisavalt kaugele. Varasemal ajal oli varingutes kümne aasta jooksul hukkunud üle 30 liiga lähedale kippunud uudistaja. Huvilised said võimaluse lunastada kallivõitu jalutuskäigu liustikul. Vedas ka üliselge ilmaga. Nädal varem oli olnud pikalt nii udune, et trepidelt liustikku ei näinudki.

Puerto Natales

Uuel hommikul sõitsime liinibussiga Puerto Natalese linna. Maastik oli Patagooniale omaselt lage. Viimasel kuul sadanud vihm

pani avaruse värskest rohust haljendama. Maanteeäär oli hoolikalt madala traataiaga tarastatud. Rohkelt liikus pügamata kasukaga lambakarju, vähem paistis veiseid ja hobuseid. Suur kotkas suvatses tükk aega posti otsas istuda ja end bussist väljunud imetlejalte pildistada lasta. Peateelt viis riigipiirini konarlik kruusatee. Putkasarnases piiripunktis võtsid formaalsused palju aega. Tšiili poolel algas korralik asfalt ning ka piiripunkt oli hoopis viisakama väljanägemisega. Pisut eemal jälgis kõrge heina vahelt väike rebane tükk aega piirisaginat. Pärast passide tembeldamist saime loa siseneda uude riiki. Teel olime üle kuue tunni. Patagoonias on vahemaid väga pikad. Vanal ajal kuude kaupa hobus-
tega kulgedes võis tõesti tunduda, et oled teel maailma lõppu.

Puerto Natales asub lahe kaldal. Tuul oli väga vali ja veel möllasid lained. Hotelli

akendel olid spetsiaalsed metallhoidjad, mis tuli avamisel kinni kruttida, et värske õhu saamise käigus klaasid terveks jääks. Järgmisel päeval jõudsime pärast paaritunnist sõitu 1959. aastal asutatud Torres del Paine rahvusparki. Aastas külastab seda üle 250 000 inimese, kellest üle poole moodustavad väliskülalised. 2013. aasta National Geographicu spetsiaalväljaandes valiti Torres del Paine viie kaunima koha hulka maailmas. Miljonite aastate jooksul toimunud erosioon on viinud minema pehmemad kaljukihid ning alles jäänud teravatipulised graniittornid jätavad ebamaise mulje. Alustasime matka massiivi tuntuima vaatepunkti (*Torres viewpoint*) suunas. Möödusime eraomanike maadele kerkinud hotellidest. Öö veetmine neis maksab 300–1000 dollarit.

Rada viis aeglaselt ülespoole. Ilm oli kena, kuid udune. Pikalt sammusime metsa vahel. Põhirajalt kõrvale eksimist takistasid kuhjatud kuivanud tüved või oksalasu. Poolel teel jõe kaldal ootas kohvik, kus sai süüa ja leidis ka joodavat. Muidugi vastavalt toeka hinna eest. Pärast pikka kõrgete puude vahel kulgemist muutus mets madalamaks ning algas 300-meetrine järsk tõus. Pärast suurte rahnude vahelt läbi loovimist ja mäenuki ületamist avanes kaunis vaade järvele. Tornid olid pilvede varjus. Istusin suure rahnu taha tuulevarju. Udulinik hakkas alt mäe jalamilt kõrgemale voogama, tõusis üles tippude kohale ja ühekaupa avanesid kõik kolm torni. Võimas vaatepilt lummas ning rohked fotoaparaadid ning nutitelefonid jäädvustasid ilu. Allateel kividel ukerdades väänasin pisut jalga. Õhtupoolikul sõitsime pikalt looklevatel kruusateedel laagripaigani. Telgid olid juba üles seatud ning kenas majas serveeritud õhtusöök veiniga venis öösse.

Patagoonia tuul – mitte nõrkadele

Patagoonia tuulega tutvumiseks tegime retke teisele poole varjavat mäeselga. Giidi hinnangul pääsesid sajakilomeetrise tunni kiirusega iilid vabalt möllama. Tugevamate puhangute korral aitas ainult selja pööramine ja enese madalamaks

küürutamine. Liivaosakesed peksid retke alguse kruusateel valusalt vastu nägu. Päikesepriidid hoidsid silmi. Tuulehood tõstsid raja ääres olevalt järvelt hiiglaslikud pritsmepilved ning retkelised said lahkesti kastetud. Pisut vaiksemal mäenõlval sõi kümme konda guanakot paari pisikese järeltulijaga. Ilm oli soe ning tuul polnud kõlekülm. Äkiliste iilide korral tardus kogu grupp ja küürutas matkakeppide toel. Lähedal asunud järvest välja voolav jõgi sadas kosest alla. Vooluhulk oli muljetavaldav ning pritsmepilv lehis kaugele. Taevas sõudsid väga erilised lillakad pilved, meenutades hiiglaslikke UFO-sid. Kose juurest tagasiteel ründas tuul eriti kurjalt. Õhtuks naasime tuttavale laagriplatsile.

Rahvuspargi territooriumil on tule tegemine rangelt keelatud. Pidev tuul viiks leegi kiirelt edasi. Viimased suured tulekahjud olid 2005. ja 2012. aastal. Esimese päästis lahti Tšehhist pärit matkaja. Teise süüdlaseks oli Iisraeli kodanik, kes otsustas tugeva tuulega ära põletada kasutatud tualettpaberi. Tulemõll kestis kolm nädalat. Tuletõrjujad pidasid lootusetut võitlust ning lõpuks tuli appi vihm. Mõlema riigi valitsused tundsid vastutust oma patuse kodakondse eest ning eraldasid raha ja spetsialiste metsa taastamistöö-

deks. Viimase tulekahju jäljed olid veel vägagi märgatavad. Mäekülgi täitsid surnud metsad. Rohi ja madalad põõsad taastusid pärast kahjutuld paari aastaga. Mets vajab kümneid kordi pikemat aega.

Järgmisel päeval viis matkatee Grey järve äärde. Selle kaugemas otsas asuvast liustikust murdub pidevalt lahti suuri jäämägeseid. Tugevalt kokku surutud jää särab sinise erinevates varjundites. Ka siin tervitas meid väga tugev tuul. Ronisime mäel vaatepunktini, kust paistis selgesti Grey liustik. Peatusime Pehoe järve ääres ja turnisime kõrgele Kondoripesa nimega mäetipule. Seal avanes uhke vaade Paine massiivile. Pea kohal hõljusid tõusvates õhuvooludes kolm kondorit. Õhtul sõitsime tagasi Puerto Natalesesse.

Piirkonna sümboliks on hiiglaslik, veidi karuga sarnanev eelajalooline laiskloom Mylodon. Selle kolme meetri pikkuse ja tonnise kaaluga eluka jäänused avastati ühest koopast 1896. aastal. Külmas hästi säilinud karvane nahatükk ja kondid eksitasid. Algul otsiti elavaid eksemplare. Hilisemad uuringud kinnitasid, et loom suri välja vähemalt 5000 aastat tagasi. Tagajalgadele tõusnud eluka kujusid ning pilte saab linnas ja mujal kõikvõimalikes variantides imetleda.

Tulemaa tuultes küüru kasvanud puu.

Tuletorn maailma lõpus.

Läbi Punta Arenase Ushuaiasse

Sõit Punta Arenasesse kestis kolm tundi. Linnas peatuti vaid seetõttu, et teekond otse Ushuaiasse oleks olnud liiga pikk. Linnas asub õlletehas, mille asutas 1896. aastal Saksamaalt pärit meister Jose Fischer ja kus toodetakse suurepäraselt Patagonia-nimelist humalavett. Järgmise päeva bussisõit kestis kokku üksteist tundi. Kõik sujus ladusalt. Üle vee Tulemaale viis praam, piirikontroll tagasi Argentinasse saamiseks läks kiirelt. 1520. aasta ümbermaailmareisil ristas Fernão de Magalhães avastatud saare nimega Tierra del Humo ('Suitsumaa'). Hispaania kuningas Carlos I otsustas anda uue poeetilisema nime - Tierra del Fuego ('Tulemaa'). Ushuaia on maksuvaba piirkond. Elanikkond kasvab kiiresti ja praegu elab maailma lõunapoolseimas linnas juba 70 000 inimest. Tšiilile kuuluv 3000 elanikuga Puerto Williams on küll veel kaugemal lõunas, kuid linna mõõtu see välja ei anna.

Ushuaia hotellist üle tee seisib uhke vana vanglahoone. Selle ehitasid kunagised kinnipeetavad ning praegusel ajal on selles muuseum.

Võtsin ette treki linna kohal kõrguval mägedel asuvale Martial nime kandvale

liustikule. Et matk oleks täiuslik, läbisin jalgsi kogu tee merepinnast pisut üleval pool asunud hotellist kuni liustikuni 1050 meetri kõrgusel. Öhtupoolikul käisime 65 kilomeetri pikkusel katamaraanisõidul Beagle'i kanalil. Aeglasel käigul möödusime algul kormoranide ja hiljem merilõvide pisisaartest. Emastest loivalistest peapoole suurem mustjashall isand suvatses aeg-ajalt valjul madalal häälel mõriseda. Paarikümneliikmeline haarem oli helepruuni värvi. Teele jäi maailmalõpu (Fin del Mundo) tuletorn maalilisel kaljunukil. Päikesepatareidest toidet saavana hoiatab see meresõitjaid tänase päevani. Külastasime ka pingviinide asurkonda. Järgmisel päeval käisime spetsiaalsel reisil pingviinidega lähemaks tutvumiseks. Pooleteistunnise teekonna lõpuks jõudsim Beagle'i kanali kaldal asuvasse Estancia Habertoni, mis asub 85 kilomeetrit Ushuaiast idas. Teel tegime peatuse ja imetlesime pidevas tugevas ühesuunalises tuules viltu kasvunud suuri puid. Farmi asutas misjonär Thomas Bridges 1886. aastal. Suurte teenete eest kinkis Argentina valitsus talle 50 000 aakrit maad. Ta tegutses Ushuaia piirkonnas aastakümneid ning koostas muu tähtsa hingeharimise kõrval ka 30 000-sõnalise kohaliku Yamana põlisrahva ja inglise keele sõnastiku.

Isla Martillo pingviinid

Eraomandis olevale Isla Martillo saarele lubatakse päevas vaid 80 inimest. Kiire kahemootoriline suur kummipaati viis viieteiskümne minutiga üle vee. Saarel elutsevad tuhanded patagonia pingviinid ning kõigest 70 eelmistest palju suurema kasvuga gentoo pingviini. Esimesed kaevavad pesad maapinna sisse ning seetõttu on munad ja pojad turvaliselt hoitud. Teine pingviiniliik ehitab pesa maapinnale. Mitu suurekasvulist pruuni röövkajakat oli end sisse seadnud gentoo pingviinide koloonia vahetus läheduses. Nägin oma silmaga, kuidas üks röövel pisut valvsuse kaotanud pesavalvuri tagant muna varastas ning läheduses seda ülbelt manustama asus. Koloonia keskel passis haruldane kollaste põskede ja rinnaesisega eksikülaline – kuningpingviin. Nende lähim asurkond elutseb mitusada kilomeetrit eemal. Pingviinid tulevad saarele oktoobri alguses ja lahkuvad merele märtsi lõpus. Ujuvad tohutult kiiresti.

Saare külalised liiguvad giidi saatel nööri-dega piiratud radadel, et hoiduda pesadel tallamast. Kui pingviinidele läheneda aeglaselt ja hoiduda järskudest liigutustest, saab vahvate tatsajate tegemisi jälgida mõne meetri kauguselt. Külastasime ka farmist kaugemal suures hoones asuvat spetsiifilise kerge aroomiga muuseumi. Seda õhkus delfiinide, muude mereloomade ja lindude vaeivatest skelettidest. Need olid paigutatud seintele originaalsuures ja välimuses maalitud mereasukate taustale.

Ushuaia sadamas valmistusid mitmed laevad pikaks reisiks Antarktika rannikule. Odavaim viimase hetke pilet maksis 5200 dollarit. Rohkelt turiste parvles linna peamisel uhkel kaubatanaval. Poodide hinnad olid silmapaistvalt prisked.

Uuel päeval lendasime tagasi Buenos Airesesse. Öhtul külastasime väga professionaalset tango-*show'd*. Kolm paari tantsijaid koos neljaliikmelise *live*-bändiga andsid ülevaate kuulsast Argentina tango ajaloost. ■

Matkareis **Iraanis.**

Kuumavast kõrbest salamõr-
tsukate kindlustesse.

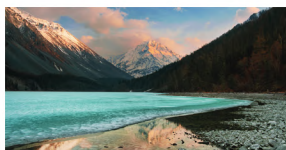
Aeg: 3. - 13. mai 2018
Hind: € 1590

Jalgrattamatk **Gruusias.**

Rattareis Thušethis: fätirattaga
perifeeriat avastamas.

Aeg: 23. juuni - 1. juuli 2018
Hind: € 1090

Matkareis **Altai, Venemaal.**

Jalgsimatk keset Siberi
ürgloodust.

Aeg: 19. - 29. juuli 2018
Hind: € 1490

Matkareis **Gruusias.**

Jalgsimatk üle Kaukasuse
aheliku.

Aeg: 21. - 28. juuli 2018
Hind: € 1190

Jalgrattareis **Tadžikistanis.**

Pamiiri „kiirteed“ mööda
Afganistani piiri äärde.

Aeg: 15. - 25. august 2018
Hind: € 1990

Jalgrattareis **Portugalis.**

Porto, Portvein ja Douro jõe org.

Aeg: 16. - 24. juuni 2018
Hind: € 1790

Krossireis **Gruusias.**

Krossikaga Gruusia metsikuid
mägismaid avastamas.

Aeg: 23. juuni - 1. juuli 2018
Hind: € 2190

Jalgrattareis **Taga-Karpaatias,**

Ukrainas. Lvivist üle mägede
Ungari piiri äärde.

Aeg: 20. - 28. juuli 2018
Hind: € 1090

Jalgrattareis **Kõrgõzstanis.**

Üle Tjan-Šani mäestiku Issök-Kuli
järve äärde.

Aeg: 3. - 12. august 2018
Hind: € 1350

Matkareis **Ladakhis, Indias.**

Väike-Tiibet koos india
vürtsidega.

Aeg: 19. - 30. september 2018
Hind: € 1390

+372 5872 2433 | info@andmoments.com | www.andmoments.com

Reiside hinnas sisaldub kohapealse programmi hind, hinnas ei sisaldu lennupiletid sihtkohta ja tagasi,
kui ei ole märgitud teisiti. Kiiretele broneerijatele suured soodustused!

Medellíni muutuste pöörises

TEKST JA FOTOD: MARIA LINDMÄE

Viimastel aastatel tänu narko-seriaalidele tublisti kuulsust kogunud Medellíni linn üllatab reisijaid oma külaliskuse ja sõbralikkusega. Colombia suuruselt teisel linnal on keeruline ja äärmiselt konfliktiderohke lähiajalugu, mis on jätnud olulise jälje ka tänapäeva linnapilti. Uurimustöö käigus Medellíni külastanud Maria Lindmäe jagab oma kogemusi selles kontraste täis ülikatoliiklikus linnas.

1994. aastal avaldas Medellínis sündinud kirjanik Fernando Vallejo raamatu „Palgamõrtsukate püha Neitsi”, mis kirjeldab väga värvikalt 1990ndatel Medellínis vohavat kuritegevust. Raamatu pealkirjaga viitas Vallejo palgamõrtsukate tavale usaldada oma saatus Neitsi Maarja kätte. Kirikus olevat käidud vahetult enne mõrva sooritamist, et paluda sihtimisõnne, ning pärast tapatööd, et paluda pattude eest andeks. Sedasama topeltmoraali illustreerib ka Colombia vanasõna „Kes patustab ja andeks palub, jääb viiki”. Kuigi 1990ndate aastatega võrreldes on elu Medellínis mitu korda turvalisemaks muutunud, on narkokaubandus tahes-tahtmata jätnud Medellíni ajaloole ja olemusele suure jälje.

Pühapäevane *sancocho* ehk „kolme liha supi” valmistamine.

Sabanetas asuvast Santa Ana kirikust väljuv rahvamass teisipäeva hommikul. 1990ndatel olevat olnud palgamõrvarite lemmikpalvetuspaik just see kirik, mis on tänapäeval väga populaarne n-ö tavakodanike seas. Eriti tihedad on teisipäevad, kui peetakse 14 missat – igal täistunnil kella kuuest hommikul kella kaheksani õhtul. Usklikke on niivõrd palju, et kõik ei mahu saali ära ja kogenenumad tulevad jutlust kuulama isikliku plasttooliga. Pärast missat on omaette rituaal loteriipiletite ostmise, mida müüvad härrad otse kiriku ukse peal. Kiriku ees asuv Sabaneta park on kaunis tavapärane Antiookia väljak selle poolest, et avaliku ruumi hõivavad eelkõige meessoost isikud.

Narkokaubandusega peaaegu paralleelselt sündisid 1960ndatel Colombia esimesed vasakpoolsed geriljaliikumised, mille eesmärk oli täita oma poliitiline tegevuskava relvajõu abil. Ebaseaduslikust narkootikumide tootmisest Colombia vihmametsades ning sellega kaubitsemisest sai liikumiste peamine rahastusallikas, veidi hiljem lisandus sellele ka inimröövid ja raha väljapressimine. Aja jooksul kujunesid kõige suuremateks geriljagruppideks FARC (Colombia Revolutsioonilised Relvajõud – Rahvaarmee), kellega sõlmiti relvarahu 2016. aastal, ja ELN (Rahvusliku Vabastamise Armeed).

Geriljaliikumise vastu tekkisid 1970ndatel paremäärmuslikud paramilitaarsed grupid, mis üritasid geriljavõitlejaid elimineerida. Colombias endiselt peetav relvastatud võitlus seisneb tänapäevani suures osas geriljade ja paramilitaargruppide vahelises konfliktis. Siinkohal on oluline mainida, et kui geriljaliikumised piirnesid eelkõige maapiirkondadega, siis paramilitaarsed rühmitused jõudsid tihtipeale ka linnadesse, eriti Medellíni, kus võeti territoriaalne kontroll üle linna äärealadel, kuhu riigivõim tänase päevani väga hästi ei ulatu. Paramilitaarsed rühmitused jõudsid relvarahu lepitusele 2003. aastal ning teoorias andsid 2006. aastaks ka oma relvad riigile üle. Praktikas on aga mitmed Colombia linnad või rajoonid endiselt paramilitaarsete rühmituste võimu all, mis tekitab FARC-i rahuprotsessi läbiviimises teravaid lisaprobleeme.

Gerilja ja paramilitaarliikumiste teke

Paisad ehk Antiookia regiooni elanikud on väga uhked oma tööka ja külalislahke olemuse üle. See tulevat juba 19. sajandi lõpust, kui Antiookia kauplejatest said paljuski tänu kohvioaistandustele ning 20. sajandil kiiresti arenenud tekstiilitööstusele riigi edukaimad ärimehed.

Ausate äride kõrval arenes kiiresti ka salakaubandus, millele aitas kaasa Medellíni geograafiline lähedus nii Kariibi merele kui ka Vaiksele ookeanile. Mitmed 20. sajandi alguses välja kujunenud salakaubaveo trajektoorid võeti sajandi teisel

poolel narkokaubanduse jaoks kasutusse, et tarnida välisriikidesse „valget kulda”.

1970ndatel algas Medellíni allakäik kohviosa odavnemise ja tööstuse languse tõttu, mis tekitas suure tööpuuduse. Samal aastakümnel hakkas kiiresti kasvama ka narkokaubandus. Tänu tootmisprotsessi arengule osutus kanepikasvatusest tunduvalt tulutoovamaks kokaiinivedu eelkõige USA-sse, mis tõi Colombia narkoparunitele palju lihtsalt teenitud raha. Antiooklastest ärimeeste vaist ei vedanud ka siin alt, 1980ndatel aastatel oli Medellíni kartellist saanud Colombia suurim narkootikumide eksportija, millega kaasnes palju klannidevahelisi arveldamisi.

Tänavakaubandus on kõige aktiivsem Medellíni kesklinnas, kus umbes pool aridest on ebaseaduslikud. Kuna tänavakaubandus on paljudele peredele oluline sissetulekuallikas, pole linnavõimud praegusel hetkel selle vastu suuri samme astunud.

Narkokaubandus ja Medellíni kartell

Medellínile hulga negatiivset kuulsust toonud narkokaubanduse kasv sai alguse 1970ndate lõpus. Vaevu kümme aastat hiljem, 1991. aastal kuulutati Medellín maailma kõige ohtlikumaks linnaks – sel aastal pandi toime üle viie tuhande mõrva. Kokaiiniveo monopoli omava Medellíni kartelli plahvatusliku kasvu tõttu suurenes linnas 1980ndatel ka kuritegevus. Tava-päraseks said tulistamised, inimröövid, autodesse pistetud pommid, palgamõrvad ja julmad piinamised. Vägivallaga paralleelselt kasvas ka narkobosside kasum: 1982. aastal oli narkokaubanduse eksporditulu võrdväärne pea 25 protsendi kogu riigi ekspordi tuluga.

Medellíni kartellile panid aluse kuritegeliku taustaga isikud, üks neist Pablo Escobar Gaviria, kes oli juba nooruspõlves saanud käe valgeks salakaubaveoga. Narkokaubandus ja sellega seotud vägivald ning palgamõrvad tekitasid Pablo Escobari isiku ümber nii imetlust kui ka hirmu tavainimeste ja valitsusametnike seas, kel oli väga limiteeritud võim, et piirata Escobari haaret. Tihti peale esitles Pablo Escobar end kui Robin Hoodi, kes varastas rikkastelt, et kinkida Medellíni vaestele inimestele nii kodusid kui ka jalgpalliväljakuid.

Tänu menukale teleseriaalile „Narcos” on viimastel aastatel Medellíni jõudnud suur hulk reisijaid, kes nõuavad Escobari jälgedele rajatud tuure, otsides justkui kangelase jälgi. Tasuks aga meelde tuletada, et Pablo Escobari otsesel või kaudsel juhtimisel korraldati üle kuuesaja atentadi, mille tõttu sai surma 402 tsiviilisikut, mitu poliitikut ja uurivat ajakirjanikku ning 550 politseinikku. Sel viisil kõrvaldati konkurente, poliitikuid, riigiametnikke ja ärimehi, kes polnud nõus tegema narkoparuniga koostööd.

1990ndate aastate jälg tänapäevaelus

Nagu öeldud, oli Medellín 1991. aastal maailma kõige ohtlikum linn. Nüüdseks on see statistika oluliselt muutunud: vägivaldsete tapmistest hulk on kümme korda väiksem kui veerand sajandi eest ning Medellín on ohtlike linnade edetabelist suundunud innovaativisimate linnade arvestuse tippu. Paljudes linnaosades saab rahulikult jalutada ning hirm terroriaktide ees on kadunud. Mõni sarnasus tollaste aegadega on aga säilinud.

Esiteks usklikkus. Colombia on Peruu järel Lõuna-Ameerika kõige suurema usklike osakaaluga riik (82 protsenti) ning seda

on igapäevases keelekasutuses tunda. Küsimusele „Kuidas läheb” tuleb tihti vastuseks „Tänu jumalale, hästi” ning paljud igapäevased toimingud lähevad korda eelkõige tänu jumala õnnistusele. Seda nii noorte kui ka vanemate elanike seas.

Samuti täituvad kirikud nii vanainimestest kui ka noortest, rääkimata noorpaaridest ning nende arvukatest lastest. Peresuhted on väga olulised, noorikud elavad oma vanemate juures enamasti kuni abiellumiseni, majanduslikust seisust olenevalt tihti ka pärast pere alustamist. Medellíni tööstusklassi rajoonides on äärmiselt tavapärane näha alaealisi noori ühe-kahe lapsega.

Antiookia on kuulus oma konservatiivsuse ja katoliiklikkuse poolest – abort on ilmselgelt tabuteema. Neitsi Maarja kultuse järgi on ema alati perekonnapea ja kõrge au sees. Samas on siinne ühiskond ka väga šovinistlik, avalikus ruumis on aktiivsed pigem meessoost kodanikud ning tööjaoatus on väga traditsiooniline.

Teine narkokultuuri pärand on siinne esteetika. Narkokaubandusest tulenenud „lihtsa raha” kultuur on jättnud jälje nii paljude noorte ilukriteeriumitele kui ka väärtustele. Kesk- ja madalama klassi neidude seas on tihti peale populaarsed kitsad

Sõbralik vanaproua valmistamas maisipirukaid Medellíni äärelinnas Manrique La Cruzis, mis on kerkinud nii järskudele oruseintele, et maa libisemine on seal kaunis tavapärase nähtus.

Medellíni kesklinnas asuv kuulus Botero väljak koos rohkete Fernando Botero vormikate skulptuuridega. Selle vahetus läheduses asub Parque Berrio, kus vihutakse iga päev traditsioonilise elavmuusika saatel tantsu.

ning keha paljastavad sädelevad rõivad, kontsakingad, värvitud küüned, juuksepiikendused, võimaluse korral ka suurendatud büst ja taguots. Kahjuks on Medellíni kuulsus kui kaunite neidude oas viinud ka seksiturismi laia levikuni.

Kolmandaks vägivald ja narkokabandus. Kuigi kuritegevus on oluliselt vähenenud, pole klannide vahelised arveldamised ja narkokaubandus kusagile kadunud. Enamikus linnarajoonides on territoriaalne kontroll erinevate illegaalsete rühmituste käes, mis rahastavad oma tegevust mikrokaubandusega (väikestes kogustes narkootikumide müügiga), varguste ja „vaktsiini” kogumisega. 2014. aastal loetles ajaleht El Colombiano kokku 247 Medellínis tegutsevat kuritegevuslikku rühmitust.

„Vaktsiini” kogumine on maffiale tavapärane süsteem, kus teatud summa eest pakutakse seda maksvale ärile või perekonnale kaitset. Neid, kes keelduvad maksmisest, võivad oodata ähvardused või naabruskonnast pagendamine turvalisuse eesmärgil. Selle hind oleneb nii rajoonist kui ka äri suurusest. Näiteks peab pagaripood, kus töötab minu korteri omanik, maksma iga kuu 600 000 peesot (200 eurot) sealse rühmituse bossidele n-ö turvateenuste

eest. Takso- ja bussijuhtidele kehtib sama süsteem, ent „vaktsiini” hind on tunduvalt väiksem.

Sama süsteemi järgi on jaotatud ka Medellíni tänavatel vohav igasugune äritsemine. Kui esmapilgul võib tunduda, et puuvilja, sigarettide ja muu kraami müüjad tegutsevad oma suva järgi, siis tegelikult on ka nende paiknemine reguleeritud territooriumi valdava rühmituse poolt, kes kogub 3000 kuni 6000 (üks kuni kaks eurot) peesot äritseja kohta.

Samuti on endiselt probleemiks rivaalitsevate klannide vahel joonistatud nähtamatud piirid, mis hoiavad lahus eri rühmituste tegevusalasid. Nähtamatud on need seetõttu, et nende olemasolu tunnevad vaid klannide liikmed ja vahel ka sealsetes naabruskondades elavad tavainimesed. Ikka ja jälle jõuab uudistesse lugusid, kuidas keegi sattus valele territooriumile ning seetõttu ka maha koksati.

Kahjuks pole praeguseks kuskile kadunud ka kokaiinikaubandus. Kokaiin, mille kasvualad on üle Colombia oluliselt kasvanud viimase kahe aasta jooksul, on vähemasti Medellínis naeruväärselt odav. Räägitakse, et ühe doosi võib kätte saada õllehinna eest. Selle eksport on endiselt eelkõige

Medellíni ja Cali linnas asuvate kartellide käes. Hästi teenitud raha investeeritakse tihtipeale kinnisvarasse, seetõttu on ka Medellíni üks tunnuseid pidev ehitismüra. Linn kasvab mühinal: kõik vana ja aegunud lammutatakse, et teha ruumi modernsetele kõrghoonetele. Kuivõrd ehituspinda on Medellíni kolmemiljonilise elanikkonna juures aina vähem, kasvab linn eelkõige vertikaalselt.

Medellíni värvikas linnapilt

Viimase 15 aasta jooksul on tehtud suuri pingutusi, et muuta Medellíni külastajasõbralikumaks. Kuigi paljud kõrgema klassi asukad pelgavad endiselt kesklinna piirkonda, on seal päevasel ajal ringi liikuda ohutu. Neile, kellele meeldib linnapilti ja inimesi jälgida, on kesklinna ala kindlasti kõige huvitavam ja kirevam. Seal võib kohata sääraseid huvitavaid ameteid, nagu kirjamasinat ametlike kirjade trükkija; bussi ja poodi sisseviskaja, kes jutlustab mikrofonisse hetke parimaid pakkumisi; kingaviksija; minutite müüja, kes lubab 200 peeso eest oma mobiilil kõnesid teha; lotomüüja; puuviljade, avokaadode, värskete mahlade ja rasvapirukate müüja, igasugused soolapuhujad ja autoakende

Comuna 13 rajoonis käib tihe ehitustöö. Medellíni ääreala on täis lugematul arvul aguleid, mille asunikud on peamiselt teistelt Antiookia aladelt sisseärnanud inimesed. Neis rajoonides on maa ostmise üldiselt illegaalne, kuivõrd selle omanik võib olla kesiganes, kes suudab leiutada mingi dokumendi, mis tõestab tema omandiõigust. Säärastel aladel on üüripind keskmiselt kümme korda odavam kui linna jõukaimates rajoonides.

pesijad. Peaaegu pool kesklinnas tehtavast kaubandusest on illegaalne või siis „informaalne”, nagu siin sellele poliitiliselt korrektselt viidatakse.

Sellistes veidi kaootilistes kohtades peab oma asjadel valvsamalt silma peal hoidma, kuigi kohalikud ütlevad, et siin röövitakse vaid neid, kes ise „papaiait pakuvad” ehk oma asju liiga julgesti eksponeerivad.

Kindlasti ei tohiks jätta kesklinna minemata, kuivõrd seal asuvad suur osa Medellíni turismiobjektidest, näiteks Plaza Botero, kus on näha rohkesti skulptor Fernando Botero kujusid. Botero on üks Medellíni kuulsamaid ja armastatuid kujureid, kelle kurvikaid pronkskujusid on väljak täis.

Sealsamas asub ka Antiookia kunstimuseum ning kuulsamad kirikud ja arhitektuuriobjektid. Viieteistminutilise jalutuskäigu kaugusel San Antonio metropeatusest on muuseum Casa de la Memoria, mis peaks olema kõigile külastajatele peaaegu et kohustuslik. Seal on väga selgesti lahti seletatud Colombia ja Medellíni lähiajalugu, konflikti põhjused

ja tulemused.

Samuti on soovitatav võtta osa Comuna 13 grafitituurist, kus hiphopparid räägivad oma kogemuse kaudu sealses rajoonis toimunud militaaroperatsioonidest ja nende tulemustest. Comuna 13 oli üks linna keerulisemaid sisseärandajate asutusi, kuhu on 1970ndatest saadik jõudnud palju pagulasi Colombia eri piirkondadest. Rajooni kõrgemat osa iseloomustavad endiselt käepärastest vahenditest kokku klopsitud plekk-katusega majad, mille vahel jooksevad kitsad trepid. 1990ndate keskel saabusid Comuna 13 rajooni geriljavõitlejad, kes aitasid sealsetel elanikel oma maju püsti panna ja igapäevaseid probleeme lahendada tingimusel, et nad saavad vastutasuks toidumoonna, millega oma vägesid toita.

2002. aastal viidi seal president Álvaro Uribe käsul läbi kümneid militaaroperatsioone, tehes koostööd illegaalsete paramilitaarühmitustega, et saada lahti sealsest geriljast. Operatsioonide tõttu on endiselt kadunuks jäänud üle 300 tsiviilelaniku. Gerilja asemel hoiavad

nüüd territooriumil korda väiksemad kriminaalsed rühmitused, mis tegutsevad eelmainitud süsteemi järgi ning tagavad, et ühelegi turistile ehk siis rahaallikale liiga ei tehtaks.

Medellíni kontrastid

Medellín on endiselt üks Lõuna-Ameerika ebavõrdsemad linnu, mille tõttu on iga-päevaselt näha palju kontraste vaesemate ja rikkamate linnaosade vahel. Medellíni lõunapoolses osas võib näha äärmiselt luksuslikke kõrghooneid, elamuid ja autosid. Samas on linna põhjaosas hulganisti vaeseid hütikesi, mis on kokku klopsitud Medellíni jõe kaldale. Sinna vahele eksib tihti peale ka mõni lehm või kana, rääkima ta paljajalu ringi jooksvatest lastest. Comuna 13 töörahva rajoonis, kus mina ühe kuu jooksul elasin, sai hommikutundidel kuulda kuke kiremist ja kirikukella, mis iga poole tunni tagant üle kogu naabruskonna kõlas. Lihtsamates linnaosades leidub vaid väikeseid külapoode, kus saab kätte kõige elementaarsemad tarbeesemed. Jõukamatel aladel asuvad hiiglaslikud, eestlas-

Guayabali rajooni tagasihoidlikud majad koos taamal kerkivate El Poblado kõrghoonetega.

tele tavapärased kaubandusketid, kus on võimalik soetada kõiksugu rahvusvahelist toodangut.

Segregatsioon linna eri tsoonide vahel on kaunis suur ja nõnda polegi kõrgema klassi elanikel vaesematesse rajoonidesse asja. Paljud elanikud seostavad lihtrahva rajooni endiselt kuritegevusega ega näe suurt põhjust, miks oma jalga sinna tõsta. Linnavalitsus teeb aga vaikselt algatusi, mis lubaks jõukate ja vaeste alade elanike läbikäidavust suurendada.

Näiteks pühapäev on Medellínis spordipäev, mis on loodud selleks, et suurendada linnarahva liikuvust. Sel puhul suletakse Medellín suurematel teedel liiklus, et tervisesportlased saaksid rahus joosta ja rattaga sõita. See tekitab omakorda võimaluse, et panna püsti telgikesed, kus müüakse nii mahlajooke kui ka õlut, koogikesi, rasvapirukaid, *hot dog*'e, grillvorste ja muud toidukraami, mis aitavad tervisesportlasel kaotatud energia hõlpsasti taastada. Toidu poolest on Colombia suur lihaarmastaja, mida väikese arepa (maisijahust pannkoogike) ja rohke kastmega alla neelatakse. Samas on ka eksootiliste puuviljade ja nende põhjal valmistatud mahlade valik lõputult suur.

Medellíni imed

Medellínist räägitakse tihtipeale kui imelinnast, mis suutis muutuda vaevu ühe aastakümne vältel vägivaldsest provintsist tänapäevaseks suurlinnaks. Selle taga olid nii poliitilised reformid kui ka urbanistlikud lahendused, mille raames ehitati linna metroo- ja kaabelmetroo süsteem, mis aitab kaasa ülerahvastatud linna liikuvusele. Samas julgeksin aga öelda, et Medellín võlu peitub eelkõige tema äärmiselt külalishketes inimestes. Paisad on erakordselt abivalmis ning jagavad hea meelega oma teadmisi ja kogemusi. Toidupoodi külastades võetakse ostja vastu lausega: „Tere kaunist hommikut, kuidas teil on läinud, kas saaksin teid kuidagi aidata?” Eriti just töörahva rajoonides on elamine endiselt lihtne ning naabrite läbikäimine ja üksteise aitamine vägagi tavapärane.

Kõigi nende kontrastide juures tuleb ka mainida, et Gabriel García Marquezi ristitud maagiline realism on Medellín igapäevaelu kirjeldamiseks endiselt kohapärane. Kord leidsin end Tarmaci-nimelise *reggae*-bändi stuudio katuselt, rääkimas muusikutega Colombia tulevikust. Meie vestluse taustal üritasid kolm noormeest matšeetega maha raiuda katusel kasvavat banaani puud, et teha ruumi 19 kanepitai-

mele, sest just tol päeval oli vastu võetud uus kanepit lubav seadus. Kord jäin rahvarohkel Parque Berrío väljakul kohalike muusikute saatel tantsima 78-aastase Fernandoga, kes mu hiljem – kella kuue ajal õhtul – ka tantusaali vedas, et veidi kohalikku aniiisilikööri proovida ja juttu ajada.

Kahjuks on tavapärased ka elulood, kuhu on ühel või teisel viisil sisse pikitud traagilised elukogemused. Näiteks langes mu korteriomani aastaid tagasi inimröövi ohvriks, mistõttu nüüdseks on tema poliitilised väljavaated üpriski paremäärmuslikud. Olen vestelnud ka naissoost kogukonnajuhiga, kes võeti kord kriminaalrühmituse poolt pantvangi. Ähvardustest hoolimata veab 34-aastane pikkade valgete afropatsidega Paola endiselt 40-liikmelist ühendust, mis võitleb Comuna 13 naiste õiguste eest.

Kui on vähegi tahtmist ja avatust, kohtab Medellínis väga kirevate lugudega inimesi, kelle kogemuste läbi on kõige parem linna tundma õppida. Paisad on väga sõbralikud ja räägivad suure uhkustundega, kuidas nende linn väljus tänu kogukonna koostööle 1990ndate aastate kriisist. Praegune Medellín on põhjamaalase jaoks võib-olla veidi kaootiline, ent kindlasti mitte ohtlik paik, mida tasuks külastada linna autentse ja sõbraliku oleku eest. ■

PÄIKESE-REISID

suveks 2018

- ✓ madalad hinnad ja suur valik
- ✓ suur ja turvaline reisibüroo
- ✓ broneeringutasu ei lisandu

REISIKALENDER

Reisikorraldajad: Novatours, Tez Tour, Aurinko, Mouzenidis Travel

HINNAKATEGOORIA:

soodne keskmine kallim

		APRILL				MAI				JUUNI				JUULI				AUGUST				SEPTEMBER				OKTOOBER																					
		9	16	23	30	7	14	21	28	4	11	18	25	2	9	16	23	30	6	13	20	27	3	10	17	24	1	8	15	22	29																
TÜRGI	Antalya																																														
BULGAARIA	Varna																																														
	Burgas																																														
KREEKA	Heraklion																																														
	Rhodos																																														
	Korfu																																														
	Santorini																																														
	Halkidiki																																														
	Peloponnesos																																														
KÜPROS	Larnaca																																														
HISPAANIA	Mallorca																																														
	Costa del Sol																																														
	Barcelona																																														
PORTUGAL	Faro																																														
	Madeira																																														
ITAALIA	Rimini																																														
	Lido di Jesolo																																														
HORVAATIA	Pula																																														
	Dubrovnik																																														
MONTENEGRO	Tivat																																														
MALTA	Valleta																																														
MAKEDOONIA	Ohrid																																														
TUNEESIA	Enfidha																																														
RUMEENIA	Constanta																																														

Lõuna- Ameerika New Yorgis

TEKST JA FOTOD: **MALLE KOIDO**

São Paulo on lõunapoolkera suurim linn – pilvelõhkujate keskel elab ja hingab üle 12 miljoni inimese. Metropolile kohaselt leiab siit uskumatuid elamusi igale maitsele.

Kui ma esimest korda São Paulosse sattusin, niitis see linn mind jalust maha. Olin varem käinud küll näiteks New Yorgis, mis samuti kõrghoonete poolest kuulus, ent hommikul oma tornmaja korteri akna kardinaid pooluniselt eest lükates ei suutnud ma avanevat vaadet uskuda. Nii kaugele kui silm ulatus, kõrgusid vähemalt 30-korruselised hooned.

Kui tavaliselt kujutatakse Lõuna-Ameerikat ette kui looduseparadiisi, kus palmide vahel rannas värvikate majade taustal salsa- või sambamuusika saatel laiskloomi kaisutada, siis São Paulo ehk Sampa, nagu kohalikud seda kutsuvad, on tõeline linnadžungel. Linnapildis domineerivad kahvatud, ületöötanud välimusega linnavurled, kelle šikk ülikond on pärast 16-tunnist tööpäeva juba vormi ja stiili kaotanud. Linna tuiksoont Avenida Paulistat ääristavad moodsad ärihooned, kus paulistad – just nii kutsutakse kohalikke – hiliste õhtutundideni koosolekuid peavad.

Just tänu Lõuna-Ameerika suurima majanduskeskuse staatusele saabub siia õnneotsijaid igast ilmanurgast. Oma mitmekülsuse ja leidlikkusega teevad nad selle paiga huvitavaks reisisihiks, näiteks leidub siin maailma suurim Jaapani linnaosa. Arhitektuurihuvilised võivad imetleda hiljuti meie hulgast lahkunud maailmakuulsa arhitekti Oscar Niemeyeri loodud hooneid, kunstifännidele leidub maiuspalu, spordisõbrad võivad elada kaasa legendaarsele Brasiilia jalgpallile.

Linna teenindavad kaks peamist lennujaama: Congonhas ja Guarulhos. Rahvusvahelised lennud saabuvad tavaliselt Guarulhosesse, ent Congonhase lennujaam asub pea kesklinnas, ning sealt on tunduvalt mugavam edasi reisida. Ehkki lennufirmad müüvad pileteid ka Campinas, sihtkohana kirjas São Paulo, asub Campinas tegelikult linnast umbes kahe tunni kaugusel, küll endiselt São Paulo osariigis. Seega umbes sama, nagu osta pilet Tallinna, aga maanduda hoopis Pärnus.

Liiklusummikud, helikopterid ja elu ühes toas

Kuna Sampa on hiiglaslik, tasub peatuda kesklinnas. Rusikareeglina võib öelda, et kui peatumiskoht asub Avenida Paulistast 20 minuti autosõidu kaugusel, siis on see suhteliselt turvaline ja ka liikuma pääseb kergesti. Sampa on väga autokeskne linn,

kus pole ebatavaline istuda neli-viis tundi päevas liiklusummikus, läbides seejuures ehk vaid 10–15 kilomeetrit. Liiklusprobleem on nii kaugele läinud, et iga endast lugupidav kinnisvaraarendaja on katusele lisanud helikopteri maandumisplatsi. Jalakäijaid siin palju ei leidu, kuigi sageli olen tiptunnil autodest lihtsalt mööda

jalutanud ja tunduvalt kiiremini sihtkohta jõudnud. Samas puuduvad nii mitmeski kohas kõnniteed.

Kui tahan kellelegi Sampa liiklusummikuid kirjeldada, tuleb mulle alati meelde kord, kui kolleegiga ärikohtumisele teel olime.

„Hei, Rafa, olete te juba kohale jõudmas?“ helistab koosoleku korraldaja pool tundi pärast määratud kohtumisaega.

„Ära muretse, olen kohe-kohe kohal! Hetke pärast näeme!“ vastab Rafa.

Selle telefonivestluse ajal istume tegelikult mitte kuhugi liikuvast automassist. Ning SatNav ütleb, et sihtkohani on „praegustes liiklusoludes“ jäänud umbes 45-minutilise autosõit. Kui uuesti helistatakse, siis valetame kombekohaselt, et oleme juba kõrvaltänaval. Ning kui tund aega hiljem kohale jõuame, näeme, et kolm inimest on veel puudu. Aga muidugi on nad „kohe-kohe“ saabumas. See on igapäevane ega üllata kedagi.

São Paulo külastajal on mõttekas võtta endale kohalik autojuht. Linnas on küll

kena ja efektiivne metroo, kuid see katab vaid väikese osa linnast ning busse ei peeta üldjuhul turvaliseks. Taksod ja Uber on samuti suhteliselt soodsa hinnaga. Rendiautoga Sampa liiklusesse sukeldumine eeldab aga väga külma närvi.

Absurdseid liiklusummikuid arvesse võttes on kõige mõnusam Jardinsi linnaosa,

kust mäest üles rühkides jõuab Avenida Paulista isegi kümne minutiga. Seal leidub nii hotelle kui ka apartmenthotelle, kus umbes 30–40 euroga öö eest saab kätte ühe tüüpilise paulista korterit.

São Paulo kesklinnas elamine on tõeline luksus. Kui ma oma üsna heal järjel sõpra külastasin, üllatas mind väga, et ta korteris

paiknevad elutuba, köök ning esik kõik ühes tillukeses hämaras ühikatoasuurus koosluses. Köök, muide, asus lihtsalt seinakapis, nii et pesemata nõud võis selle ukse sulgedes lihtsalt ära peita. Samas elas ta luksuslikult, sest tal oli eraldi magamistuba.

Kortermajadel ja hotellidel on küll kullastkarrast sissepääsud uksehoidja ja turvamehega ning katusebasseinid ja jõusaalid, ent hiiglaslikku hotellituba ei maksa São Paulot külastades oodata. Iga ruutmeeter on arvel. Noored karjäärihunnid on nõus Avenida Paulista lähedal asuva toauberiku eest hingehinda maksma.

Peatuda maksab ka Itaim Bibi või Cidade Jardimi kandis, kus asub näiteks Radissoni hotell. Vila Madalena on hetkel kõige popim linnaosa, nn São Paulo Kalamaja. Neil, kes asfalt džunglist pisut vaheldust tahavad saada, tasub elamine välja vaadata Ibirapuera pargi naabruses. Kui rahakott kannatab, kuulub näiteks lukshotell Unique linna kõige ikoonilisemate hoonete sekka.

Niemeyeri jälgedes

Oscar Niemeyeri disainitud Ibirapuera park on paulistade nädalavahetuse lemmiksihtpaik. Niemeyer oli üks eelmise sajandi maailmakuulsamaid arhitekte, kelle modernistlikud hiigelprojektid sageli kosmoselaevu meenutavad. Ibirapuera puhul võib tuua selge paralleeli New Yorgi Central Parkiga. Asudes kesklinnas, lubab see oas hetkeks ette kujutada, nagu oleksid siiski troopilisel puhkusel. Seal armastavad kohalikud perega korraks aja maha võtta, sporti teha või otse kookospähklist joodava kookosepiimaga palmi alla maha istuda.

São Paulo erineb kultuuriliselt oluliselt ülejäänud Brasiiliast. Kohvimaalaste jaoks nimelt on kehailu ja füüsiline vorm väga olulised ning neis ei puudu ka edevusegeen. Brasiilia iluideaali kehastavad kõige paremini sportlased – päevitunud jume, musklid ja parajalt kurve. Sampa püüldakse aga hoopis pariislikult kõhna keha poole. Samas koosneb suurlinna elustiil peamiselt kontorist või liiklusalumikus istumisest, kohvist, saiakestest ja õllest sõpradega hilisõhtul. Seega on keskmine paulista palju kahvatum ja kõhukam kui teised brasiillased. Samuti sarnaneb nende

temperament rohkem eestlastega – mitte nii sõbralikud ja pealetükkivad kui teised brasiillased, pigem tõsised ja omaette hoidvad.

Ibirapuera pargis aga heidetakse tõsised kontoriiridest seljast ning need paulistad, kelle keha on nende tempel, demonstreevad julgelt oma kõhu- ja rinnalihaseid, joostes palja ülakehaga ja imelühikestes spordipükstes ringe. Pühapäeval seal naljalt liikumisruumi ei leidu. Ibirapuerasse maksab minna inimesi vaatama, kirbuturult midagi lahedat soetama ning ennast korraks oravaratta atmosfäärist välja lülitama. Minu jaoks on tegemist parima paigaga São Paulos.

Ibirapueras saab kätte ka kultuurilaksu. Seal asub Oscar Niemeyeri projekteeritud hoones Afro-Brasiilia Muuseum, samuti Brasiilia Kultuuride Muuseum, Moodsa Kunsti Muuseum ning Ibirapuera kontserdisaal, samuti Niemeyeri loodud. Seal võib kuulda brasiilia muusikat igale maitsele, hiphopist instrumentaaldžässini. Ehkki anglosaksi popmuusikat Brasiilias teatakse, kuulatakse palju enam oma loodud muusikastiile: samba, bossanova, *funk* ja *sertanejo* on vaid mõned näited.

Kõige lummutavam on Sampa puhul just

arhitektuur. Tuhanded pilvelõhkjad koos võtavad hinge kinni. Neist ülevaate saamiseks on mõtet ronida linna vanima pilvelõhkja, Martinelli hoone tippu – see on tasuta –, et seal avanevat vaadet nautida. Ent igal tornmajal on ka oma nägu. Alati tasub üles vaadata, et näha, millise veidra postmodernistliku katuse tolle konkreetse maja looja välja mõelda on suutnud. Samuti leidub ohtralt originaalseid ja imiteeritud Portugali koloniaalstiilis hooneid. Olen sageli ainsa jalakäijana jalutanud Itaim Bibist Jardinsi, et lihtsalt maju imetleda. Avenida do Brasiili ääristavad eri kaubamärkide esindused, näiteks Ferrari pood. Kui Euroopas asuvad need tavalistes majades, siis Sampa paneb iga ärimees kõik välja, et oma brändi täiesti uskumatul viisil eksponeerida – need supermoodsad *showroom*'id on juba iseenesest vaatamisväärsus.

Sampa on vaieldamatult Oscar Niemeyeri mõjutatud ning modernismi kohtab igal sammul. Ka uuema aja rahakad ehitavad oma eramajad just nimelt niemeyerlikult – palju paljast valget betoonpinda, punase-musta-valge kontrastid, julged vormid, sammastel kõrguvad kuubid. MASP ehk kunstimuuseum Avenida Paulista on üks julgemaid stiilinäiteid, mida

tasub vaadata nii väljast kui ka seest. MAS-Pi autori Lina Bo Bardi esimene töö oli aga hoopis tema enda kodu Casa de Vidro – fantaasierohke klaasmaja justkui džungli keskel. Seda täiesti uskumatut elumaja saab külastada, ent see on nii populaarne, et parem on ette meilida ja aeg broneerida.

Samuti annavad linnapildis tooni seinamaalingud, mis annavad tervele majale uue ilme. Ehkki julgeid tänavamaalinguid kohtab üle terve linna, tasub sammud seada Casa Choque Culturali galeriisse ('kultuurišokimaja'), mille juba väljastpoolt neonvärvides pealumaalingute järgi ära tunneb. Sees võib näha noorte julgete kunstnike radikaalset loomingut. Klassikalisema kunsti fännid peaksid üles otsima linna vanima kunstimuuseumi Pinoteca ehk Pina, kus koloniaalstiilis hoones eksponeeritakse Brasiilia suurimat kollektsiooni.

Jalgpalli MM-i finaali omal nahal

Kui kunstist villand saab, siis tasub sammud seada... jalgpallimuuseumi! Käisin hiljuti Manchesteris Inglise jalgpallimuuseumis ning pean tõdema, et Brasiilia jalgpallimuuseumiga ei anna seda võrrel-

dagi. Oot-oot, aga kuidas saab millegi nii publikukeskse nagu jalgpall purki ja muuseumivitrini panna? Esiteks asub Brasiilia jalgpallimuuseum Pacaembu staadionil, kus ka igal nädalal mängitakse. Teiseks ei näidata seal lihtsalt spordiajaloolisi eksponaate, vaid suur osa on installatsioonidel. Näiteks Brasiilia rahvusstaadioni 1950. aasta MM-finaali kogemuse imitatsioon heliga ja pildiga – 170 000 ekstaasis vutifänni – toob kananaha ihule küll.

Ent Sampas saab vaadata ka päris jalgpalli. Tõsi küll, oodata ei maksa täismaja ja hulluvat publiku – tõelise karnevali toovad brassid välja vaid koondisemängude jaoks. Küll aga võib elada kaasa kas vananevatele Brasiilia staaridele või tulevikulootustele. Linna glamuuripoisid on Corinthians, teised suuremad klubid São Paulo FC ja Palmeiras. Mina olen oma silmaga Brasiilias liigamängus platsil näinud nii Robinhot kui ka Ronaldinhot.

Kuna Brasiilia on ikkagi kohvima, siis kust saada kõige paremat traditsioonilist kohvi? Otse MASPi taga asub Mirante 9 de Julho, moodsa kunsti teemaline trendikas kohvik, mis on hetkel üks São Paulo popimaide kohti nii päeval kui ka öhtul. Traditsioonilisem üle linna tuntud paik on aga Octavio Cafe Itaim Bibis, mis on kohvi serveerinud juba 1890. aastast saadik, ehkki modernne hoone seda ei reeda.

Münu viimase reisi avastus oli Santo Grão kohvikute kett, mis on saanud linnas populaarseks kohtumispaigaks. Lisaks

heale kohvile pakuvad nad ka suupisteid jagamiseks, ning imehead guajaavimahla. Rohkem polegi midagi vaja kui koht akna all, et nautida snäkke ning vaadata mööduvat suurlinnaelu.

Mida kohvi kõrvale tellida? Brasiilias on traditsioonilisi valikuid kolm ning need kõik on pallikujulised. *Pão de Queijo* (hääldus: pao de queijo) ehk juustusai on imehea seest juustuga täidetud saiapall, mis viib soojalt lausa keele alla. *Beijinho* (beizinja) ehk suudlus – olge seda küsides ettevaatlik! – on kookose- ja martsipanimitse-line ning *brigadeiro* (brigadeiro) sobib šokolaadisõpradele. Veel üks populaarne suupiste on *coxinha* (košinja) ehk soolane kanapallike.

Kui aga juba tõsisemaks söömiseks läheb, peab ära kasutama São Paulo mitmekülgust. Just siin asub maailma suurim jaapanlaste kommuun. Üle saja aasta tagasi tundus just Lõuna-Ameerika paljudele jaapanlastele see koht, kuhu paremat elu otsima minna, ning otse loomulikult on paljud neist koondunud São Paulo metropoli. Liberdade linnaosas võib nautida vägagi autentset sušit. Pinheirose linnaosas võib aga proovida hõrgutisi Brasiilia eri osadest, näiteks julgen soovitada Consulado de Bahiat ehk Bahia konsulaati, kus laudkonna peale võib tellida kõrvitsas serveeritud aurava *moqueca*, traditsioonilise Kirde-Brasiilia roa. Ning edasi juba São Paulo ööellu, kus *caipirinha*-dest ning Brasiilia muusika saatel tantsimisest puudust tundma ei pea. ■

Hobuste seljas russiinide maal

Eestlaste reisiseltskond koos kohalike kaaslastega: Jaanus Mikk, Alex Lotman, Boris Gabovitš, Kaido Kama, Andres Tõnissoo, Aliina Lotman, Tiit Pruuli, Lilian Freiberg.

Läinud suvel olid **Kaido Kama** ja **Tiit Pruuli** oma vana ja sisetöötanud seltskonnaga järjekordsel ratsamatkal. Sedakorda siis Ruteenimaal ehk russiinide maal ehk Ukraina Taga-Karpaatia oblastis.

TEKST: **TIIT PRUULI JA KAIDO KAMA**
FOTOD: **TIIT PRUULI JA JAANUS MIKK**

Kui enne sõitu kodus ettevalmistusi tegime ja Taga-Karpaatia kohta erinevat tarkust kokku korjasime, ootas meid ees paar üllatust. Kõigepealt – keegi meist ei teadnud, kellele kuulus Taga-Karpaatia kahe sõja vahel. Selgus, et kuulus Tšehhoslovakkiale ja mööda Karpaatide peaahe-likku kulges tollal Poola–Tšehhoslovakkia piir. Teiseks – kusagilt nõukogude ajast pärines teadmine ja ettekujutus, et Karpaatide mägirahvas on hutsuulid, etniliselt ja keeleliselt muudest ukrainlastest natukene erinevad slaavlased. Mitmed meist mäletasid ka nõukogudeaegseid hutsuuli hooajatöölisi Eesti metsades ja ehitustel. Selgus, et üldnimi Karpaadi mägirahvaste kohta on russiinid (inglise keele mõjul mõnikord ka ruteenid, aga rahvas ise eelistab omanimena russiine), et hutsuulid on vaid üks idapoolne osa russiinidest, et russiinide asuala on tegelikult Ukraina Taga-Karpaatiast oluliselt laiem, ulatudes lisaks muudele Ukraina aladele ka Slovakkiasse, Poolasse, Ungarisse, Rumeeniasse ning otsapidi isegi Serbiasse ja Horvaatiasse. Selgus ka, et russiinid jagunevad omakorda mitmeks eri rahvaks, lisaks hutsuulidele näiteks lemkod, boikod, dolinjaanid ja mitmed teised ning et russiinidel on pikk ajalugu ja põnev tänapäev.

Russiinid

Russiinide päritolu ja keelelis-kultuuriline kuuluvus on tänini hästi segane ja osalt ka vaieldav. Kui proovida kogu asja hästi lihtsalt ja üldistatult kokku võtta, siis kujuneb välja umbes selline pilt. Russiinide nimi pärineb Kiievi Russi aegadest, kui russideks või russiinideks nimetati praktiliselt kõiki idaslaavlast (ladinapäraselt ruteenid, russiinide asuala on nimetatud ka Rutheniaks). Aegamööda hakati Moskva ja Novgorodi russidest eristama belorusse (valgevenelased) ja malorusse (väikevenelased, tänapäeva ukrainlased). Malorusside rahvusliku ärkamise aegadel 19. sajandil võeti omanimena kasutusele Ukraina ja ukrainlased (*ukraina* "äärepealised"). Tolleaegne Taga-Karpaatia kuulus Austria-Ungari alla ning neil aladel elanud russe see ukrainlaste ärkamine ja ukrainlaseks saamine kuidagi ei puudutanud, nemad olid ikka russiinid edasi. Ja on seda osalt tänase päevani.

Üldiselt jagatakse tänapäeval idaslaavi keeled neljaks: vene, valgevene, ukraina ja russiini. Ukraina keeleteadlased on muidugi veendunud, et russiini keelte puhul on tegemist ukraina keele murretega. Teine versioon on, et russiini keel on üleminekustaadium ukraina keelelt slovaki keelele. Ja kolmas, mida russiini rahvuslased pooldavad, kinnitab, et russii-

ni keel on täiesti täisvereline omaette keel. Enamik lihtsaid russiine ütleb lihtsalt, et nad räägivad taga-karpaatia keelt.

Ukraina riik, erinevalt näiteks Poolast ja Slovakkias, ei tunnista russiine omaette rahvaks.

Ratsutamisest

Meil on oma varasemate ratsa-mägimatkade (ajalises järjekorras: Mongoolia Sajaanid, Tadžikistani Pamiir, India Himaalaja, Georgia Kaukasus) ajal seni väga vedanud kohalike matkakorraldajatega. Seekord ei vedanud, aga oli õpetlik ja

Tuntud russiine

Andy Warhol ehk Andrew Warhola (1928–1987) – Ameerika kunstnik, kelle lemkodest vanemad olid USA-sse asunud Põhja-Slovakkias 1914. Oli üks esimesi avalikult homoseksuaalseid kunstnikke, tema kalleima töö eest on makstud 100 miljonit dollarit. Temalt pärineb ka kuulus lause „I am from nowhere”.

Alfred Redl (1864–1913) – Lvivis sündinud Austria ohvitser ja spioon, keda tunneme eelkõige tänu István Szabó filmile „Kolonel Redl”. Edastas Austria-Ungari sõjaplaane venelastele, kes said teada ta homoseksuaalsusest ning teda sellega šantažeerisid.

Põlismetsas.

psühholoogiliselt põnev. Taga-Karpaatia läänepoolses veeres, Velikij Bereznij kandis asub hobusekasvandus ja aretuskeskus nimega Poloninske Gospodarstvo. Seal kasvatatakse ja (taas)aretatakse kohalikku aborigeenset tõugu „hutsuuli ponisid”. Selle hobusekasvanduse omanik ja juht on Saša (Aleksander Ignatenko). Saša kindlasti armastab hobuseid, oskab hästi ratsutada ja tal on muid häid omadusi. Aga ta ei oska juhtida matka ega suhelda oma matkagrupiga. Nimelt oli Saša veendunud, et ta peab meid kõiki veltveebli kombel sõimeldes ratsutama õpetama, tegema seda kindla sõjaväelise korra ja rividrilli meetoditega. Ja nii me siis kuulasime kõigi nende päevade jooksul hommikust õhtuni, kuidas me ei istu hobustel õigesti, kuidas meie käte ja jalgade, sõrmede ja varvaste asend on vale, kuidas me ei oska õigesti hobuseid juhtida ja nõnda edasi. Nende manitsetavate hulka kuulusid ka sellised vilunud ratsanikud nagu Aleksei Lotman, Andres Tõnissoo ja Jaanus Mikk.

Matka viimasel päeval tegime ühed tõsised galopivõistlused. Kui meie omad said oma tegelikku taset näidata ja mõned meist ka Sašale ära tegid, siis jäi peremees korraks mõttesse – et äkki polnud tema esialgsed hinnangud meie ratsutamisoskusele ikka päris adekvaatsed. Siis aga otsustas ta kiiresti ümber ja teatas, et ta on teinud tublit tööd ja meid nende päevade jooksul ratsutama õpetanud. Kokkuvõttes polnud hullu midagi, viimasel õhtul sai koos napsi võetud ja üksteist vastastikku kiidetud ning lahku läksime enam-vähem sõpradena, rikkamad ühe psühholoogiliselt huvitava tegelase tundmaõppimise võrra.

Loodus

Üheks mõtteks enne seekordset matka oli, et tahaks ära näha Karpaatide uhked pöögimetsad. Tegime enne ratsamatka Karpaatides väikese ringi autoga, proovisime Tšornogora ahelikus oleva Ukraina kõrgeima tipu Goverla (2061 meetri) otsa

ronida (päriselt ei õnnestunud, äikesetorm tuli peale) ning nägime ka esimesed pöögid ära. Aga seal Taga-Karpaatia idaosas olid valdavad siiski kuuse-nulu segametsad. Mida lääne poole, seda rohkem pöögimetsa nägime. Hobuste seljas olles õnnestus lõpuks ära käia päris uhketes mägimetsades, kus pöök vaheldus saarega, sekka tamme, mägivahtat ja valgepööki. Metsavööndist kõrgemal olid sedasorti alpiaasad, kus kasvas massiliselt mustikat ja pohla ning kohalikud inimesed olid agarad seal marjul käima. Mustikate (russiini keeles *jafina*) korjamine on küldes elavate russiinide oluline sissetulekuallikas. Ühe kilo marjade eest saab umbes ühe euro. Tavaline korjaja saab normaalsel saagiaastal päevas korjatud seitse-kaheksa kilo, tublimad veidi üle kümne.

Kahjuks jätsid marjulised endast mägedesse maha ka hulgaliselt kõikvõimalikku plasti. Juba varem autoringi ajal jäime hättä, kui omale ühe järve veeres ujumiskohta

otsisime – selle tohutu sodi ja laga sisse ikka kuidagi minna ei tahtnud ning ujumas meil käimata jäigi. Selles küsimuses oli Saša meiega ühte meelt ja kirus kohalikke. Aga oli suht lootusetu (mägikülade rämps läheb valdavalt jõgedesse, kuigi prügiautod sõidavad ja kogumise-ärasaatmise võimalus on olemas) ning arvas, et küll loodus kunagi ise asja ära lahendab. Et tekib mingi bakter või seen, kes spetsialiseerub plastmassi söömisele.

Karpaatide mägimetsad on viimastel aastakümnetel kõvasti kirvest tunda saanud, selle üheks tulemuseks on olnud ka (inimohvritega) tulvaveed ja uputused. Nägime meiegi hobuse seljast värskeid lanke looduskaitsealadel, ei teagi, et kas siis legaalsed või mitte.

Hutsuuli ponid

Nende ponidega on Saša hulga tööd teinud ja vaeva näinud ning selle eest tuleb teda ainult kiita. See kohalik hobusetõug asendati nõukogude ajal suuremate ja raskemate hobustega ning möödunud sajandi lõpul olid hutsuuli ponid kadumise äärel. Saša alustas viimaste hobuste otsimise, ülesleidmise ja kokkuostmisega 1990ndatel. Praegu elab tal mägedes umbes 60–80-pealine kari. Aga ega see veel ei tähenda, et see tõug oleks väljasuremisest päästetud.

Need hobused on meie omadest natukene väiksemad. Väga ilusad ja inimsõbralikud loomad. Paljudel on olemas aborigeenidele iseloomulikud tunnused, nagu tume seljatriip ja triibud jalgadel (sebroidsus). Sašal on hobused praktiliselt vabapidamisel ja seega ka poolmetsikud, hobuste kättesaamisega oli iga kord tükk tegemist. Aga kui juba hobune kinni püütud ja käsi kaela peale pandud, siis oli tegemist väga tublide ja koostöövalmide tegelastega.

Nali oli veel selles ka, et tegelikult polnud need poolratsastatud hobused varem sellisel matkal käinud ja kogu külaelu oli neile uudiseks. Nii nad siis kartsid iga lehma, kõõritasid iga koera ja hüppasid iga kana peale. Nii et mingis mõttes me aitasime Sašal tema hobuseid välja õpetada.

Linnad

Kõige mugavamaks väravaks Taga-Karpaatiasse on Lviv, ukraina rahvuslaste mitteametlik pealinn. Lisaks neile on sellesse linna oma jälgi jätanud paljud rahvad itaallastest poolakateni. Üks taksojuht kurtis: „Nõukogude ajal oli Lviv peen linn, nädalavahetustel jalutasid juudid parkides, käisid teatrites ja kohvikutes. Nüüd on juudid lahkunud, aga nädalavahetused on ses mõttes head, et inimesed maalt, kes linna on kolinud, lähevad korra ära kodukülla-desse.” Eks need külainimesed on enamasti

ruusiinid ja see ukrainlasest taksojuhi lause väljendab pinget, mis nende rahvaste vahel siin on. Russiinid on Austria-Ungari valitsejatest saadik otsinud kultuurilist tuge ja poliitilist abi eelkõige venelaste juurest.

Üks selliseid veendunud vene orientatsiooni pooldajaid oli näiteks Adolf Dobrjanský (1817–1901), kes formuleeris 1849. aastal Prešovis koos teiste russiini aktivistidega poliitilise programmi, mis esitati keiser Franz Josephile. Dobrianski lootis, et üle impeeriumi luuakse üks russiinide haldusüksus, mis ühendab Ungari russiinide alad Galiitsia ja Bukoviina russiinide aladega. Ta võitles õiguse eest avada russiinkeelne gümnaasium, omakeelne ajaleht, nõudis, et ametnikud peaks oskama kohalikku keelt. Eri riikide russiinide ühinemisel pidi aga ühishimetajaks olema just vene keel ja kultuuritaust. Austria-Ungari võimud keelasid tal lõpuks slaavlaste aladel elamise ning ta kolis Viini. Ta tütar emigreerus Venemaale.

Lvivi tunti kunagi tema ilusate kirikute ja uhkete surnuaedade poolest. Habsburgide ajal koliti kalmistud linna keskel asunud kirikute juurest eemale, nii nagu see hügieeninõuete tõttu toimus ka mujal Euroopas. 1786. aastal rajatud Litšakivski surnuaed on aga linna uhkus tänapäevani, siia on maetud umbes 400 000 kallist kadunukest. Lvivi tasub teel russiinide juurde kindlasti külastada, siis on ka hea turismitaristu, leiab mägimatkade korraldajaid ja varustusega kauplejaid.

Taga-Karpaatia suuremad linnad on Užgorod (ung Ungvár) ja Mukatševe (ung Munkács).

Užgorodi ametlik statistika ütleb, et linna 126 000 elanikust on 58% ukrainlased, 33% ungarlased, 4,1% romad, 1,6% slovakid, 2% venelased. Russiine eraldi rahvusena välja ei tooda.

On kaks kohta, mida Užgorodis kindlasti külastada. Need on kindlus ja vabaõhumuuseum. Vaatamisväärtne kindlus on ka Mukatševes (86 000 elanikku).

Rahvuslikumad russiinid kurdavad ise, et Užgorodi või Mukatševesse elama asudes „meie inimesed venestuvad kiiresti”.

Kaido ja Saša.

Mukatševe kindlus.

Puukirik Užgorodi vabaõhmuuseumis.

Külaelu

Parima pildi russiinide elujõust ja hädadest saab siis, kui õnnestub end mõnes väiksemas külas sisse seada ja kohalikega juttu puhuda. Üheks meie baasiks oli Turja Poljani nimeline küla. Esimene asi, mis meile selgeks tehti, oli see, et iga küla on tegelikult isemoodi ja iseseisev tähtis üksus. Näiteks naaberküla Poljanska Huta keelgi olevat hoopis teine, seal olevat palju rohkem slovaki päraseid sõnu. Külaelu pilt on üldiselt samasugune kui paljudes Eestigi külades – noored on tööl välismaal (Slovakkias või Poolas), keskealised elavad linnas, külla on jäänud ilmasõjaaegsed eided ja taadid. Pension on napp, sellele hangitakse lisa mustikakorjamisega. Kel kopik taskus, läheb kõrtsi, mida igas külas on mitu tükki. Paari tunni jooksul, mis ühe Vasja-nimelise mehe baaris istusime, tassisid pereliikmed sealt välja kolm kustumud meest.

Aga muidu oli baaris põnev olla. Ivan Plankõš (87) meenutas heal meelel õnnist Tšehhi-aega, arvas, et tema perekonnanimi on pärit kas Poolast või Ungarist.

Mihhail (70) oli aga kindel, et parim aeg on olnud nõukogude aeg, sest siis sai tema, vaene külapoiss, olla mitu aastat üleajateenijana vene armees Potsdamis. Oli ülimalt

Ivan.

Mihhail.

õnnelik, et sai nüüd pribaltidega meenu-tada oma nappi saksa keele oskust. Ja oli uhke, et russiini keeleski on saksapäraseid laensõnu, meenutusi ajast, mil oldi Austria-Ungari impeeriumi koosseisus.

Mõni kilomeeter külast eemal oli uhke kolmekorruselise villa, mille kõrval helikopteriplats. Peremees polevat oma kinnisvara vaatamas käinud sellest ajast peale, kui Janukovõtš Moskvasse pages, teadis külarahvas rääkida. Teisel pool teed oli üks teine pooleli olev häärber, seisvat nii juba paarkümmend aastat, ajast, mil omanik maha lasti.

Üht väikest küla julgeme turistidele veel soovitada. Verhnia Hrabvinitas saab näha Árpádi liini (teise ilmasõja aegne Ungari kaitserajatisete võõnd Karpaatides) uhkeid maa-aluseid punkreid ja käike. Siin olid kunagi maa-alused kasarmud, laod, haigla kuni 150 inimese tarbeks. Praeguseks on avastatud ilmselt vaid osa omaaegsetest saladustest. Täpsemat infot ja kaarte võiks olla Budapesti või Moskva arhiivides, aga ei ungarlased ega venelased pole nõus isegi seda ütleva, kas neil on sest unikaalsest militaarrajatisest mingeid andmeid säilinud või ei.

Russiinode juurde tagasi

Russiinid on oma erinevatel asualadel korduvalt iseseisvust püüelnud. Esmalt hakkasid sellest pärast esimese maailmasõja lõppu rääkima need rahvuskaslased, kes olid emigreerunud Põhja-Ameerikasse. Lõpuks leiti, et turvalisim variant on siiski eksisteerimine Tšehhoslovakkia koosseisus, esimene Tšehhi-aegne kuberner oligi Ameerika päritolu Grigorij Žatkovič (ainukene Ameerika kodanik, kes on kunagi valitsenud maa-ala, millest hiljem sai Nõukogude Liidu osa).

Üks tuntumaid iseseisvuspüüdlusi oli nn ühepäevane iseseisvus 1939. aastal. Selle katse eestvedajaks oli preester, kirjanik ja poliitik Augustin Vološin (1874–1945 Butõrka vanglas), kes oli 1938 Taga-Karpaatia autonoomse regiooni juht ja kuulutas märtsis 1939, pärast seda, kui Saksamaa oli Tšehhoslovakkia rünnanud, välja Ukraina-Karpaatia iseseisvuse. Päev

hiljem marssisid sisse Saksamaa liitlased ungarlased, iseseisvuse eestvõitlejad põgenesid Rumeeniasse.

Nõukogude Liidu lagunemise aegu, kui Ukrainas korraldati iseseisvusreferendum, hääletas Taga-Kaukaasia rahvas Ukraina iseseisvuse poolt, aga klausliga, et neil peab olema autonoomia Ukraina riigi iseseisvuse raames. Pelgaks klauslik on see autonoomiataotlus jäänud tänase päevani. Viimane kord kuulutasid russiinid iseseisvuse välja 2008. aastal Euroopa Russiinide Kongressil, selle kohta algatas Ukraina riik kriminaalasja „territoriaalse terviklikkuse lõhkumise” paragrahvi alusel.

Nagu ikka, on igal asjal kaks poolt. Russiinide püüdlusi on läbi aegade kasutanud Venemaa oma poliitilistes huvides. Juba ajalooliselt on üks osa russiini-liikumisest olnud küllaltki venemeelne (vastuseks Ukraina-poolsele survele). Kindlasti kasutab Venemaa praegugi russiinide rahulolematust oma huvides ära – russiini-liikumise eestvedajaiks on enamasti vene õigeusu papid.

Tänapäev

Kui veel enne viimast sõda polnud Taga-Karpaatia russiinidel Ukrainaga mingit pistmist, siis praeguseks loeb valdav osa rahvastikust ennast siiski ukrainlaseks. Proovisime selles enesemääratluse küsimuses ka kohalike inimeste seisukohti teada saada ning arvamusi tuli seinast sein. Alates sellest, et russiinid kui sellised võisid ju kunagi kauges minevikus olemas olla, aga tänapäeval oleme kõik ukrainlased. Ja lõpetades sellega, et inimene teatab uhkusega, et ta on russiin ja räägib russiini keelt. Kõige tüüpilisem oligi võib-olla meie reisijuht Saša jutt – tema ema on russiin (lemko) ja räägib russiini keelt, tema isa on Kiievi lähistelt ja tema ise on ukrainlane. Ja tundub, et viimase paugu russiinide iseolemisele paneb käimasolev Donbassi sõda. Nimelt on ka Taga-Kaukaasia noored mehed seal vabatahtlikeks, linnades näeb hulgaliselt mälestustahvleid sõjas langenutele ning loomulikult tekitab see kõik Ukraina patriotismi. Või nagu meile ka otsesõnu öeldi – see sõda loob lõpuks ühtse Ukraina rahva. ■

Taga-Karpaatia ajalugu

5.–6. sajandil tulid Karpaatidesse, nii lõuna- kui ka põhjanõlvadele slaavi rahvad.

9. sajandi lõpul vallutasid ungarlased Užgorodi, aga piirkond kuulus 10.–11. sajandil Kiievi-Vene riiki.

11. sajandist kuni esimese maailmasõja lõpuni kuulus Taga-Karpaatia Ungari kuningriiki. Valitsesid Habsburgid ja Ungari kuningad.

1703–1711 toimus Transilvaania vürsti Francis II Rákóczi juhtimisel Habsburgide vastane ülestõus. Ta peamised toetajad olid esmalt Taga-Karpaatia mõisate russiinidest talupojad, kellele ta vabadusi lubas. Sõjas laastati eriti Prešovi piirkond, majandus käis kõikjal alla, sest siinsed talupojad ei suutnud konkureerida Türgi ikkest vananenud ungarlaste karjakasvatusega.

Pärast esimest maailmasõda kuulus vastloodud Tšehhoslovakkia koosseisu.

Müncheni kokkulepete järel oli piirkonnal 1938–1939 autonoomia. 1939. aasta märtsis kuulutati Taga-Karpaatia üheks päevaks iseseisvaks, kuid annekteeriti kohe Ungari poolt (aastani 1944).

1945 liideti Nõukogude Liiduga. Ukraina NSV-sse kuuluv Taga-Karpaatia oblast moodustati 22. jaanuaril 1946.

Ratsamatk paneab võimed proovile

Rutt Veide käis ratsamatkal müstilises, tsivilisatsiooni haardest puutumata jäänud karmi iluga paigas – Ukoki platool Altai vabariigis.

TEKST JA FOTOD: **RUTT VEIDE**

Mind on alati paelunud karmi iluga, esmalt kõledana tunduvad paigad. Neis on midagi, mis puudutab hinge sügavamaid soppesid ja aitab teadvustada elu tõelist väärtust. Nii saigi seekordseks matkasihtkohaks valitud kaunis ning müstiline Ukoki platoo Altai vabariigis Venemaal.

Ukoki platoo asub 2200–2500 meetri kõrgusel Altai mäestikus Hiina, Kasahstani, Mongoolia ja Venemaa piiri puutepunktis Lõuna-Siberis. Tegemist on UNESCO maailmapärandi nimistusse kantud piirkonnaga, kus leidub mitmeid ohustatud liike ja kooslusi. Lisaks puutumata loodusele on Ukoki platoo olnud läbi sajandite pühaks paigaks Hiina ja Mongoolia budistidele ning maausku altaidele. Seal, otse Hiina-Mongoolia-Venemaa piiril, asuvad juba Tšingis-khaani poolt Tavan-Bogd-Ula'ks ('viis püha mäetippu') nimetatud mäed, mille hulgas on ka Altai kõrguselt teine mägi Khüiten 4374 meetriga.

Ukoki platoonid on kasutatud tuhandeid aastaid kohalike hõimude matmispaigana. Täpsemal vaatlusel võib loodusega ühte sulanud kurgaane (kividega kaetud hauakünkaid) märgata pea igal sammul.

1993. aastal tegid Vene arheoloogid siin sensatsioonilise leiu – välja kaevati 5 sajandil eKr maetud, igikeltsas suurepärased säilinud, arvatavasti kõrgest soost naisterahva mumifitseerunud surnukeha,

keda tuntakse nüüd kui Ukoki printsess Kadyn. Surnukeha oli maetud ülisuurde lehisest tahutud sarkofaagi, hauapanustena kaasas kuus täies varustuses ratsahobust. Ukoki printsessi väljakaevamine tekitas ja tekitab ka praegu kogukonnas suuri vastuolusid. DNA-analüüs kinnitas, et tegemist on sküüdi päritolu naisterahvaga, kuid kohalikud altaid peavad teda enda šamaanide soost esiemaks. Samuti peavad nad printsessi hauarahu rikkumist viimastel kümnenditel piirkonda tabanud loodusõnnetuste ja kliimamuutuse põhjustajaks. Natuke rahu tõi 2012. aasta, kui printsess Kadyn toodi hoiule koduvabariiki Gorno-Altai kisse.

Dzazatoris ootavad hobused

Tallinnast on Venemaale mugav lennata. Aeroflot viib ilma pikemate ümberistumisteta pea igasse Venemaa nurka. Samuti on Aerofloti lennukipark viimastel aastatel kõvasti noorenenud ning lennud on rahvusvahelise statistika andmetel igati graafikus.

Lendasime Altai rajoonikeskusesse Barnauli, kus meid võttis vastu kohaliku matkafirma esindaja. Edasi tuli meil sõita umbes 800 kilomeetrit lõuna poole Dzazatori külla, kus pidid meid ootama hobused ja kohalikud rajaleidjad. Altai vabariiki läbiv

Lõunapaus.

maantee ehk *Tšuiški trakt* on läbi ajaloo olnud oluline Siberit Mongooliaga siduv ühendustee. Tänapäeval on tegemist väga heas korras, olgugi et kurviline ja järskude tõusude-langustega maanteega. Hea tee kestis kuni Koš-Agatši küalani, kus istusime ümber kohalike lemmiktranspordivahendisse UAZ-bussi ja pöörasime kruusateele. Umbes 200 kilomeetrit auke, kurve ning teel lesivaid lehma- ja lambakarju ning oli-megi Dzazatori külas, mille elanikkonnast kolmveerandi moodustavad karjakasvatajatest kasahhid. Dzazator asub mägedega ümbritsetud maalilises orus Dzazatori ja Ak-Alaha jõgede ühenduskohas. Umbes 2000 elanikuga külas on piirivalvekordon, kool, haigla ja mõned väikesed poekesed. Lähima asustatud punktini on 200 kilomeetrit. Elu on lihtne ja rahulik – mehed karjatavad lambaid-hobuseid ja peavad jahti ning naised hoiavad lapsi ja kodu. Viimasel ajal on siiski suurenenud külastavate turistide hulk ja nii mõneski kohas oli näha kerkimas kämpingumajakesi.

Algab kümnapäevane ratsamatk

Õõbisime kohaliku matka- ja hobusejuhi Sajati kodus ning pärast hommikust instruktaazi ning varustuse hobustele pakkimist asusime kümnapäevasele ratsamatkale müstilise Ukoki platoo suunas. Paljud

arvavad, et kusagil seal asuvat sissepääs Šambalasse... Augusti esimene pool on selliseks matkaks just sobiv aeg. Ilm on veel parajalt soe, putukaid on vähe ja loodus muutub päev-päevalt värvilisemaks.

Ratsamatk on kõige parem viis jõuda kohtadesse, kuhu maastiku iseloomu tõttu jalgsi või autoga ei pääse. Samuti liigub edasi mitu korda kiiremini kui jalgsi. Eelnev ratsutamiskogemus pole kohustuslik. Pigem tuleb euroopalik ratsakool oma reeglitega isegi kahjuks. Kogenud mat-

kajuhtide valvsa pilgu all ei tundunudki hobustele kõhuni ulatuv soo ja varisevad mäeküljed nii ohtlikud kui esmapilgul paistab. Kõik said kuue-seitsmetunniste sadulapäevadega hakkama. Kõigil tekkis oma hobustega kiiresti eriline side. Sõnu ja käsklusi polnud vajagi.

Altai hobused on keskmise turjakõrgusega ja väga vastupidavad. Hobune kannab kuni 150-kilost koormat ning läbib ööpäevas maksimaalselt sada kilomeetrit. Hobustel rautatakse ainult esimesed kabjad.

Kohalik hobusemees hobust saduldamas.

Viimane tavapärase jõeületus.

Soo läbimise ehmatav kogemus

Esimene päev sadulas algas mõnusalt – kulgesime mööda maalilise Dzazatori jõe kallast ning püüdsime oma neljajalgsete matkakaaslaste iseloomu tundma õppida. Pärast lõunapausi ootas meid aga ees tõeline ehmatatus. Algas laiaulatuslik soo. Hobused tõrkusid edasi minemast ning vajusid igal sammul kuni kõhuni mülkasse. Mõtlesin hirmuga nende peale, kes olid esimest korda ratsamatkal ja vist üldse sadulas. Soo läbimise kogemus oli ka minule esmakordne ja ei saa öelda, et oleksin end väga kindlalt tundnud. Eriti hirmus oli hetk, kui kohe minu ees liikuva matkajuhi noor ja äkiline hobune komistas ning peaaegu kukkus. Sajat ei lasknud end aga sellest põrmugi häirida ja ajas hobust kindlalt edasi. Õnneks olid meile määratud hobused vanemad, rahulikumad ja kogenumad. Olin alguses natuke pettunud, et mulle sattunud hobune oli liiga rahulik (loe: elukogenud ja algajaid turiste ennegi kohanud), kuid matka kestel õppisin teda hindama ja usaldama. Proovisin matka jooksul ka mõne noorema hobusega paar kiiremat radiaali teha, kuid veendusin, et sohu ma nendega ei läheks. Olime liialt kogenematud – nii mina kui ka nemad.

Sellega meie esimese päeva tuleristsed ei lõppenud. Peale soiseid alasid jõudsime

lehisemetsa, kus märke suunduv järsk, porine ja libe rada oli segu suurtest kividest ning puujuurtest. Hobustel oli väga ebamugav käia ning kabsad libisesid märgadel kividel. Oli tükk tegemist enda sadulas hoidmisega. Reielihased tuikasid ning põlved olid kanged. Kõige tipuks hakkas õhtul veel vihma sadama. Kohalike sõnul oli kogu viimane kuu aega väga vihmane olnud ja kuivemat ilma polnud ka ilmaennustuse kohaselt loota. Etteruttavalt ütlen, et ilmaennustus ei pidanud paika ning meid saatis kogu matka vältel kuiv ja enamasti päikeseline ilm. Ju siis printsessi vaim hoidis meid!

Telke püstitasime lausvihmas. Õnneks olime laagrisse jäänud vana ja lagunened karjuseonni kõrval, mis pakkus õhtusöögi valmistamise ajaks vihma eest natukenegi varju. Kartsin, et tänase päeva katsumused on esmakordseid ratsanikke morjendanud, kuid ei. Kõik olid väsinud, kuid heas tujus.

„Vetteviskamine” aitab ratsutamist õppida

Teise matkapäeva hommik üllatas meid taevas särava päikesega. Eilset vihma meenutas ainult märg telgikatus. Sõime kõhud hommikuputru täis, pakkisime varustuse hobustele ja asusime tee. Selle päeva (ja kõigi järgnevate päevade) maastik oli juba

lihtsamini läbitav. Tundus, nagu oleks esimene päev olnud meile omamoodi katseks – kes takistusraja läbib, saab võimaluse jõuda pühale Ukoki platoole. Nagu matkajuht Sajat hiljem rääkis, on eelnevatest gruppidest nii mõnigi esimese päeva õhtul külla tagasi pöördunud.

Tegelikult ongi selline „vetteviskamine” kõige parem viis ratsutama õppimiseks. Matka lõpuks sõitsid kõik, kes polnud varem hobuse seljas istunud, võidu galoppi.

Kolmandal matkapäeval jäime laagrisse kauni Alahhinskoje mägijärve äärde, mida ääristasid kahest küljest kõrged mägimas-siivid. Teisel pool mägesid oli juba Kasahstan. Järvevesi oli üllatavalt 13 kraadi soe ja seetõttu ei jäänud ka värskendav suplus tegemata. Õösel üllatas aga järv oma kaldail kuuvalguses laternatena helendavate virvatulukestega, mis osutasid hommikuvalguses siiski suurteks valgeteks kvartskivideks. Või mine sa tea – oli ju täiskuuöö!

Järgmisel päeval tegime peatuse Tšinda-gadui jõe orus asuva vana molübedeeni ja volframi kaevanduse juures, kus aastail 1938–1954 asus sunnitöölaager. Endiste aegade valust ja meeleheitest andsid märku barakkide seintesse kraabitud nimed ning kriminaalkodeksi paragrahvide numbrid. Õhus oli veel nüüdki tunda midagi rusuvat ning kauaks me sinna peatuma jääda ei soovinud.

Laskumine alla orgu.

Ukoki platoo paistab

Matka seitsmenda päeva lõuna paiku hakkas eemalt paistma lumiste mäetippudega palistatud püha Ukoki platoo. Järsust mäenõlvast alla laskudes ootas meid ees mahedas tuules lainena õõtsuv stepirohi ja ääretu avarus. Karm ja maagiline ilu, mis tõmbas nagu magnetiga enda poole.

Printsess Kadyni kurgaani juurest leiab nii mitmes keeles teadetetahvleid kui ka kohalike ohvrialtari, kuhu jäetakse ohvriande, alustades loomaluude ja lõpetades hõbeehetega. Pööripäevadel pidid siin toimuma šamaaniriitused. Peale printsessi on platoole maetud veel hulganisti inimesi.

Käesoleval ajal on väljakaevamised peatatud ja välja on kuulutatud hauarahu. Saime meie matkajuht Sajati käest teada, et ka tema kasahhidest esivanemad on siia platoole maetud. Isegi tänapäeval matavad mõned perekonnad oma lähedasi iidse kombel kurgaanidesse. Kasahhid on küll moslemid, kuid vanad maausu tavad on visad kaduma. Siin ei ole midagi imestada – platoo mõjutas ka meid oma maagilise väega ja kõigil oli kuidagi äraseletatud tunne. Õeldakse, et platool magades näeb ettekuulutatavaid unenägusid. Eks ole näha, kellel mis ka täide läheb!

Ukoki platool avanes meil võimalus esimest korda matka jooksul kiiresti ehk siis galoppi sõita. Siiani maastik seda ei võimaldanud. Üldiselt ongi Altai maastik kõige paremini läbitav just hobustel. Jalgsi saab, kuid vaevaliselt ning mitte igale poole. Maastikuautoga saab, sõltuvalt aastaajast, isegi Ukoki platoole, kuid seda ainult paari kindlat rada mööda. Teel tuleb ületada palju kiirevoolulisi mägijõesid ja selleks on sobivaim viis hobuse seljas.

Hobuseid on siinmail igas peres palju.

Suvel karjatatakse neid Dzazatori lähistel ning talveks aetakse Ukoki platoole, kus tugevad tuuled rohumaa lumest puhtaks pühivad. Mujal katab maapinda kuni meetrisügavune lumevaip. Termomeetri näit langeb talvel isegi –50 kraadini.

Mitmekesised matka- ja looduselamused

Matka jooksul läbisime kõikvõimalikke looduskooslusi. Alustasime umbes 1500 meetri kõrguselt lehise- ja seedrimetsadest, seejärel läbisime alpiaasad, kõrgmäestiku stepid. Igikeltsa tõttu oli ka palju soiseid alasid, kus kasvasid võrratud madalad ja tihedad sookasepadrikud, mis olid sügiseks värvunud kuld kollaseks ja säravoranžiks. Igal sammul võis kohata meie iluaedadest tuttavaid taimi nagu bergeeniad, enelased, põõsasmaranad ning erinevad laugud – kõik miniatuursetes vormides. Loomadest võib Altai kohata ümisejat, jäneseid, punahirve ehk marali ning metskassi. Harvemini satuvad teele hundid-karud. Altai mägijõed on väga kalarohked ning kalastusretked on siin väga populaarsed.

Õnneks on veel maailmas paiku, kuhu pole jõudnud tsivilisatsioon meie tänapäevases võtmes. Kohti, kus väärtustatakse esivanemate kombeid ja elu koos loodusega. Altai on üks nendest! ■

Vaade Dzazatori küla lähedalt mäenõlvalt.

Kutsume kõiki rändureid Eesti kauneid paiku avastama

MATKaSPORT on välja valinud kaunid kohad üle Eesti, mida sa lihtsalt pead nägema ja mida saad kas üksi või sõpradega otsima minna.

Eestimaa on ilus, avasta seda!

matkaseiklus.ee

MATKaSPORT
www.matkasport.ee

*MATKASEIKLUS on MATKaSPORT OÜ poolt korraldatud tasuta ja kõikidele avatud seiklusmäng

Tsikliga Tseilonil

Kui **Madis Maks** hakkas tsiklireisiks otsima riiki, kus oleks odav, soe, meri, loodus, mäed, maitsev toit, puuviljad, tsiklirent, inglise keel ja võimalus leida turistidest puutumata kohti, selgus, et just Sri Lanka klapib kahe rattalisega maa avastamiseks suurepäraselt. Kui vaid mõned pulssi tõstvad kohtumised kohalike elevandimürakatega välja arvata!

Sri Lanka on saareriik Lõuna-Aasias. Kuni 1972. aastani kandis nime Tseilon. Pealinn Colombo. Saar on ümbritsetud India ookeanist, Mannari lahest ja Palki väinast. Naabriteks India ja Maldiivid. Saart kutsutakse tihti ka „paradiisiks ookeanis“.

Loe lähemalt Sri Lankast:
<http://www.srilanka.travel>

TEKST JA FOTOD: **MADIS MAKS**

Sri Lanka, mis 1972. aastani kandis nime Tseilon, on umbes Leedu-suurune saar kiviviske kaugusel India lõunatipust. Minu varasemad kokkupuuted selle riigiga piirdusid hägusa tõdemusega, et seal on olemas Tamili Tiigrid ja tseiloni tee. Tundus selline muhe ja sümpaatne koht, kus kõike pole jõutud veel ära reglementeerida.

Erinevate maksupitsituste tõttu on auto omamine Sri Lankal kallis lõbu, jõukas keskklass sõidab ikkagi pigem rolleri või väikese motikaga, autot jaksavad soetada vähesed. Tsiklirendis ongi peamiselt rollerid või väiksemad Jaapani tsiklid (alla 250 cc). Tundub, et on mingi legaalne võimalus ka võimsamate arvelevõtmiseks, aga tänapäeval kohtab selliseid haruharva ja kui, siis peamiselt politsei käsutuses. Üks omapära on Sri Lankal veel – seal on keelatud kinnise kiivriga sõitmine. Mujal maailmas peetakse seda oluliselt turvalisemaks lahtisest kiivrist, aga Sri Lankal on see keelatud kaalutlusel, et inimene võib minna panka röövima ja pärast pole ta nägu piltidelt näha.

Sõiduvahendiks ajalooline tsikkel

Kuna Sri Lanka on lähedal Indiale, Royal Enfield Bulleti praegusele kodumaale, siis mõnd isendit oli võimalik siit ka laenutada. Olen Bulletiga varem sõitnud (väga meeldis!), nii et valiku suhtes erilist raskust ei olnud. Tegemist on 1931. aastal Inglismaalt alguse saanud masinaga, mida teise maailmasõja ajal kasutas näiteks Briti sõjavägi, mille tootmine nihutati 1950ndatel Indiasse ja mida toodetakse seal tänapäevani. Bulleti nimi on ehk pisut eksitav ja viitab pigem tema militaarsetele

taustale, sest tegemist pole kindlasti kiire masinaga, üle 80 km/h liikudes on tunne, nagu hakkaks vaikselt tükkideks lagunema. Tegemist on parajalt kolaka rattaga, mis on pigem vanamoeline ega hiilga modernsete lahenduste ja uuendusmeelsuse poolest. Samas on see maailmas kõige pikemalt järjest tootmises olnud tsikkel ning sel on väga palju austajaid, mina nende hulgas. Eriti just India subkontinendile sobib see mu meelest ideaalselt.

Sri Lankal on odav ja toimiv bussi- ning rongiliiklus, aga see on aeganõudev ja siinseid temperatuure arvestades tihti ka vaevaline. Seega turistide puhul on standardiks palgata endale kohalik juht koos bussikesega ja temaga koos siis nädalake või kaks ringi sõita. Minu jaoks on see ebamugav variant, reisil oleks nagu üks sunnitud pereliige juures ja ei ole sellist vabadust, nagu päris ise toimetades. Veel üks pluss tsiklirendi kasuks. Üldiselt mis tahes sõiduki ise juhtimist siin eriti ei julgustata, põhjuseks vasakpoolne liiklus ja radikaalselt teistmoodi liikluskultuur.

Ootamatu kütuseprobleem

Bullet jaksab kenasti kanda ka kahte reisijat, nii et meie nädalane tsiklireis sai alguse Gallest, mis on Sri Lanka lõunaosa suurim linn, vana Portugali koloonia. Kui hommikul renti jõudsin, selgus, et rentida

põhimõtteliselt saab, aga hetkel on kütus otsas. Et nagu terves riigis või nii. Kuna kütus tuleb peamiselt Indiast, levis jutt, et hindud olevat tankeri paaki pissinud ja kui Sri Lanka lõvid hakkasid kvaliteeti kontrollima, selgus, et see on allapoole igasugust arvestust ja saadeti tagasi. Tõde on ilmselt pisut teine, aga igatahes tundub, et mõni mees päris detailideni selle otsuse tagamaid läbi ei mõelnud. Paljud tanklad olid kas täiesti kinni või on neis kilomeetripikkused järjekorrad. Bulletil on küll suur paak ja väike kütusetarbimine, nii et 300 kilomeetrit oleks saanud ka tankimata sõita, aga plaan oli suurejoonelisem ja tundus mõistlik nädalapäevad oodata, kuni kütuseprobleem laheneb.

Sri Lanka lõunaosas on kogu mereäär üpris tihedalt asustatud, rannad on imeilusad, palmid, prinkide kehadega surfarid ja kõik kaasnev, nii et seetõttu ka palju turiste. Õnneks on siiski sedasi, et kui rannikust pisut sisemaa poole sõita, siis kohe varsti vaheldub tavaline külaidüll, riisipõldud ja agraarmaastik džungliga. Palavus ja päikesepaiste on selline, et kõik katmata kohad tuleb SPF 50 kreemiga katta ja kuna käepealsed on kogu aeg nähtaval, siis põletuse vältimiseks peab esimeses suuremas linnakeses endale kindad ostma.

Sõita saime sadakond kilomeetrit, siis läks siduritross katki. Ilma sidurita ei ole tore sõita, aga õnneks sattus olema koht,

kust sai rahulikult mäest alla veereda ja otse parandusse. Hinnatase on selline, et ootetööna tehti kohe kolme euro eest ära ja õnneks jäi see ka ainsaks tehniliseks viperuseks kogu reisil.

Mägedesse kuumuse eest varju

Plaan oli sõita mägisemasse Sri Lanka keskossa, et saada pisut leevendust kuumusele ja vaadata, kuidas seal olukord on. Mida kaugemale sisemaale, seda mägisemaks teed läksid, alguses sellised laugemat sorti künnad, mis on iga tsiklisõitja unistus, hiljem ka kitsad serpentiinid, mida esimesed paar päeva oli väga mõnus sõita, aga pikapeale muutusid kurnavaks. Et siis kuu aega pärast sõitu neid jälle igatsema hakata. Teeolud olid head, igal pool asfalt, mõnes kohas laiem, mõnes kitsam, mõnes auklik, mõnes mitte.

MäGINE sisemaa on piirkond, kus on peamised Sri Lanka teeistandused, kogu džungel on maha raiutud ja teepõõsaid täis istutatud, aga vaated on maalilised. Väikestele teedele keerates olid inimesed meid (ja ebatavalist liiklusvahendit?) nähes rõõmsalt üllatunud, lapsed lehvitasid ja inimesed olid sõbralikud. Liiklust oli vähe, aga sõita tuli rahulikult, mägised teed eriti eksimisruumi ei jätta. Vaateväli

oli enamasti piiratud ja alati pidi olema valmis ootamatusteks. Küll magas salk koeri keset teed, küll ajasid külamehed seal juttu. Või oli mõni traktor otsustanud ennast keset teed parkida või siis tuli suur buss vastassuunas vastu – üllatusi jagub!

Ainsaks erandiks liikluse meeldivuse suhtes olid riigi suuremad maanteed, seda tiptunnil ja asulate läheduses. Siis käis küll närviline andmine – *tuk-tuk*-id, rollerid, bussid, vankrid, lehmad, jalutajad ja veoautod kõik läbisegi tohutis mäsus, kuumuses ja tossupilves olelusvõitlust

pidamas. Põhireegel tundus olevat „Bussidega pole mõtet rinda pista!” ning kui sellest kinni pidada, siis ülejäänul on suhteliselt loogiline ja intuitiivne. Isegi tihedas liikluses oli õhkkond pigem sõbralik (kui ikka vaja kolm rida tekitada ja ruumi on, siis miks mitte!) ja mingit „ärapanemist” ei tunnetanud. Bullet on ses mõttes mugav, et kiirendus (eriti mägedes) on kõigist kohalikest sõidukitest parem ja see annab eelise, kui vaja mõnest tossupilvest mööda saada. Laskumistel osa ikka kimas mööda ka – kes tahab niisama tsiklit uuendada ja mõnele ilmselt ei anna rahu, et kahvanägu koduradadel neist mööda sõidab.

Ilusaim teekond Aasias?

Üks popimaid atraksioone Sri Lankal on sõita rongiga Kandy ja Ella vahel, mõni peab seda kõige ilusamaks teekonnaks Aasias. Meie sõitsime seal kandis tsikliga ja ainult aeg-ajalt ristusime raudteega, aga vaated olid tõepoolest ilusad ning mõnusa põrinaga ja rahulikult liikuv Bullet oli puhas nauding.

Pikemaid otsi ja eri piirkondi sõites oli tore see, et lisaks maastikule muutub ka tee ääres müüdav kaup. Saab uuendada minna, et mida head-veidrat pakutakse, ja kohalikega natuke juttu puhuda. Teevabrikud, piimatooted, vürtsid, palmisiirup, džunglimesilaste mesi, hautatud mais, mangod, puuvill, värsked pähklid, mingid

veidrad nuustikud, punutised, tamarind, maaõunad – kõik see ja rohkemgi jäi lisaks uutele kohtadele ja vaadetele mõnepäevase teekonna sisse.

Tee ääres pakutakse väga odavat ja väga võrdsist karrit, ikka sellist, et lauast tuleb nuttes lahkuda. Tihti on need bufee-tüüpi, saad valida nelja-viie karri vahel ja lisaks veel riis ja värske salat. Salat on tavaliselt kõige vähem võrdsikas toit, enamasti maitsestatud purustamata terapipraga – see annab ehk natukene aimdust kohalikust võrdsitasemest. Siin pole ebatavaline, et

karrit süüakse nii hommikul, lõunaks kui ka õhtuks, tundub natukene nagu paljuvõitu, aga no kui maitseb, siis miks ka mitte.

Teeääred on sõltuvalt kohast muidugi ka puuviljamüüjaid täis ja niisama mutikesi, kes põllulapi ääres enda korjatut müüvad. Pisut suuremates kohtades on ümberkaudsetest küladest kokku ostetud ananassid, mangod, banaanid, papaiad kõik ülimalt maitvad, sümbolse hinnaga ja soovi korral lõigutakse sulle kohapeal ka parajateks suutäiteks.

Närvikõdi tekitavad juhtumised elevantidega

Sri Lanka puhul ei saa jätta rääkimata elevantidest. Neid hoitakse siin templites, turvakodudes ning neid jookseb ringi ka rahvusparkides ja niisama looduses. Ilmselt on nad väga lahedad loomad, aga siinsetele farmeritele väidetavalt ka korralik peavalu. Suuremad isendid on üle kolme meetri kõrged ja kaaluvad üle 5000 kilo, nii et kui üks kari su põllulapilt või banaanistandusest üle otsustab käia, ega siis eriti midagi alles ei jää. Räägitakse, et kui nad kurjaks saavad, siis nalja ei ole ja aeg-ajalt nad mõne fotot tegeva turisti ikka surnuks tallavad.

Tee ääres on kohati liiklusmärgid, mis elevantide eest hoiatavad, enamasti valehäired. Kui siis paarisaja meetri pärast üks elevant risti keset teed seisis, siis oli üllatus ja ehmatus muidugi suur. Keerasin ruttu otsa ümber, sõitsin pisut eemale ja reegleid eirates tegin värisevate kätega kiiresti pildi ära. Elevant on ikka praktiliselt sama suur kui buss! Võttis põlve värisevaks küll ja nuputasin siis, et mis eluga peale hakata. Tagasi nagu ka ei tahtnud sõita, suur ring oleks tulnud. Üks väike turistibuss pidas kinni, juht keris akna alla ja ütles: „Ära pabista sõber, lähme, ma teen sulle katet.“

Siin on osas kohtades kombeks elevante auto- ja bussiakende kaudu toita, kuigi see pole eriti mõistlik ja on tegelikult ka keelatud. Nii nad seal siis passivadki risti keset teed, hõlpsa maiuse ootuses. Kui auto lähemale jõuab, astuvad korraaks kõrvale ja kui auto hoo maha võtab, siis jälle astuvad auto poole, et oma maius (banaanikobar, kõrvits jms) kätte saada.

„Saateauto” sõitis siis elevandi kõrvale, aga nii, et kui too ühele poole tee äärde tõmbus, peatus auto sedasi, et tee teise äärde jäi väike riba, kust läbi sai lipsata. Pulss oli 200. Hingasin kergendatult ja ootasin

pulsi taastumist, aga järgmise kurvi tagant paistis juba uus elevant. Sama taktikaga saime ka temast mööda, aga korralik loomaiahais oli üleval, nii et võis kahtlustada, et sellega kohtumised ei piirdu.

Kolmas elevant oli kõige suurem ja tema otsustas, et ei lase ennast tee äärde suruda, hoopis saateauto pidi teepervele võtma, et mööda saada. Minule möödasõiduks seal ruumi enam polnud ja jäin seega teisele poole elevanti lõksu. Üpris täbar olukord tundus, kaks vantsi on selja taga (ja mitte eriti kaugel), mitte kuidagi poleks tahtnud tagasi sõita ja nendega uuesti kohtuda.

Samas ei tundunud edasimineku üldsegi ahvatlev ja kahel pool teed on džungel, mis ilmselt elevante täis, nii et sinna ei saanud samuti minna.

Kujuta nüüd ette, et pead sellisest jurakast tsikliga mööda sõitma. Äkki otsustab ta sind sõbralikult oma londiga müksata, arvates, et pakud talle banaani? Või siis ei meeldi talle Royal Enfieldi pöörin? Või saab niisama pahaseks? Ühesõnaga, tol hetkel tundus, et väga suured munad peavad sellise möödasõidu jaoks olema. Pealekauterased! Õnneks tuli vastassuunast üks kohalik külamees väikese võrriga, koorem sabal, piltlikult öeldes plätud jalas ja lõbusat lauluviisi vilistades. Ja sõitis igasuguse probleemiga elevandist mööda! See tõstis pisut eneseusku ja kuna ka saateauto oli teisel pool elevanti mind ootama jäänud, siis... käik sisse ja minekut. Kuidagi ma sealt mööda sain ja lõpuks kohtasin viit elevanti. Sellest piisas täielikult.

Lugesin internetist kunagi ühte vastust küsimusele, kas minna Sri Lankale tsikliga või mitte. Üks vastus kõlas, et kui sa juba kaalud seda (st sul on olemas teatud huvi ja täidetud teatud eeldused), siis kindlasti tasub seda teha. Nõustun selle arvamusega täielikult. ■

FOTO: ADOBE STOCK

REGIO

KAARDIGA TAPEET PÜÜAB PILKE!

Kaardipildiga tapeet või aknaruloo paneb ruumi elama!
Olgu see siis suur linnakaart seminari- või koosolekuruumis,
põnev ajalooline kaart elutoas või hoopis illustreeritud
kaart lastetoas.

TALLINN

1:10 000

2 km 1 0

1 cm = 100 m

Kaart on loodud veebipoodi REGIO

© Regio 2017
www.regio.ee**REGIO**

Foto: Toomas Tuul

Regio kaartide veebipood
pood.regio.ee

Euroopa teisel tipul ehk mägedes on ilm muutlik

TEKST: LAURI STERN FOTOD: MATT RAMMO

Lauri Stern kirjeldab kaasahaaravalt, kuidas nad **Matt Rammo** ja **Lauri Ehrenpreisiga** kohati äärmuslikku ilma ja äikesetormi trotsides Euroopa kõrguselt teise mäe tippu ronisid.

Seisatan, loll irve näol. Kuklas tuntav elektrilöök sunnib mind peatuma. Pingutan kõrge UV-kaitsega päikesepriillide taga varjuvaid silmi, et maastikult välja lugeda midagi, mis meenutaks meie tulnud rada. Rada, mis kulgeb mööda mäeharja serva. Rada, mille paremas servas on lumekarniis, mis vaid ootab võimalust langeda tuhat meetrit tühjusesse. Ja nüüd siis see – äikesetorm. Aju taasesitab mõttes AC/DC lugu „Thunderstruck”, trumme asendamas lähenev kõuemürin: ...*thunder / I was caught in the middle of a railroad track / I looked 'round / And I knew there was no turning back...*

Oleme supi sisse sattunud. Piimasupi sisse, nagu kolm piimanõus hupivat kärbest, kes ei saa ei edasi ega tagasi. Meie piimanõuks on aga Euroopa kõrguselt teise mäetipu Döhtau hari (5203 meetrit) ning piimaks nähtavust piiravad ja laengu-

test tiined pilved. Kärbesteks meie, kolm alpinisti Eestist.

Vaatan ees kõndiva kuju poole – ei märkigi hirmust. Matt on mu kõiekaaslane varasematest seiklustest Türgis, kus viimases hädas laskusime püstloodsel seinal kasvavalt pöösalt.

Hüüan Matti: „Ma tundsin kuklas surakat, kuidas sul?” „Mitu korda. Iga kord valusamalt,” saan vastuseks. Püüan oma peas meenutada mingitki selgitust sellele fenomenile, kuid mulle ei meenu midagi peale fakti, et 60% välgutabamuse saanud inimestest jäävad ellu, küll raskete kahjustustega. Varbad on varahommikust saati tuimad ja sõrmedes püüan vereringet parandada kätega vehkides. Tunnen sellega kaasnevast torkivast valust vaid rõõmu – kui valu ei tunneks, oleksin surnud. Kirkad „laulavad” juba pikemalt. See kõrgepingeliinide undamisega sarnanev

Lauri Ehrenpreis valmistub liikuma harjapüramiidile.

Vaata lisaks:

[https://m.youtube.com/
watch?v=NJRxrl-rVPE](https://m.youtube.com/watch?v=NJRxrl-rVPE)

<https://sternting.wordpress.com>

Lauri Stern Ukjul "prijommimas". Nii kutsusime regulaarseid sideseansse.

sumin oli esimene, mis lähenevast ohust märku andis. Väärt riistad, iga alpinisti abimehed, milleta oled järskudel nõlvadel abitult liikumisvõimetu, oleme kaugemale visanud. Niiskusest ja külmast tuimad, kükitame kusagil 5000 meetri kõrgusel lumenõlval. „Kuidas ma, kurat küll, siia olen sattunud?“ käib peast läbi küsimus.

Plaanid muutuvad

Alustasime oma retke viis päeva tagasi Venemaa Bezengi alpilaagrist. Meie plaan oli vallutada majesteetlik Šara mäetipp (5201 meetrit) oma lumiste karniiside ja heitliku ilmaga. Paraku sureb lahingus esimesena just plaan ning vahetult enne reisi algust anti meile teada, et piirivalve on kogu Bezengi põhjaseina sulgenud. Šara tipp asetseb Gruusia–Venemaa piiril ning Venemaa poolelt ei ole lubatud minna piirile lähemale kui 200 meetrit. Seda keeldu eirasid Peterburi alpinistid, kes tipust laskudes õnnetusse sattusid. Õnnetuse asjaolude vastu hakkasid huvi tundma Venemaa ametkonnad ning juurdluse käigus rääkisid alpinistid tipu külastamise välja. Fakti, et tuleb valetada, nad ei teadnud, ning pälvisid põhjaseina sulgemise tõttu kõikide Venemaa alpinistide põlguse. Minule aga tähendas see pool aastat planeeritud kava prügikasti viskamist.

Dõhtau mäetipp on Šarale siiski suurepärase alternatiiv. Mõlemad tipud kuuluvad ka austusväärse tiitli „Bezengi tähed“ saamise tingimustesse. Tegu on tiitliga, mis omistatakse alpinistidele, kes käivad kuuel 5000 meetri kõrgusel tipul Bezengis. Lisaks kuuluvad sinna sellised mäetipud nagu Jangi-Tau (või Džangi-Tau), Mižirgi, Puškin ja Koštan-Tau. Ka see pole kõik, sest eelnimetatud on omakorda vajalikud Venemaa Lumeleopardi tiitli pälvimiseks Elbruse, Kazbeki, Klutševskaja Sopka ning

Beluhha kõrval. Nii et võite arvata, miks ma siin olen. See, kuidas me siia sattusime, oli seiklus omaette.

Aklimatiseerumine ja kohtumine legendiga

Matt ja mina oleme eelneva nädala jooksul vallutanud aklimatiseerumiseks kaks tippu: Ukju (4346 meetrit, 2A marsruut) ja Archimedes (4100 meetrit, 3A marsruut). Lihtsad tipud, kohalik klassika. Esimest kasutatakse aklimatiseerumiseks, teine on levinud nooralpinistide seas kalju-marsruudi kogemuse saamiseks. Lihtsus on mägedes suhteline, sest ilm, otsused ja võetud riskid on ajas ja ruumis muutuvad. Kliimamuutused on Bezengisse jõudnud ning erakordselt soe ja lumevaene suvi muudab olemise mõnusaks, kuid marsruudid ohtlikuks.

Siin minnakse marsruutidele vara, kell kolm-neli hommikul. Olles teel Ukjule, näemegi, kuidas grupp alpiniste Archimedes tipumarsruudile hilineb. Hinge kinni pidades märkame, kuidas hommikusoojusega jääst lahti sulanud kivimürakad nende poole sööstavad. Täpid kauguses püüavad meeleheitlikult pageda. Raadio-saatja eeter vaikib. Täpid liigutavad – pääsesid! Raadiosaatjaid kasutatakse Bezen-gis NSVL-i alpinismi hiilgeaegadest.

Juri Saratov. Legend, mees kui mägi ja päästeteenistuse pealik. Tutvustame oma plaane.

Puhkehetk Arbuusi-
nimelise marsruudi all.

Laagris on säilinud ka päästeteenistus koos seal töötavate vanade meistersportlastega. Neist kõige tähtsam on 83-aastane päästeteenistuse ülem Juri Sergejevitš Saratov, Bezengi legend. Algajate hirm, kelle luba mäele minemiseks alpinistide grupid püüavad saada. Kohalikega ollakse karm, kuid otsekohene. Meiesuguste lääne turistide vastu, kes alpinistiraamatut ei tunnista, ollakse siiski abivalmis. Nii leiangi end viis päeva varem alandlikult, marsruudi plaan näpus, Saratovi laua tagant. Elavad silmad puurivad mind ja püüavad mõista, kas oleme tipu väärilised. „Ну как Стерн, какие у тебя планы?“ küsitakse. Vigases vene keeles selgitan Dõhtau tõusuplaani. Luba on antud.

Luba on antud

Järgmisel päeval alustame raskete kottidega lähenemist nn Vene bivakile, esimesele vahelaagritele teel tippu. Kottide raskus surub õlgadele, higi nõrgub füüsilise pingutuse ja päikese koosmõjul lausa ojadena. Kaasas on kuue päeva toit varuga, tehniline ronimisvarustus ja ööbimisvarustus. Mäel oleme üksi. Laagrist lahkudes aga kohtame Rees Juurmaad. Laia maailma satub alati eestlasi – nii saame ka meie sooja käepigistuse tuttavalt Tartu alpiklubist. Lubame tippu tema jaoks Snickersi jätta.

Jätkame teekonda Bezengi liustiku vasakul nõlval, lihtsaid lähenemisteid siinkandis ei ole, kõik need on 6–8 tunni

pikkused tööpäevad. Kohalikuks eripäraks on ka ilm, mis on pealelõunal üldjuhul halb: udu, vihm ja halvimal juhul kõik, mis loodusel varuks. Nagu kiuste jäämegi udu kätte. Kümne aasta tagune foto ja segane rajakirjeldus näpus, otsime bivakki viivat kuluaari. Järsk kuluaar vastiku moreeniga, mis jalge all liigub ja allpool olivaid kividega üle külvab, on tohutu nuhtlus. Rühime kõrgemale ja oleme sunnitud köied välja võtma. Moreenil kukkumisest lõhkised püksid ja veritsev põlv võtavad vanduma. Sain äsja sõnumi Eestist – sõber pani sauna sooja.

Eestpoolt kostab rõõmuhüüe – oleme kohal! Kuid mida pole, on kirjelduses lubatud kuus head telgikohta. Takseerime vanu pilte ja meenub ühe instruktori mainitu, et see koht on muutunud. Veename end, et oleme õiges kohas, ja otsime laagrikohta. Valida on halva ja halvema telgikoha vahel. Üks neist tohutu kivi varjus, teine aga liustiku kaugemas servas. Jääb vaid loota, et tohutu kivi meid ei lõmasta või et liustik on veerevatest kividest piisavalt kaugel. Valime liustiku ja elame öö rahulikult üle.

Hommikul loobume plaanist teha aklimatiseerimistõus ning hargneme, et maastikku ja pilte kokku panna. Reaalsus tabab valusalt – oleme varest kuluaarist üles tulnud. Tekib pöörane idee ja otsus piiluda Missesi kuru läbipääsu, et ehk õnnestub hoopis üle Misses-Tau ahelikku traversseerida. Mõistus saab siiski võitu ning läbipääsu ja eesootavat marsruuti takseerides otsustame vigade paranduse teha ning laskuda ja otsida üles õige kuluaar. Taas moreen ja halvenev ilm. Nähtavus kaob, hämardub. Meenuvad instruktori targad sõnad: „Käidud tee on otsem tee.“ Käidud teed me aga ei näe. Pole midagi teha, otsime kaljunuki, kus magamiskotis poolistuv asendis öö veeta. Jalad tühjuse kohal kõlkumas ja vaid julgestusots allalibisemist takistamas, vajume unne.

Ilmaennustus ei rõõmusta

Hommik tervitab imeilusa vaatega. Ma olen õnnelik inimene, sest vaid vähesed sõandavad otsida päikesetõusu sellistest kohtadest. Õhtuks oleme jõudnud Vene

bivakki ja valmistun reeglipäraseks side-seansiks. Raadioeeter ragiseb, ükshaaval kutsutakse gruppe välja ja üllatuslikult edastatakse ilmaprognoos. „No news is a good news,” nagu ütles tuttav inglise mägi-ronija Pamiiris. Ja nüüd, uudised. Läheneb muutliku ilma toov front, mille lõppu ennustatakse viie päeva pärast. Meeleolu langeb. Lauri Ehrenpreis, kõiekaaslane, kelle jaoks ei ole takistusi olemas ja kes on isegi kõige jaburamates olukordades valmis edasi rühkima, ei taha lootust kaotada. Ilm on ju muutlik, prognoosid seinast seinä – ootame hommikuse raadioseansini ja siis otsustame.

Kell üheksa järgmisel päeval ragiseb raadio ja kuulen kutsungit „Stern”. Saratovi tuttav hääl on eetris: „Läheneb kehv front, täna-homme ilm pool päeva rahuldav, edasi nädala lõpuni halb.” „Kahest päevast meile tippu jõudmiseks piisab, oleme

valmis laskumisel pikemalt ööbima, mida soovitate?” küsin. „Otsustage ise,” saan lühikese vastuse. Usaldab meid. Siinsetel pikkadel marsruutidel käijad peavad olema valmis ilma pärast paigale jääma. Lühiajalist prognoosi ei ole, ilm on heitlik. Poole tunniga on laager koos ja alustame liikumist. Hiline start tähendab küll sooja päikest, kuid ka riski. Marsruudi algus hõlmab 800 meetrit tõusu ja 65-kraadist jää-nõlva. Hoiame vasakul kõrguvast kontraforssist eemale. Eespoolt kostab hüüatus: „Kivi!” Väänlen ja püüan endale liikumisruumi teha. Järsul nõlval ning jääpuuriga seinä külge kinnitatud meetrise julgestus-otsaga on see raske. Litsun ennast vastu jää. Üle pea on kuulda vaid kirvepealaadse kivi poolt tekitatud surinat. „Kurat küll!” vannun. Kõige ebameeldivamad kõikidest kukkuvatest kividest on need, mis maad ei puuduta. Nende olemasolust

saad teada vaid siis, kui need sind tabavad või sinu lähedusest mööduvad.

Tõstame tempot. Samm-sammult ja rütmiliste kirkalöövide abil tõuseme samaaegses julgestuses sadulale. Avaneb kaunis vaade vasakule Mižirgi liustikule ja vilksamisi näeme ka osa kuulsast põhjaseinast. Mitte ilmaasjata ei hüüta seda kohta Väikeseks Himaalajaks – igavikulised liustikud ja lumised nõlvad, mis võivad ka augustis olla väga külmad, kuna päikest paistab sinna vähe, ning loomulikult 5000-meetrised tipud, mis moodustavad ühe raskeima, Bezengi põhjaseina traaversi. Kaheksa tunniga on kogunenud 1100 tõusumeetrit 45–80-kraadistel nõlvadel ning jõuame 4600 meetri kõrgusele nn *БЦПЧ* alumisse laagrisse. Rüüpame sooja kisselli. Samal ajal, nagu lubatud, halveneb poolest päevast ilm.

Dõhtau hari meenutas draakonihambaid.

Täna on tipupäev

Ärkan järgmisel päeval enne kella nelja varahommikul. Ärevalt pistan pea telgist välja ja näen tähistaevast. Hinge täidab rõõm, sest saame oma lubatud pool päeva ilmaakent. Surume külmast jääs saapad vandudes jalga ning alustame teed Euroopa kõrguselt teise tippu, Dõhtaule. Olin loll, et ööseks saapaid telki, oma pea alla ei pannud – nagu mingi algaja!

Kolmese meeskonnana töötame ühes rütmis mäeharjale, vältides vasakule ripuvaid lumekarniise. Esimesed päikese-kiired soojendavad mu palet. Soojus tuleb jäsemetesse tagasi, imetlen taas maalilisi vaateid. Pole kahtlustki, täna on tipupäev. Enne aga läbime võtmekohad harjal. Kivipüramiidid, mis on peamiseks takistusteks, läbime tänu headele oludele vasakult jääpuuridega. Harjal liigume üheaegselt

köies. Ega midagi muud pole teha: kui keegi kukkuma hakkab, peab teine teisele poole harja hüppama. Õnneks seda praktiseerima ei pea ning näengi juba ühe kivibastioni otsas kutte rõõmsate nägudega. Tipp? Ei, valetipp. Hari on petlik ja õiget bastionit vales eristada polegi nii lihtne, tuleb edasi liikuda ja see, mis peaks tipp olema, tundub täitsa Astangul harjutatud kaljuronimisena... Lauri läheb ees ja temale omase osavusega tõuseb meisterlikult tippu. Tehtud! Vormistame tipukirja, jätan Reesile Snickersi ning teeme ühispildi ühel vähestest selgetest hetkedest. Kell on 11 ning taevast kogub pilvi, vaateid nautida ei saa, tuleb alla kiirustada.

Tagasi reaalsuses keset äikesetormi

Siin me nüüd oleme. Keset äikesepilve,

ümberringi udu. Targu eemaldan raadio-saatja aku ja antenni. Kõrv tabab ka meid ühendava köie sumina. Otsustame ennast ka köiest vabastada, lootuses, et kui keegi välgutabamuse saab, on teistel elulootust. Märg köis ju juhib voolu. Minutid kuluvad ja üsna kõrge tunne on niimoodi seista. Võtame vastu ainuõige otsuse – liikuda edasi ohualast välja. Saagu, mis saab. Meenub Prantsuse võõrleegioni rivilaul „Marche ou crève” (‘marsi või sure’), mis pärineb küll soojast kõrbest, kuid käre oma õpetliku pealkirja poolest ka sellesse hetke. Liikumine on elu ning kui kõhkled, siis tegutse. Pealegi oleme looduse meelvalas, välgutabamust me lagedal nõlval kontrollida ei suuda. Tuleb, siis tuleb.

Udus liikumine, eriti mägedes, ei ole kerge. Igal selgemal hetkel tuleb leida orientiir, kuhu suunduda. Paremal karniisid, vasakul järsk nõlv. Raskusi tekitab ka

Puhkehetk Dõhtaul. Paremal näha majesteetlik Šara.

omaenda mälu, mis vigureid teeb. Laskuda mööda tõusuteed on hoopis teistsugune, ka on sadav lumi meie jäljed matnud. Kell 18 oleme ülemises *БІЦІП* laagris. Teatan raadio teel, et paar köietäit veel ja oleme laagris. Tegelikult kulus meil veel ligi poolteist tundi. 14-tunnine tööpäev selja taga, vajume telki. Rüüpame kuuma kisselli, taustaks mängimas Itaalia diskolugu „Buona Sera” Mauro esituses: „...time is right for any kind of dancing...”. Poiste nägudelt loen välja vaid kergendust ja väsimust, ei märkigi tantsusooovist. Vajun isegi väsinult rahutusse unne.

Järgmine päev on taas rahuldava ilmaga. Pikapeale mähkume jällegi udusse ja püüame orienteeruda sadulale. Siin algab närvesööv laskumine, meeles on kivikirved. Matt asub enesekindlalt laskumist juhtima. Imetlen tema näpuosavust. Vilunud liigutusega puurib ta jäässe kaks kanalit, mis moodustavad 60-kraadised lõikuvad avad, millest ta ajab terava ora abil abiköie jupi läbi. Ülekäesõlm seob otsad ja moodustab niimoodi Abalakovi laskumisjaama. Abiköit oli meil kaasas 25 meetrit ja nüüd on see otsa saamas. Takseerin oma saapapaelu – viimane

abinõu. Siiski on paar trumpi varuks: ise väljakeerav jääpuur ja repsakad. Otsustame viimaste kasuks ja püüame sõlmi hammastega lahti harutada. Meid saadab edu 15 köietäit hiljem, kell 14 oleme liistiku tsirkuses. Tehtud! Nüüd ma tean, miks Nõukogude Liidu ajal Bezengis päästjaid ja instruktoreid koolitati ning mäele vaid esimese järgu alpiniste lasti. Vastab tõele,

et siinsed marsruudid võivad tõsisteks muutuda ja meeskond peab olema valmis katsumusteks, mida siin normiks olev muutlik ilm neile püstitab.

Matt kougib kotist välja pudeli Vana Tallinna ja saadab ringile. Heidame viimase pilgu kaunitarile ja luristame nuudleid. Homme laskume Bezengisse. ■

Laskumine Dõhtau sadulale.

See võib olla Sinu elu seiklus!

LÄÄNE- INGLISMAA

kirjanduslikud paigad

24.-30.07.2018 • 1150 €

Nomaadimängud KÕRGÕZSTANIS

1.-11.09.2018 • 1350 €

Andres Tarandiga ANTARKTIKAS

17.-28.02.2019 • 8150 €

Linnaloodus ootab avastama

Kevad on õige aeg linnalooduse avastamiseks, sel hooajal tasub matkama minna Viikki-Vanhakaupunginlahti looduskaitsealale ning metsiku looduse ja militaarse ajalooa Vallisaarile Soomes või siinsamas Eestis Rocca al Mare promenaadi uuest linnuvaatlustornist linde vaadelda ja Paljassaare uuel laudteel kulgeda.

TEKST: HELEN SAARNIIT

Paljassaarel olles võib unustada, et asud tegelikult Tallinna linna territooriumil, sest õhutemperatuur kipub olema krõbedam kui asfaldi- ja betoonirohkes linnasüdamel, ümberringi on vaikus ja omamoodi metsik loodus nagu kuskil maakohas. Kas Helsingis käies oled kunagi sattunud Viikki-Vanhakaupunginlahti looduskaitsealale? 40-minutilise trammisõidu kaugusel sadamast oled nagu väikses džunglis keset linna, kus kõrklarägistikus on ka tööpäevadel liikvel üllatavalt palju linnuvaatlus-

jaid, nautimas täiel rinnal selle paiga ja looduse väärtust.

Ajastul, mil üha rohkem inimesi elab linnades, on *Homo urbanus*'e jaoks linna-keskkonna elukvaliteet ja võimalus seal loodusega kontakti saada väga tähtis nii vaimse kui ka füüsilise tervise seisukohast. Londoni linnapea kuulutas välja plaani, et juba aastaks 2019 saab Suurbritannia pealinnast esimene rahvuspark-linn, kus kaitstakse ja luuakse juurde roheala-

Tallinna ja Helsingi linn on võtnud ette ühise linnaloodusturismi arendamise projekti NATTOURS. Mõlemas linnas valiti välja kümme roheala. Tallinnas on need järgmised enam või vähem tuntud loodusad: Paljassaare hoiuala, Rocca al Mare, Aegna saar, Astangu roheala, Kadrioru park, Maarjamäe klint, Nõmme-Mustamäe maastikukaitseala, Pääsküla raba, Pirita jõeorg ning Tallinna vanalinna pargid. Helsingis aga Viikki-Vanhakaupunginlahti piirkond, Helsingi arhipelaagi saared Vallisaari, Seurasaari, Pihlajasaari, Lauttasaari, Harakka, samuti Uutela, Kallahdenniemi ja Mustavuori piirkond ning Keskpark (Keskuspuisto). Kui sellest pikast nimistust on mõned paigad võõrad, tasub edasi lugeda ja neid paiku avastada.

sid, haljastust, veekogusid ja elurikkust neis paikades, mis peale positiivse mõju inimeste tervisele muudavad ka linna atraktiivsemaks, meelitavad juurde investeeringuid ja elavdavad ettevõtlust.

Paljassaare laudtee

13,8% Tallinna pindalast on looduskaitse all, selle hulgas on soid, metsi, loopealseid ja paljandeid. Üks erilisemaid pealinna kaitsealasid on Paljassaare hoiuala.

Möödunud aasta septembri lõpus avati Paljassaare hoiualal laudtee, et kaitsta tallamise eest õrnu rannikukooslusi. Kaheosalise laudtee pikem, 500-meetrine lõik asub Pikakari supelranna ja Väike-Paljassaare vahel. Seda teed kaudu jõuab valgetest telliskividest endise sõjaväe rajatiseni, mis nüüd on kasutusel linnuvaatlustornina. Seejärel algab lühem, 50 meetri pikkune laudtee, mis viib puhkekohani, kus saab lahes pesitsevaid linde

vaadelda. Laudtee ääres on teabetahvlid, mis annavad külastajale infot ümbritsevast elurikkusest, taime ja loomaliikidest ning poolsaare põnevast ajaloost.

Laudtee ehitati eesmärgiga suunata hoiuala külastajad ettenähtud radadele, et kaitsta väärtuslikke taimede kasukohti. Nii võid tee ääres märgata näiteks orhideede hulka kuuluvat kahkjaspunast sõrmkäppa (*Dactylorhiza incarnata*), mille värv võib varieeruda valgest kuni tumevioletseni, või samuti looduskaitsealust aas-karukella (*Pulsatilla pratensis*).

Kahkjaspunane sõrmkäpp.

Aas-karukell.

Kuna Paljassaare loodusalal on palju erinevaid radu, mistõttu esmakülastaja ei pruugigi teada, kust teekonda alustada, siis rajatud laudtee aitab alal liikuda. Sügiseks paigaldatakse Pikakari/Katariina kai parklasse ka viidad, mis laudteele suunavad.

2005. aastal linnu- ja loomaliikide kaitseks moodustatud Paljassaare hoiuala on linnuvaatlejatele ja loodussõpradele eriliseks meelispaigaks, kuna linnualal on loendatud üle 230 linnuliigi.

Rocca al Mare promenaadile linde vaatlema

Rocca al Mare promenaadi ääres avatakse kevadel linnuvaatlustorn, just õigel ajal, et kõige intensiivsemat linnulauluaega nautida. Promenaad Stroomi rannast kuni Rocca al Mare koolini on üks Tallinna parimaid linnuvaatluspiirkondi, kuna tegu on lindude rändekoridoriga.

Kõige arvukam pesitseja Rocca al Mare on kõrkja-roolind, aga ka „punase mütsiga” karminleevike (*Carpodacus erythrinus*). Samuti võib juulis ja augustis jahedama ilma ning madala veetaseme korral märgata Stroomi rannas ligi 16 liiki kahlajaid. Augustist oktoobrini saab Rocca al Mare madalas lahes vaadata parte, hanesid ja teisi veelinde. Linnuvaatlustornist võib rändeperioodil näha läbilendavaid metsalinde, suvisel ajal aga pesitsevaid linde.

Paljassaare laudtee.

FOTO: TEEMU SALORIUTTA

Vallisaari – metsiku loodusega militaarsaar

Helsingi arhipelaagis ootab avastamist põneva minevikuga Vallisaari. Kõik Helsingi reidile jäävad suured saared on olnud pikka aega suletud ja kaugetest aegadest sõjaväe kasutuses, Vallisaari sealhulgas. Saar avati külastajatele alles 2016. aastal, mistõttu on seal võimalik suvel nautida puutumata loodust, kauneid vaateid linnale ja samas põnevat ajalugu.

Vallisaari asub eestlastele tuttava Suomenlinna asupaigana tuntud Mustasaari ja Susisaari kõrval. Samas pole seal nii suuri rahvahulki ja turistide horde nagu Suomenlinnas. Saarel asus Vene impeeriumi ajal Aleksandri patarei. Vallisaari ja temaga jalakäijate silla kaudu ühendatud Kuninkaansaari oli venelaste suurim merekindlus Helsingis. Uued ja moodsad suurtükipatareid ehitati saartele Krimmi sõja ajal 19. sajandi keskpaigas mitmekümne aasta vältel. Praegu saab külastaja läbi da kolme kilomeetri pikkuse Aleksandri raja, mis teeb kogu Vallisaari saarele ringi peale. Rada saab jälgida kaardirakenduses (www.citynature.eu) ja lugeda lisa rajaäärsetelt infotahvlitelt.

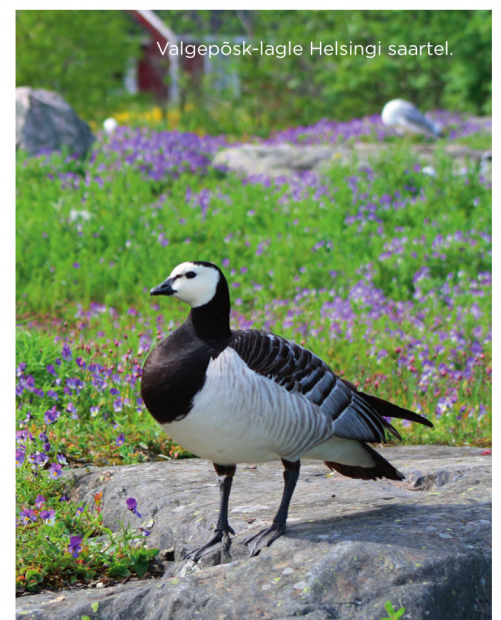
Kuna maastikul on endiselt lõhkemata lõhkekehi, on Vallisaarel ja Kuninkaansaarel lubatud liikuda vaid mööda tähistatud radu. Seda tuleb samuti teha rekordarvu liikide kaitseks, kes saarel on oma elupaiga leidnud. Harilik tõlkjas (*Bunias orientalis*), hall kogelearohi (*Berteroa incana*) ja lennuvõimetu kärsakaliik (*Trachyphloeus scabriculus*) on mõned näited liikidest, kelle töid saarele vene sõdurid. Saare liigirohkus, sealhulgas tuhatkond liblikaliiki ja mitu nahkhiireliiki, tuleneb ka sellest, et saar on olnud inimeste jaoks nii pikalt suletud.

Vallisaaril asub vaateplatvorm, kust avanevad vaated merele, kõrvalasuvale Suomenlinnale ja Helsingi kesklinnale.

Looduslik märgala keset linna - Lammassaari

Põnev ala Helsingi avastamiseks hoopis teise nurga alt on Viikki-Vanhakaupunginlahti. Nagu ka nimi viitab, on tegemist linna vana asukohaga ehk Helsingi linna sünnikohaga, kus Gustav Vaasa linna Vantaa jõe suudmesse 1550. aastal asutas. Piirkonna suurim väärtus on siiski metsik loodus. Viikki-Vanhakaupunginlahti

on Helsingi suurim looduskaitseala, mis laiub lausa 326 hektaril. See on linnuaas keset Helsingit, kus on loendatud üle 300 linnuliigi ja kus on väga mitmekesine loodus. Samas asub see kaitse all olev märgala siiski linna südames ja sinna saab kergelt ühistranspordiga ligi. Läänesadamast sõidab tramm nr 6 või 8 kõlava nimega Arabianrantasse 40 minutiga. Kesklinnast jõuab bussidega 68 või 71 kohale umbes 20 minutiga.

Valgepõsk-lagle Helsingi saartel.

FOTO: MARIANNE SAVIAHO

Viikki looduskaitseala. Vaade linnale.

Viiki-Vanhankaupunginlahti võeti looduskaitse alla 1959. aastal. See lindudele meelepärane märgala oli tähelepanuväärne matkasihtkoht juba 19. sajandil.

Lahe keskel asub muheda nimega Lammassaari ehk lambasaar. Kuigi neid pudulohuseid seal tänapäeval ei kohta, võib märgalal liikudes näha veiseid. Lammassaarile pääseb mööda uut laia laudteed, mis läbib kõrge roostikuvälja. Laudtee valmis projekti NATTOURS raames 2017. aasta sügisel ja selle laius võimaldab seal nüüdsest liikuda ka lapsevankri või ratas- tooliga.

Linnuliikidest tasuvad mainimist rannametsades elavad väike-kirjurähn ja ööbik, roostike elanikud kuldhänilane, kõrkjaro- roolind ja tiigi-roolind, samuti on siin Soome suurim roohabeka populatsioon. Kes tahab nende liikide kohta rohkem teavet, saab uurida lisa kodulehelt: www.citynature.eu/lammassaari. Samuti võib siin kohata rabakonna või õhtuti näha õhus vuhisemas mitut nahkhiireliiki. Viimased armastavad eriti peituda Lammassaarel asuvate, nüüdseks erakätes olevate suvilate ehk *mökkide* lähedusse.

Lammassaarel liikudes võib hämmastada

see, kui rahulik ja metsik see piirkond on. Taamal paistavad Helsingi linna uusarenduste katused, kuid läbi roovälja liikudes on siiski tunne, nagu viibiks kuskil kaugel rahvusparkis. Samuti on mitmel pool lahte ja laudtee ääres linnuvaatlusplatvormidel

ohtralt binoklitega linnuvaatlejaid, kelle jaoks on piirkonna arvukate veelindude jälgimine meditatsioon.

Piirkonnas on kokku kuus linnutorni, nendest üks, Lammassaarel asuv peamine torn, saab 2018. aasta suveks uue kuue, seda taas kord projekti NATTOURS tulemusena. Alates suvest saavad torni tõusta ka ratastoolis ja lapsekärudega liiklejad. Tornist avanevad muuhulgas vaated pesitsevatele hallhaigrutele teisel pool lahte asuval Loppi saarel, rannaveistele ja mudas lõunatavatele kurvitsalistele.

Vanhankaupunginlahti radadel on ka hariduslik eesmärk. www.citynature.eu lehel saab alla laadida kaardirakendusi, et läbida radu ja nende kontrollpunkte, õppides nii põnevat looduse ja ümbritseva kohta. ■

Vaata lisaks:

Tallinna ja Helsingi linnalooduse veebi- portaal www.citynature.eu

Video linnalooduse olulisusest ja Lammassaare laudteest: www.youtube.com/watch?v=x_5bXMrBUWQ

Lammassaari laudtee.

Dali kolm pagoodi.

Rongiseiklus Lõuna-Hiina moodi

TEKST JA FOTOD: **KATRE LUIK**

Katre Luik seikles kuu aega Lõuna-Hiinas, kasutades edasiliikumiseks ronge. Peatuspaikades avastas ta äärmiselt mitmekesist loodust, matkas rahvusparkides, kohtus kohalike vähemusrahvastega ja maitses kohalikku toitu.

Mitu kuud seljakotiga ringi hulkudes on kerge unustada, kes ja kus sa oled – lihtsalt kulged ja ujud ajavoolus. Venemaa, Siber ja Põhja-Hiina rongiga läbituna selja taga, avastan, et olen jõudnud äkki Lõuna-Hiinasse, Yunnanisse.

Et seda tohutut riiki vähegi tundma saada, peaks seal ilmselt veetma kaheksa eluaega, minule aga anti vaid üks kuu, mille dikteeris mulle mu raskelt kättetulnud viisa. Reisile läksin hea sõbranna Marjuga, kellega koos matkatud ja reisitud aastaid. Hiina puhul oli meil mõlemal tegemist esimese riigiga, kus me riiki sisenedes mitte ühtegi sõna kohalikku keelt ei osanud. Venemaalt Hiinasse lennates küsisin Marjult hiina keele vestmikku, lootes mõne tunniga viisakusväljendid ära õppida. Olles eelnevalt õppinud üheksat keelt, lootsin, et mõne päevaga saab juba üksikutes lihtlausetes suhelda. Oh mind naiivset loll! Ette ära öeldes – ka reisi viimasel päeval ei suutnud ma veel arusaadavalt „aitäh“ öelda. Nii palju siis keele õppimisest!

Kuu aja jooksul ei saanud keelest mitte midagi aru ja see tõi meile kaasa omajagu sekeldusi, seiklusi ja eksimisi. Enne Hiinasse reisimist hoiatati meid, et inglise keelega ei saa seal hakkama. Ma ei uskunud. Nüüd usun. Suur osa kohalikke ei olnud meie suguseid inimesi enne näinud. Tuli ette päris palju olukordi, kus kohalikud tulid meie juurde ning tahtsid meiega ja meist

pilti teha. Chengdu rongijaama tualetti sisenedes krahmas koristaja oma taskust telefoni ja hakkas mind pildistama. Hiljem tuli üks vanapaar ning tahtis koos Marju ja minuga pilti teha. Taolisi olukordi tuli ette veel, kus joosti järele ja püüti meid pildistada. Kui keegi tahab kogeda, mis tunne on staaridel huviorbiidis olla, siis soovitan Hiinasse sõita.

Rongiga läbi Hiina tuhiseda, kõige odavama vaguni pilet taskus, pole just luksusreis, seiklus see-eest aga missugune! Turiste sellistes vagunites eriti ei kohta, kaaslasteks on enamasti kohalikud džentelmenid, kes vagunis vahetpidamata suitsetavad ja põrandale sülitavad.

Vagunitesse on paigutatud võimalikult palju narisid, kolmekordsed koikud, mida ilustavad helesinised võidunud katted. Kui õnneks läheb, siis on nende katete peal kägarasse kokku rullitud tekk ja padi, mille vahelt võib üllatuseks leida eelmise reisija poolt unustanud sokid või aluspesu. „Vaeste vagunis“ voodipesu ei vahetata ning rongi sisu on üsna räpane, kõik haiseb vänge sigareti järele. Vahime Marjuga tummalt üksteisele otsa, meie vahel paks hall suitsupilv, ümberringi vali hiina-keelne vestlus, millest me ei saa aru, kas vaieldakse, visatakse nalja või avaldatakse armastust. Marju vaatab kella ja teatab, et vaid 11 tundi Dalisse jõudmiseni.

Pikad rongisõidud tundmatusse.

Yunnan – eriliselt mitmekesine

Yunnani mineku plaan tekkis Londonis „Tomb Raideri” filmivõtetel 2017. aasta kevadel, kui sattusin kokku Yunnanist pärit näitlejaga, kes mulle pikalt oma kodupaigast lugusid pajatas. Ta teatas pisarsilmil, et Yunnan on maailma ilusaim piirkond, mida ta aeg-ajalt vaid maalida julgeb, kuid külastamiseks julgust ei jätku. Lapsepõlves pidi ta sealt lahkuma ja tagasi pöördunud ta pole, sest kardab kaotada mälestuste ilu.

Yunnani loodus on väga mitmekesine ja erinäoline, mida tihti ka maavärinad muuta püüavad: läänes Tiibet taevasse kõrguvate tippudega, lõunas džungel, millest läbi tuhisev Mekongi jõgi kiirustab Laose suunas, kagus viljakad riisiterrassid. Lühikese rongireisi jooksul jõuab maastik tohutult muutuda. Kel huvi kuuajase viisaga Hiinasse reisida, siis soovitan see aeg Yunnanis veeta. Vaadata ja teha on siinkandis palju.

Dali puhul on tegemist väga väikese asulaga, mis asub Lääne-Yunnanis Birma piiri lähisel 1900 meetri kõrgusel merepinast. Vanalinna ümbritseb nelja kilomeetri pikkune ja imelise katustevaatega linnamüür, millele on kerge jalutades ring peale teha. Bai rahvas asutas selle piirkonna rohkem kui 3000 aastat tagasi, siiani on arhitektuuris tunda nende omapära.

Imelised hooned, kus kombineeritud puit ja tumehall tellis. Dali on parim paik sellise arhitektuuriga tutvuse tegemiseks.

Vaatamata uhkele vanalinnale, on linna sümboliks aga hoopiski kolm pagoodi, mis asuvad linnamüürist kaks kilomeetrit loodes. Kõrgeim neist pagoodidest on Qianxun, ulatudes 70 meetrini. Teised kaks on 42-meetrised. Väga võimas vaade avaneb kolmele pagoodile, kus taustaks 3000-meetrised mäed. Kõike seda ümbritseb suur templite kompleks, millega tutvumiseks läheb terve päev.

Dali kostitas meid oma võrratute roogadega. Väga omapäraseid Yunnani toidud – vürtsikas karpkala, kohalik kitsejuust, kalahautis savipotis, riisileib. Suur osa Dalis veedetud ajast istusin kohalikes restoranides, proovides kõike, mida kokad soovitasid. Juba ainuüksi selle savipoti kalahautise *sha guo yu* pärast tasub siia tagasi tulla.

Dalist viis meie teekond edasi Lijiangi, kolme tunni teekond rongiga põhjasuunal. Sarnane asula ja samuti väga turistirohke nagu Dali. Aga pole ka imestada, vaatamist

Dali tänavaelu.

palju ja huviorbiidis nii kohalikel kui ka rahvusvahelistel rahvamassidel. Munakivisillutised kitsaste tänavate põrandaks, kanalid läbi vanalinna looklemas, lilli täis kiviseinad, hõrgud Yunnani roogade aroomid – sellisena võttis Lijang meid tervitades vastu.

Lijang on koduks pea 300 000 naksile – vähemusrahvale, kes on tuntud naisvõimu poolest suguvõsas. Naistel on meeste kõrval oluliselt rohkem õigusi ja kohustusi. Ka nende keeles on naissoost sõnadel tugevam mõju kui meessoost sõnadel. Näiteks kui sõnale „kivi” lisada naissugu, muutub sõna tähendus kivirahnuks, lisades aga meessoos, muutub tähendus väikseks kruusakiviks. Nii on paljude nimisõnadega. Naksi kirjakeel on unikaalne piktograafidest koosnev süsteem, milletaolist pole kasutusel mitte kusagil mujal maailmas.

Lijangi tuleku peamiseks põhjuseks oli sõita siit edasi paaripäevasele mägimatkale mägedesse. Tiger Leaping Gorge on üks sügavamaid kanjoneid maailmas, ligikaudu 3800 meetrit. Kanjoni orkestri peadirigendiks on viimased paar tuhat aastat olnud Jinsha, mis on Jangtse lisajõgi. Jinsha lookleb kanjoni põhjas, pakkudes matkajatele võimsat vaatamängu, tuntud oma ettearvamatu käitumise ja ohtlike liigutuste poolest. Tegemist on üliatraktiivse jõega, värvi poolest nagu kange kohvkoorese piimaga, mis ei lase sind hetkekski silmist ega lase unustada oma olemasolu ja võimu.

Minu matk algas Quiatou külast, kes-tis paar päeva ja pikkuseks veidi üle 30 kilomeetri. Teekond polnud just kõige kergemate killast – tõusud järsud, rajad kitsad, ilm väga muutlik. Mõnel pool oli matkarada kuristikku vajunud, ühel korral pidin läbi kose kõndima, et edasi saada, teine kord pidin mõne sentimeetri laiusel kaljunukil hinge kinni hoides 20 minutit ootama, et mägikitsed mööda lasta. Seiklust ja adrenaliini kui palju! Võrratu matk, mis jääb igavesti meelde. Seda matka soovitan kõigile, kellele meeldivad ootamatused ja kel vähegi jagub füüsilist võimekust. Turiste oli sel matkal vähe, kohtasin mõnda sakslast. Rajal, bambusmetsade vahel, oli ka kaks turgutuspunkti, kus kohalikud

Tiger Leaping Gorge võrratud vormid.

olid oma müügiputka üles seadnud. Sealt sai osta marihuaanat, vett ja Snickersi šokolaadi. Müüjad ise tarbisid innukalt esimest produkti, hüüdes matkajaid ostma meelitades „Power! Power! Power!”.

Õömaja leidsin kohaliku naksi juures kreekapähkli puu aedade lähistel, mis oli heaks baasiks alla kanjonisse matkamiseks. Naksimees rääkis oma kogemusest viimase suure maavärina ajal, mis kogu Yunnanit 1996. aastal tugevalt raputas. Ta kirjeldas, kuidas 3000-meetrised mäemürakad end tumeda taeva taustal liigutasid, samal ajal kui ta ise naelutatult paigal püsis. Mäed olevat talle õppetunni andnud. Ütles, et pärast seda kogemust oskab ta maavärinaid ette ennustada. Minu küsimuse peale,

millal järgmist värinat oodata võib, ta selget vastust siiski ei andnud.

Teine matkapäev möödus kanjoniskäiguga. Meeletult järsk langemine ja hiljem tõus üles tagasi. Füüsiliselt tohutult koormav. Kuuma päike ei teinud päeva lihtsamaks. Lähim tutvus aukartustäratava Jinsha jõega sai tehtud. Enam ei imesta, miks paljud hulljulged parvetajad on seal kadunuks jäänud. Meeletu kärestikumõll, mis selles piimakohvijões peatumata mäsab. Imeilus ja väga ohtlik!

Guangxi

Guangxi on eelkõige tuntud oma maalilise karstimaastiku poolest, mis oli ka minu

jaoks peamine põhjus selle provintsi külastamiseks. Ka kuulsad Longji riisiterrassid on midagi, mis turistidehorde ligi meelitavad.

Lääne-Yunnanist paaripäevane rongiteekond Kirde-Guangxisse. Kunmingus tuli raudteejaama vahetada, et Guiliniisse saada. Guilinis veetsin paar päeva kohalikke hõrgutisi nautides ning ööturul kalligraafiasulgi, -pintseid, -tinte ja -pabereid uudistades. Vanalinn oma uhke linnamüüriaga köidab paljusid turiste, samuti ilmestavad seda linna kaks pagoodi: Päikese ja Kuu pagood.

Guilini linnast välja sõites õnnestus meil kaubelda end bambusparvele, mis sõitis mööda Li jõe Xingpingi, ajaloolisse väikesesse asulasse. Parvesõit oli väga nauditav. Udused unenäolised karstimäed igast küljest ümbritsemas, kuumusevine õhku võngutamas – kõik see tekitas tunde, et aeg on peatatud. Kelle poolt või kelle unenäos, jäi selgusetuks, aga kogemus oli selline, mida ei unusta kunagi.

Ülejäänud nädala veetsime Yangshuo külas, keskusest eemal Yulongi jõe ääres väikeses külalistemajas, karstiküngaste vahel. Rentisime elektriroollerid, nendega sõitsime paar päeva mööda istandusi, kitsaid külatänavaid ja põllumajanduspiirkondi. Parim viis kohaliku kandiga tutvumiseks. Selles piirkonnas töötasid kõik

Longji riisiterrassid.

liiklusvahendid vaid elektri jõul, seega ei mingit müra ega saastet.

Yangshuos õnnestus ronida Biliანი künka tippu, kust avanes maaliline vaade karstimaastikule. Nii kaugele kui silm ulatus, paistsid soomustindiku seene laadsed karstikuplid. Vaieldamatult üks ilusamaid piirkondi, kuhu ma oma reisidel sattunud olen.

Longji riisiterrassid on põllumajandusime, millest on saanud suur kunst. Vaieldamatult fotograafide paradiis. Kogu seda terrasside kompleksi nimetakse ka draakoni selgrooks. Varahommikune paks udukiht varjab imelist vaadet, millest ei osanud unistadagi. Kui uduloor tasapisi kadus, kerkisid järk-järgult esile mitmes kuues rohelised trepiastmed, riisiterrassid. Sellised astmelised väljad kõrguvad pea 1000 meetrini, mille vahel paiknevad väikesed külad, kus võib näha kohalikke ringi aseldamas. Vanimad põllud olevat üle 700 aasta vanad. Paarist päevast jääb väheks, et kõige sellega põhjalikult tutvuda.

Guangxi ei valmistanud mulle mingilgi moel pettumust, vastupidi – üllatas igal nurgal oma looduse ilu ja imedega. Aeg edasi liikuda Hunani. Enne seda aga päevane peatus Sanjiangis, kus kiire pilk dongide ellu. Dongid on rahvas, kes oskab puidust välja võluda kõike kaunist, mida hing ihaldab. Ilusad hooned, sillad, esemed, mööbel – väga omapärane ja pilkupüüdev. Sanjiang näitas meile aga kõike muud kui oodatud uhket puidukunsti. Räpane, lagunenu, ülekuumenenu tsementlinn, mis andis meile igast küljest

Parveturism Yulongi jõel.

Zhangjiajie uduvinesed karstisambad.

märku, et võiksime sealt kiiremas korras jalga lasta. Ei jõudnud isegi ära oodata, et sealt minema saaks. Algas *fiasco* rongijaa- ma saamisega.

Odavamate rongide jaamad asuvad üldjuhul linnast väljas ja on keskusest väga kaugel ning sinna on tihti võimatu ilma taksota kohale saada. Mitmes linnas tuli meil selliseid jaamavahetusseiklusi ette. Taksojuhid ei suutnud ära imestada, et lääne turistid sellistesse jaamadesse soovivad sõita. Pika konarliku vestluse peale suutsime Sanjiangi taksojuhti veenda, et on vaja minna. Algas öine sõit läbi kummaliste kaevanduste, kus puudus korralik tee, kruusarada, kus sukeldusime august auku, taksojuht vahetpidamata palvehelmeid mudimas. Siis jätkus teekond lõputute maisipõldude vahel, ei mingit valgust kuskilt paistmas. Nagu õudusfilmi stsenaarium. Peast käis läbi igasuguseid mõtteid ning usk, et rongijaama kohale jõuame, kahanes iga kilomeetriga. Kui taksojuht mingi onni ees peatus ja kehakeeles märku andis, et siin on vaja raha maksta ja autost välja astuda, siis olin küll üsna kindel, et siin see elu otsa saab (lääne filmides tavaliselt juhtub nii). Takso sõitis minema,

jättes meid südaõisesse mudamülkasse. Mõne aja pärast tuli välja, et see onn ongi rongijaam ja keset seda urgast oli üles seatud ka valgusdetektor, kust meie seljakotid turvaesmärgil läbi lasti. Tähelepanu saime üksikutelt kohalikelt väga palju. Meid ei lastud kordagi silmist. Olime vist esimesed kummalise välimusega tulnukad, kes sinna sattunud olid. Selline seiklus dongide maal!

Hunan

Öine rong Sanjiangist loksutas meid kümne tunniga Hunani provintsi loodeosas Zhangjiajie linna. Varajane hommik, meeletu väsimus ja tohutu nälg kimbutamas, raske seljakott üle õla, astusin rongist välja uuele päevale vastu. Otsustasime Marjuga, et enne hotelli minemist läheme sööme midagi head. Lühikese jalutuskäigu jooksul ei hakanud midagi atraktiivset silma, aga kuna rohkem jalutada ei viitsinud, astusime ühte söögikohta sisse. Istusime lauda ja hakkasime ettekandjat ootama. Pärast mõningast ootamist saime aru, et keegi ei taha meiega eriti tegeleda, ilmselt oli arvata, et ega me kohalikku keelt ei räägi ja menüüst arusaamisega tekib

raskusi. Just nii oligi! Ettekandja lõpuks tuli, viskas meile menüü ette ja jäi ootama. Vaatasin tummalt hiina keele sümboleid ja otsustasime Marjuga, et näitame näpuga lihtsalt suvalisele reale. Tuleb, mis tuleb – hiina söögid on ju alati maitssvad.

Ootasime ja ootasime, nälg järjest suureneb, lõpuks nägime ettekandjat suure potiga meie laua suunas liikuvat. Asetas poti keset lauda ja lahkus. Meil hea meel, sest portsjon tundus suur olevat. Marju tõstis potilt kaane maha ja meile vaatas vastu terve potitäis keedetud pekki.

Hunanisse tulime kindla sooviga Zhangjiajie rahvusparki külastada. See on rahvuspark, mida peetakse „Avatari” filmi inspiratsiooniallikaks. Ainulaadne park, mille kvartsiit-liivakivi moodustised on niivõrd ebareaalsed, et paneb endas kahtlema, kas oled unes või ilmsi. Sellist maastikku ei leidu mitte kuskil mujal. Üle 3000 karstisamba on end läbi nõelunud paksust udukihist – selline vaade avanes mulle esimesel päeval pargis, nagu oleks tegemist muinasjuturaamatu kaanepildiga.

Rahvuspargis veetsime kolm pikka päeva mööda karsti katuseid ja põrandaid jalutades. Raske oli uskuda, et olime sellise vaatepildi tunnistajateks. Juba ainuüksi selle rahvuspargi pärast tasub Hiinasse sõita. Eks samal arvamusel on ka paljud teised huvilised, sest just nimelt seda rahvusparki külastab aastas rohkem kui 20 miljonit turisti. Kunagi oli see massidele suletud ja kättesaamatu ning seda asustasid kolm vähemusrühvast: tujiad, miaod ja baid. Täna ei ole neist seal jälgegi.

Hiina on kindlasti imedemaa, just looduse suhtes, kus üheskoos nii mitmekesised ja maalilised maastikud. Üks reis, mis annab nii palju erinevaid kogemusi, elamusi, mõtteid ja tundeid, tihti vastakaid ja arusaamatuid – see teeb minu jaoks reisist reisi. Näha ja tunda võrreldes eelmiste reisidega midagi väga erinevat – selles võib Hiina puhul kindel olla.

Kuu aega on sõrmenipsu kiirusel läbi saanud ja nii ka minu Hiina viisa. Reis jätkub edasi Indohiinas, aga see on juba teine lugu. ■

Jaanis Valk „Ahto. Unistuste jaht” 2018

TEKST: JAANUS NÕGISTO

Purjetada ja merel toimetades adrenaliini üles pumbata võib mitut meele. Märkide vahel või rannalähedasel avameredistantsil võidu kihutades, sõpruskonnale sulnil päikeseloojangul head veini serveerides, uhke ja kalli jahiga niisama eputades ja kas või sihitult Tallinna lähel ringi tõlledades. Purjetada saab tänapäeval ka virtuaalselt, arvutiekraani taga istudes. Vähesed püstitavad endale midagi üleilmlikult suurt ja missioonisarnast. Purjetamiskosmose maailmameistrid ja olümpiavõitjad. Purjetamine silmapiiri taha, tundmatusse tulevikku. Reis ümber maakera. Reis ümber kera ja veel üksinda.

Hiljuti kinoekraanile jõudnud Jaanis Valgu dokumentaalfilm „Ahto. Unistuste jaht” toob vaatajate ette haarava loo ühest Eesti legendaarseimast purjetajast Ahto Valterist, kelle saatust valis välja olema esimene mees, kes tegi ümberkerareisi ära Eesti lipu all. Saaremaal Triigis ehitatud rannasõidukaljasega, millistega siinkandis tavapäraselt veeti küttepuid Tallinna või kive Sankt-Peterburgi. Filmi autor on loo jutustamiseks valinud mitmekihilise, mitmes aegruumis ja erinevates tähenduskoormates kulgeva formaadi, mis minu arvates puudutab mitte ainult merendushuviliste olendite hinge ja uudishimu. Puudutab kohati valusalt ja veel tagantjärele, pannes mõtlema ka irratsionaalsele. Millelegi, mis jääb meist kõigist mingil kujul maha. Või siis mitte. Kunagi olnule. Millele selle filmi kangelane, Ahto Valter ise, nii oma isa Rudolfi päevikus kirjutatu kui ka poja Ted Valteri otsesõnul kaamerasse öelduna kunagi ei mõelnud.

Ahto Valterit ajendas üksinda ümber maailma purjetamisest unistama prantsuse eelmise sajandi mereseikleja Alain Gerbaulti reisikiri, režissöör Jaanis Valku kõigest sellest filmilugu jutustama aga juhuslikult näppu sattunud Anto Juske raamat Ahtost. Filmi algideest lõppvariantini jõudmine kestis kokku üheksa aastat ja sisaldas ka pingelist, aga arvatavalt vabatahtlikku detektiivitööd. Kuulsin meresõidupisikust täiesti nakatumatult Jaaniselt ulmelistest avastustest ja saatuse poolt etteveeretatud kokkusattumustest Ahto Valteri reisikaaslaste kodu- ja Eesti

AHTO VALTER

Mees, kes elas ainult tänases ja homses

Meremuuseumi ametlikes arhiivides, olgu selleks siis juhuslikult rongiistmelt leitud ja muuseumisse hoiule toodud Ahto isa Rudolfi päevik, kümmekond Kanada meremehe keldrist välja ilmunud Kodaki 16 mm rabedat filmirulli, tuhanded avaldamata fotod või Lõuna-Aafrika 1940. aasta kinoringvaates sisalduv reportaaž vigastatud lõbusõidulaeva jõudmisest Kaplinna sadamasse. Toomas Uba intervjuu meie kangelasega nn „väliseestlastele” mõeldud sovetipropaganda võtmes raadiosaates aastal 1972 on tõeline pärl! Elasin lausa füüsiliselt kaasa paranoiale vältida jutuvadas sõnu ja mõttekäike, nagu Eesti lipp, Eesti Vabariik ja vabadus iga kell merele minna, võimatus koos täiesti üksi jäänud emaga piiritsooni aheldatud Käsmut, oma isakodu ja perekonna hauaplatsi külastada. Kuidas Toomas Uba seda selleks ajaks juba 37 aastat vabas maailmas elanud ja toimetanud Ahtole selgitas ja soravateks lauseteks voolis, jääb meile kahjuks igaveseks saladuseks.

Mingil hetkel hakkas Jaanise sõnul see film ennast sisuliselt ise tegema. Looja ülesandeks jääb aga raske katsumus, selle visuaalse kaose ja absoluutse juhuslikkuse mõtestamine arusaadavaks looks vaatajale. Suurepäraseks ideeks pean Lembit ja Marius Petersoni kasutamist isa Rudolfi ja sõnakuulmatu poja Ahto monolooge esitavate taustahäältena. Teine plaan missugune! Kaval ja arusaamist avardav on ka samal ajal maailmas toimuvate ähvardavate sündmuste aheldamine dokumentaalkaadrite näol ajaliinile. Tahes või tahtmata puudus Ahto Valteril sellest algavast ja kiiresti kuhjuvast õudusest täpsem arusaamine. Või jõudis see kohale palju hiljem. Kui jõudis... USA Neitsisaartel, kuhu ta end peale ümberilmareisilt naasmist ning juba USA kodanikuna elama ja toimetama asutas, polnud Eesti ja eestlaste poolt edaspidi läbielatatavaga kokkupuutepunkte.

1972. aastal jõuab Ahto Valter korra Eestisse. Kohtub ka oma eakaaslastega Kalevi Jahtklubist. Filmis oleva foto järgi tunnen ära klubi asutajaliikmed Heino Kuivjõgi, Ernst Kuzmanovi, Mall Poola ja Kalju Toomara. Millest nad omavahel koosveedetud aja jooksul räägivad, me teada ei saa. Aastaid hiljem meenutas Kalju Toomara, et kordagi ei võtnud Ahto jutuks Eesti lipu all soori-

tatud ümberilmareisi. Mul on keeruline ette kujutada põhjust. Võimalik, et Ahto ei pidanudki seda rikastest turistidest meeskonnaga sooritatud ettevõtmist oma unistuste täitumiseks. Ta ei täida logiraamatut ega pea päevikut. Tahtis ta ju tegelikult ümberkerapurjetamisega hakkama saada uhkes üksinduses. Nagu tema iidol Alain Gerbault. Mulle jääb mulje, et see oligi tema elukestev kinnisidee. Just nimelt üksi purjetamine. Mul pole põhjust kahtlustada teda mingis erilises huvis ja uudishimuses erinevate rahvaste ja kultuuride vastu, jäi ju meie kangelase harridustee vägagi napiks. Meretarkused omandas ta autodidaktina ja nooremadrusena purjelaeval „Tormilind” rassides. Paar aastat enne siitilmast lahkumist, juba vana mehena, teeb Ahto Valter viimase meeleheitliku katse noorpõlveunistus teostada. Austraaliasse jõudes puruneb paraku tavapäraste hooldustööde käigus tema viimane selleks ehitatud jaht. Rohkem võimalusi elumerelained ja saatus talle ei paku.

Valusaimad hetked ja mitmetähenduslikud tagantjärele tarkused filmis on Ahto poja, Ted Valteri naiivsed mälestused oma isast. Muidugi ei mäleta järeltulija midagi ümberilmapurjetamisest, oli ta ju siis alles paariaastane. Kogu järgneva elu jooksul ei räägi isa talle ei sellest reisist ega üldse Eestist. Nad ei räägi omavahel kunagi eesti keeles. Tedi sõnul oli tema isa seikleja, kes elas ainult tänases ja homses. Rudolf Valteri kõik neli poega, Kõu, Jariilo, Uko ja Ahto kaotavad sideme kodumaaga ja perekond otsekui lahustub rahvusvahelisse, aga anonüümsesse substantsi. Nagu seda on ajaloo jooksul juhtunud ja juhtumas sadade tuhandete eesti soost inimestega.

Ahto Valterist andeka uue põlvkonna dokumentalisti poolt jutustatud eepiline filmilugu paneb mind mõtlema. Valusaid mõtteid. Mis mõte on üldse läbielatud seiklustel ja kannatustel, kogemustel ja avastustel, kui neid pole ühel hetkel enam kellegagi jagada? Kui pole meeskonnakaaslastest sõpru, peret, armsamaid ega uudishimulikke lapsi, kui pole rahvast, kelle osana end tunnetada? Aga purjetajate hulgas on alati olnud neid, kes naudid pigem viisi, kuidas kusagile kohale jõutakse, kui kohta ennast. Ahto Valter tundis end merel kindlasti nagu kodus. Äkki oligi see tema pärisosa. ■

MARIS JA TIIT PRUULI

reisitoidud

HISPAANIA segatud maitised

TEKST JA FOTOD: MARIS JA TIIT PRUULI

Maris ja Tiit Pruuli õppisid kogenud meistri käe all ehedat paellat tegema. Nad jagavad seda erilist kogemust lahkesti ka GO Reisiajakirja lugejatega.

Oli päikesetõusuaegne oktoobrilõpu suvehommik Andalusias. Autoaknad tõmbusid uduseks kohe, kui mootor käima pandi. Rashida pusis ja kirus arusaamatus araabia keeles – oma emakeeles –, kuni Tiit ventilatsiooni-süsteemi käima sai. „Naine, kes ütleb, et ei vaja meest, valetab!” naeris Rashida nakatavalt, lükkas esimese käigu sisse ja me kulinaarne teekond Hispaania kööki võis alata.

Rashida on sündinud Alžeerias, kust ta 1964, paar aastat pärast riigi iseseisvumist, noore tüdrukuna Londonisse inglise keelt õppima läks. Sealpeale ta mööda maailma käima jäigi. Õppis lisaks inglise keelele ära ka hispaania, prantsuse ja hollandi keele. Me kohtu-

miseni ei teadnud ta eesti keelest suurt midagi, arvas, et maailma raskemini omandatav keel on soome keel. Selle eksiarvamuse kummutasime kiiresti ja eesti keel sai talle kuuluva esikoha tagasi.

Eestiga seoses meenus Rashidale vaid see, et kord oli üks eestlane kangesti tahtnud tema rannäärset maja ära osta. „Või oli see sloveenlane või mis need teised sarnased nimed kõik on,” ei hakanud Rashida pisiasjadega pead vaevama.

Seitsmekümnendate teisel poolel sattus ta Hispaania päikeserannikule, kus polnud toona tema sõnutsi eriti midagi, ainult puhas *charm*. Nüüdsel ajal tulevat

Maris ja Rashida.

siia maapealsesse paradiisi kokku terve maailm, ainult et infrastruktuur pole selleks veel valmis, kirus ta kiirtee närvilises liikluses. „Isegi Putinil on siinkandis, La Zagaletas, suurte viinamarjaaedadega suvemaja. Aga meie veinimeistreid ta ei usalda, toob need sisse Prantsusmaalt,” kihistas Rashida naerda. Venelasi pidada siinkandis üldse palju olema, põhiliselt mafioosod, dissidendid või multi-multi-multi-miljonärid.

Rahvaste paabel

„Siin on üldse kõiki. Võta minu naabrid: Maroko juut, paar araablast, iirlane, kelle naine on Ukrainast, norralane, paar britti, minu mees on hollandlane,” luges Rashida Costa del Soli rahvusvahelist seltskonda.

„Mõni hispaanlane ka ikka on?” küsisime huviga.

„No paar maja eemal ikka on hispaanlased ka,” naeris Rashida. „On tõsi, et hispaanlased on mõnikord pahased, et neid välismaalasi siin nii palju on, aga ilma nendeta poleks seda piirkonda sellisena olemaski. Ma ei räägi ainult nondest briti kriminaalidest, kes siia 1970ndail investeerisid, vaid ikka miljonitest turistidest, kes siia oma raha jätavad.”

Jutustades olime jõudnud Marbella kesk-turu ette, kust tuli osta kõik vajaminev meie paellaroa ja teiste plaanitud toitude tarbeks.

Kalaturul

Kalaturg peaaegu et ehmatas värskuse ja puhtusega. Ei mingit „klassikalist” kalahaisu, rappeid, roiskuvaid rentsleid või kärbest armaadat. Siin võinuks lisaks kalade fileerimisele, mida müüjad oskuslikult tegid, sooritada ka puhtust nõudvaid keerulisemaid meditsiiniprotseduure.

Rashida kasvas üles mere ääres, Vahemere lõunakaldal. „Mu ema oli silmapaistvalt hea kalade tundja ja kalaroogade valmistaja, minu oskused on pärit just temalt,” teatas ta. Nüüd seisatas ta suure kalahalli uksele ja tõmbas ninaga õhku. „Sa pead tundma lainete ja mere lõhna! Kui seda ei tunne, ära parem leti ligi mine ega osta!”

Rashida maailm tundus rõõmus ja piirideta, kuid oli mõnes asjas vägagi mustvalge. Kalad jagunesid tema jaoks eelkõige kaheks: *farm-raised* ja *natural*. Kalakasvatus pole mingi õige asi, õnneks ei saavat kõiki liike kasvanduse tingimustes taasluua, näiteks sardiine, anšooviseid ja mitmeid teisi *blue oily fish*-kategooriasse kuuluvaid kalu. Õlgu võdistades näitas ta lettidel pea-aegu lõpusteta kalu, kes on kasvanduses nii tihedasti koos olnud, et lõpus ei saagi välja arenda.

Käisime lettide vahel ja valisime välja materjali mereandide paella jaoks. Esiteks pool kilo Püha Peetruse kala, mis olla oma nime saanud selle järgi, et tema küljel on apostel Peetruse sõrmejalg. Kala pea ja luud on vajalikud puljongi keetmiseks, filee paella sisse uputamiseks. Edasi ostisime nii suuri kui ka väikesed merekarpe, nii suuri kui ka väikesed krevette ning pool kilo värsket kalmaari.

Krevetilett võttis silmad kirjuks. Osa neist oli pärit Argentinast ja Tšiilist. Värske

kauba tuline austaja Rashida mõnisksi, et kui kaugelt tulnud krevetid on kohe pärast väljapüüdmist külmutatud, pole need üldse mitte halvad. Peaasi, et mitte kasvandusest! Väikesed õrnroosad, teistest vaid vaevu erinevad krevetid panid Rashida tumedad silmad särama. „Need on magusad, eriti pea, viivad keele alla ka toorelt!” Vajutasimegi paari toore kreveti sisu kergelt vastumeelsust alla surudes suhu ja tõepoolest oligi magus. Väga magus!

Kuninglik paella

Kogusime jääkotti mõnesaja grammi kuni poole kilo kaupa kõike, mis oli vabalt kasvanud, väike ja kallis, sest meie eesmärk oli tõeliselt kuninglik paella.

Aga nagu Rashida ütles: „Paella kõige tähtsam komponent on riis, kõik muu on dekoratsioon.”

Riisi oli lihtne valida selle järgi, et Hispaanias on riisipakkidele kohe peale kirjutatud, milline riis paella jaoks sobib. Rahida eelistas neist Bomba-nimelist.

Me uskusime Rashidat, sest ta korraldab juba aastakümneid kõikvõimalikke kokakursusi, sageli Hispaania toitu puudutavaid, aga tema eriline spetsialiteet on Põhja-Aafrika köök, mille algtööd ta oma emalt araabia keeles sai.

Rashida oli kindel, et sa oled see, mida sa sööd. Tema ärgas ja igatepidi heas vormis olemine oli selle teesi parimaks tõestuseks. Ega me osanud arvatagi tema vanust, aga ta elulugu kuulates oli selge, et alla seitsmekümne ta olla ei saanud. Kui ta, lühikest kasvu naine, mõnest ülemisest köögikapist midagi kohe kätte ei saanud, siis hüppas ta noorsportlase kergusega endastmõistetavalt lauale. Ei mingit igavat eakohast solidsust. Rashida maitstes kõike näpuga, toimetas lennukalt ja soovitas retseptidele läheneda loominguliselt. Ta rõhutas, et püüab kõike teha võimalikult lihtsalt ja kiiresti. Milleks mässata tundide kaupa ülikeeruliste ja detailirohkete ettekirjutustega, kui sama hea ja maitsevamagi tulemuse võib saada palju nauditavamalt. „Kus võimalik, seal tuleb teha asju lihtsamaks,” teatas ta veendunult.

Toit peab olema puhas ja võimalikult naturaalne. Rashida ütles, et ta pole selle põhimõtte fanaatiline järgija, aga arvas, et kui suudame poolegi oma toidust sellisena hoida, teeme oma tervisele suure teene.

Ta enda toit olla igatepidi öko umbes 80 protsendi ulatuses. Esimese tõsisema tervisliku toidu teemalise sõja pidas ta maha emaga, kui nõudis võiga praadimise lõpetamist ja selle asemel oliiviõli kasutusele võtmist. „Aga siis nad arvavad, et me oleme vaesed!” oli ema ehmunud. Oliiviõli oli toona hästi odav ja kalli võiga üleujutatud toidud hinnatud. Lõpuks soostus Rashida kompromissile minema: „Mürgita siis külalisi edasi, aga oma perega kokates kasutame oliiviõli!”

Teel turult oma koju Marbella äärelinnas juhtis Rashida tähelepanu väikestele kerge konstruktsiooniga rannarestoranidele – *chiringuito*-dele – ja pani südamele, et neid külastades teeksime esmalt kindlaks, kas need on ikka hispaanlaste omad. Inglased ja teised sisserännanud ei tundvat tapade valmistamise kunsti sugugi nii hästi. Tapadel peab olema hispaania hing – kergus ja särtsakus.

Üldiselt rõhutas Rashida alatasa, et nii nagu Hispaania arhitektuuris ja keeles, on ka kokanduses väga tuntavad araabia mõjutused. Paella sõna tuleb samuti araabia keelest ja tähendas algselt ülejääke.

Paellat võib teha ka kana- või jänesealihaga, samuti on olemas vegetaarne paella. See roog võib olla valge või safraniga kollaseks värvitud, aga saab teha ka seepiatindist süsimusta paellat.

Meie tegime aga sellest, mida Vahemeri täna kalaturule oli toonud. „Mida koledam kala, seda maitavam!” kinnitas Rashida. „Mida noorem kala, seda parem, selline pole jõudnud saastunud maailmamerest veel liiga palju raskemetallesse kehasse koguda!” kõlas järgmine õpetus. Kasvanduse kala tunned ära heledama naha, väiksema te või olematute lõpuste ja muidugi hinna järgi. Vabaveekala on kohati kuni topelt hinnaga. „Osta kas või ainult mõnisa-da grammi, aga tõeliselt kvaliteetset ja maitavat kala!” rääkis me õpetaja. „Näiteks Pariisis olles käin alati ühes restoranis, kus pakutakse vabalt kasvanud merekala, mille kilohind on üle saja euro, aga maitse lihtsalt taevalik,” laskutas Rashida keelt.

Paellani jõudmine võttis veel aega.

Esiteks tee

Rashida on Põhja-Aafrikast kaasa toonud kombe juua magusat teed. Kõhukas kaardus tilaga berberikannus valmis roheline tee, mille sisse visati paar mündilehte. Teeklaasidesse lisati rohkelt mett. Iga natukese aja tagant kallas Rashida vahutava teejoa kõrge kaarega me tassidesse ja väikesteid pause kasutasime usinalt tee joomiseks.

Teiseks suupisted

Kõrtsikultuurist pärit tapad on sajanditega saanud hispaania kultuuri lahutamatuks osaks.

Meie lükkasime ahju röstima vaagnatäie saiatükke. Lõikusime mõned magusad tomatid viiludeks, lappasime lahti imeõhukesed 24 kuud valminud *serrano*-singi viilud ja anšoovised, seadsime valmis väga hispaaniapärase Manchego juustu lõigud. Krõbedatele soojadele saiaadele niristasime oliiviõli, ladusime riita tomatid, kalad, singirosetid, soola ja petersellilehe. „Te ikka teate anšooivist ja see maitseb teile?” küsis Rashida mitu korda umbusklikult. Tema teada anšooivist eriti ei tunta ja enamusele see ei maitse. Ta ei teadnud veel, et meil

oli tema jaoks Eestist kingitusena kaasa toodud purk anšooviseid ja purk muraka-moosi, mõlemad me suured lemmikud.

Juustude hulgas eelistas Rashida hormoone ja antibiootikume täis lehmapiimale kindlalt kitsepiima. Pastöriseeritud piimast juust olevat aga neile, kes juustust kohe mitte midagi ei tea! Sool peab olema eelistatavalt jäme ja Rashida lemmikuks oli öömüst vulkaanisool, mis pole nii „agressiivne”.

Tapitad ehk väiksemat sorti tapad said valmis! Teeklaasid lükati kõrvale ja Rashida tõi välja Hispaania parimad veinid maa põhjaosast, Valladolidi provintsist pärit Rueda ja veidi ida poolt pärit Rioja pudelid. Valged Ruedad ja punased Riojad.

Kolmandaks supp

Enne paellat valmistasime *gazpacho*, Hispaaniale tüüpilise külma värskendava köögiviljasupi, mille põhikomponendiks on tomatid. „Alusta sellega päeva ja sa lendad!” lehvitas Rashida käsi. Ta soovitas korraga valmis teha kolme-nelja päeva portsu, sest külmkapis seistes minevat see aina paremaks. „Kui tomatihooaeg on läbi, asenda need maasikatega,” lubas Rashida lahkesti ja meenutas sel hetkel meile fil-

mist „Kevade” Imelikku, kes Tõnissonile rosinasuppi pakkus. *Gazpacho* on suvine toit, mida süüakse palava ilmaga. „Aga seda võib vabalt süüa ka näiteks detsembris,” oli Rashida taas loominguline. Lisaks lõhnavatele tomatitele hakkisime veel kurki, sibulat, küüslauku. Hispaanlased ses supis tavaliselt paprikat ei kasuta, aga see annab nii ilusa värvi, et meie kasutasime. Küüslauguküüned lõikasime pooleks ja võtsime keskelt välja eriti mõru tugeva südamiku, et *gazpacho* oleks mahedam. Kui hiljem paella puhul küüslauku puhastasime, siis polnud seda teha vaja, sest paella puhul läheb küüslauk küpsetamisele ja „küpsetamine tapab kõik”, teatas Rashida veendunult. Hispaanlased lisavad *gazpacho*’le ka leiba, oliiviõli ja vett. See oli eriti tavaline varasematel kehvematel aegadel, kus leivasegune supp paremini kõhtu täitis. Meie asja eest, teist taga leivapudiga kõhtu täitma ei hakanud!

Püreeastasime kõik köögiviljad saumikseriga ja surusime segu puulusikaga tugevalt läbi tiheda sõela, et seemned ja kiud sisse ei jääks, kuid et maitse neist viimseni välja pigistatud saaks. Seemned need põhimaitse andjad ongi.

Maitset tuunisime kirsiaädika ja külmpressitud oliiviõliga. Hispaania on number üks oliiviõli tootja maailmas. Muidugi kasvavad oliivid ja pressitakse maitavat õli ka teistes Vahemere maades, eriti Itaalias ja Kreekas, kuid märksa väiksemates kogustes. Itaallased ostavad just Hispaaniast oliive oma õlitööstuse tarbeks.

Viimase äkilise puudutuse *gazpacho*’le annavad Cayenne’i pipar ja meresool.

Enne supi külmkappi ooterežiimile saatmist maitsesime seda veidi – hakkas kahju, et söömisega veel ootama peame.

Neljandaks magustoit

„Magustoit!” krimpsutas Rashida rõõmsalt nina. „Hispaanlased ei oska ausalt öeldes magustoitu teha. Nad on araablastelt päranduseks saanud vaid mandlitest magusa, näiteks *turrón*’i ja *marzipan*’i.

Meie viisime aga ellu Rashida fantaasia itaalia-prantsuse teemadel, mis on maitse-

vad ja dekoratiivsed – *mascarpone*, maasikate ja mandlitega *coulis*’t à la Rashida.

Me kohtumisest kalaturul oli märkamatult möödunud kolm tundi ja kõht oli juba väga tühi. Õnneks sai mikserilabade küljest pisut magusat limpsida. Munad olid muidugi Rashida tuttava farmeri juurest toodud. Esmalt pesime neilt maha kanasita sisse hangunud udusuled ja siis hoolega endi käed, et välistada igasugune võimalus kokkupuuteks salmonellaga.

Lõime munakollased valgetest lahku ja mikserdasime tihedaks kreemjaks vahuks. Jaokaupa lisasime *mascarpone*, et see võimalikult ühtlaselt seguneks. Edasi oli kaks võimalust. Munavalge võib kohe vahustada ja *mascarpone* järel ettevaatlikult seguse lisada. Meie valisime teise tee. Jätsime munavalged esmalt seisma ja vahustasime alles vahetult enne lauale kandmist, et see külmas seistes kokku ei vajuks.

Purustasime saumikseriga maasikad ja lisasime ühe apelsini riivitud koore, vaniljesiirupit, poole sidruni mahla ja röstitud mandlilaaste. Maasikate asemel võib kasutada ka mangot ja sidrunimahla asemel apelsinimahla. Vaniljesuhkur sobib siirupi asemel samuti. Mandlilaaste röstisime pannil kohe rohkesti, sest need sobivad hiljem magustoitu ka kaunistama.

Kallasime kõhukatesse pokaalidesse

esmalt munakollase-*mascarpone*-vahu ja selle peale ettevaatlikult maasikasegu, et kihid selgelt eristuksid. Panime klaasid külmkappi viimast lihvi ootama. Kui pearoog oli söödud, vahustasime muna-valge, kallasime selle kolmandaks kihiks ja põletasime pealmise kihi karamelliks. Siis veel röstitud mandlilaaste peoga peale ja kerge ning ülimatev magustoit nägi välja täiuslik. Oliigi täiuslik. Ehkki „täiuslikkust pole olemas!”, naeris Rashida iga kord, kui lennult mõnd kogust või komponenti vahetas.

Viimaseks tuli meil valmis saada ka pearoog

Rashida silitas pilguga lauale laotatud kalu, karpe, köögivilju, maitseaineid ja ohkas õndsalt: „*Top-top-top, out of this world!*” Ja tsiteeris seejärel mõnuga oma lemmikut Churchillit: „Mu maitse-eelised on väga lihtsad, rahuldun kergesti parimaga.”

Ettevalmistused paella tegemiseks hakkasid ühele poole saama, kõik oli puhastatud ja tükeldatud. Aga enne suurt finaali tuli veel tegeleda merekarpidega, need olid mõeldud nii eelroaks kui ka paella sisse panemiseks. Saime instruksiooni: „Karbid jagunevad kaheks: *good and dead*.”

Selleks, et saada selgeks, mis on hea, mis

halb, tuli karbid panna väga kangesse soolvette. Surnud ehk halvad karbid avanesid ega jäänud enam ka surudes kinni. Need viskasime minema. Karpide pesuvett, mis ajapikku tumedaks värvus, tuli vahetada kolm-neli korda, et karbid liivast ja mustusest puhtaks saaks.

Tegime paksu põhjaga keraamilises kastrulis valmis kuuma segu küüslaugust, sibulast, väikesest teravast paprikast ja petersellist. Õlis klaasjaks keenud ollusele kallaskime peale ühe sidruni mahla ja pool klaasi veini. Lasime marinaadi keema, siis segasime karbid sinna sisse ja jätsime kaane alla marineerima.

Paellat teevad Hispaanias traditsiooniliselt mehed. See on tore, sest siis saavad naised samal ajal rahulikult tapistade ja veiniga maiustada.

Oliiviõlisele paellapannile tuleb järjest laduda küüslauk, hakitud pipar, kalmaarilõigud, riivitud tomat, mille nahk on eemaldatud, paprika. Kogu massi tuleb pidevalt hoolikalt segada. Vähehaaval tuleb hakata lisama riisi ja Püha Peetruse peast tehtud kalapuljongit. Ja siis türgi oad ja mereannid – kalatükid uputasime tihe- nevasse riisisegusse – ja vajaduse korral puljongit. Lasime sel massil madalal kuumusel umbes 15 minutit keeda. Aeg-ajalt tuli panni raputada, mis olevat hispaania- pärane toiduainete segamise viis.

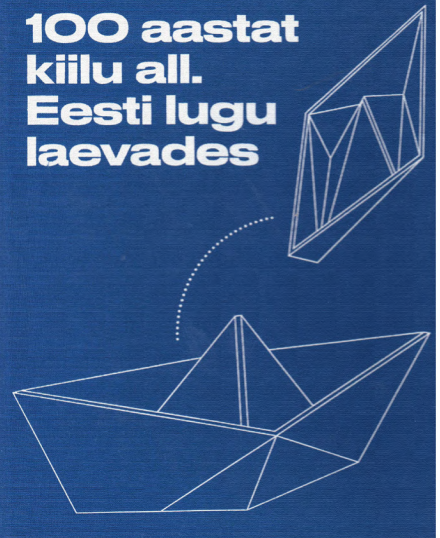
Hispaanlastest tegime erinevalt seda, et kui nemad tükeldavad paella sisse mineva küüslaugu, siis meie võtsime küüslau- güküüntelt vaid suurema koore pealt ja lasime paellasse tervelt.

Paella kukkus välja päris kena – värviline ja üsna tahke. Panni võis rahulikult kallutada, ilma et ükski riisitera või krevett oleks maha pudenenud. Põhjakiht oli kergelt karamelliseerunud, kalapuljong viimse tilgani imendunud. Täiuslik tule- mus, rõõmustasime kõik koos nagu lapsed ja kiirustame palmi alla terrassile lauda katma. Vahemeri säras päikeses ja elu oli ilus. Rashida viimane nõuanne meile enne sööma asumist oli: „Kutsuge sööma neid, kes seda hinnata oskavad, mitte neid, kes lihtsalt kõhu täis õgivad!” ■

100 aastat kiilu all. Eesti lugu laevades

FOTOD: TIIT PRUULI KOLLEKTSIOON

100 aastat kiilu all

2019. aasta alguseni näeb Lennusadamas mere-
muuseumi korraldatud
näitust Eesti merenduse
viimase saja aasta loost.
Koos näitusega ilmus ka
raamat „100 aastat kiilu
all. Eesti lugu laevades”.
Olgu kohe öeldud, et
see on juubelile vääriline
aktsioon.

Näituse suureks plussiks on suur hulk
põnevaid laevamudeleid iidsest ajast kuni
Tallinki superlaevadeni. Raamat on esin-
duslik, hea ning unikaalse fotomaterjali ja
täpsete tekstidega.

Hästi on välja toodud laevade tehnilised
andmed, puudu on vaid korrektne tabel,
milliste teiste nimede alla üks või teine
laev on veel seilanud. Lõpus oleks võinud
olla ka laevanimede register.

Kuigi raamatus on ka mitu olulist sõja-
laeva (Laine, Lennuk, Wambola, Admiral
Pitka, Admiral Cowan jt), on põhirõhk ikka

töölalustel: reisi-, uurimis-, kalapüügi- ja
kaubalaevadel. Unustatud pole seejuures
ka lõbusõidulused (Lennuk, Hoppet,
Jõmmu, Turm, Tormilind).

Raamatut on põnev võrrelda 2015. aastal
ilmunud Mati Õuna ja Hanno Ojalo teo-
sega „101 laeva”, mis on rohkem kreenis
militaarsuuna poole.

Kattuvaid peatükke on kahes raama-
tus 36–37. Mõnel puhul on vaadeldud
sisuliselt sõsarlaevu (Mahtra/Sörve,
Kreutzwald/Pegasus, Ahto/Ahto II,
Sulev/Wambola). Õnneks on veel küll ja

Vahilaev Laene 1929. aastal.

Vambola. Miinide panek Paldiskis
1923. aastal.

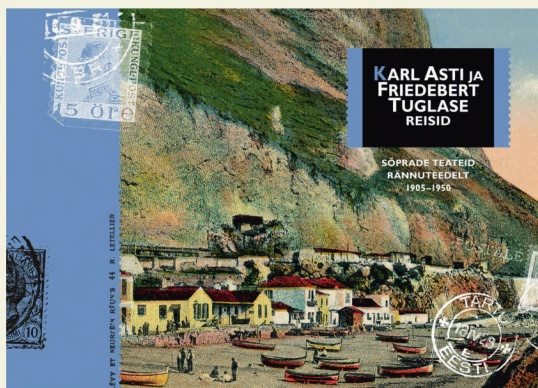
M.A. VAMBOLA.
Miinide panek Paldiskis
1923.

küll laevu, mis neisse kahte teosesse ei ole mahtunud ja millest võiks tulevikus kirjutada. Olgu näiteks nimetatud kas või Suure Tõllu varju jäänud jäämurdja Jüri Vilms, reisilaev Vasa, hüdrograafialaevad Merepoeg ja Sekstant, paljud süvendajad, mille tööd pole veel ajalooliste tekstide näol väärtustatud.

Kui midagi puudu jääb, siis mahlakaid lugusid, millest mereelu ju suures osas koosneb. Ju see ongi teiste teoste teema. Praegu on meile aga juubeli puhul kingitud ilus ja usaldusväärne aimateos. ■

Miiniristleja Lennuk 1928. aastal.

Janika Kronberg KARL ASTI JA FRIEDEBERT TUGLASE REISID

GO GROUP, 2017

Eakaaslased Eestist eemal

Janika Kronbergi koostatud ja kommenteeritud raamatut „Karl Asti ja Friedebert Tuglase reisid” lugedes ja selles piltpostkaartide koopiaid vaadates tekkis mitmesuguseid mõtteid.

Kui ma viimase suure sõja lõppemise järel hakkasin koolis käima, jäi kohalik külaraamatukogu viie-kuuekilomeetrise tee keskpunkti. Kuulnud emalt kiitvaid sõnu Friedebert Tuglase teosest „Teekond Hispaania”, võtsin minagi selle lugemise ette ja sain teada palju huvitavat meile tollal nii kaugel asunud maast. Seejärel lugesin läbi tema teised reisiraamatuid. Saanud teada, et tsaari ajal pagulasena välismaal elanud Tuglas ja Gustav Suits pärinevad samast kandist Lõuna-Tartumaalt, moodustasin neist mõttelise kirjanike paari. Tuglase tegeliku reisikaaslase Karl Rumor Asti (Rumor Asti) reisiraamatuid ma tollal ei juhtunud lugema. Neist sain teada alles keskkooli esimeses klassis teost „Maailma maad ja rahvad” lugedes ja konspekterides. Just siis hakkasin huvituma Malai saarestikust, kuhu Ast tookord ei jõudnud, kuid millest on tänapäeval avaldanud seal pikemalt elanud eestlannad paar raamatut.

Suure reisimehe Tiit Pruuli arutlus „Kas minna reisile Tuglase või Astiga?” on ilus sisseminek raamatusse. Sissejuhatuse lõpus vastab Pruuli pealkirjana esitatud küsimusele kolmes variandis, millest viimane kõlab: „Läheksin mõlemaga ja kaasa võtaksin raamatu, milles oleks Tuglase ja Asti reisikirjadest kokku kirjutatud keegi, kellel on Tuglase stiilitunne ja ajalohuvi ning Asti oskus näha ja kogeda tegelikku elu paigas, kus me koos liigume.”

Rohket materjali valikuliselt kasutanud Janika Kronberg annab raamatu põhiosas ülevaate Rumori ja Tuglase reisidest ja elust välismaal ning teeb muud materjali

ammendavalt kasutades saatesõnas kena võrdleva kokkuvõtte.

Asti ja Tuglase reisid kattusid vaid osaliselt. Ast pidas lugu kaugetest kuumadest maadest, Tuglas liikus aga meile lähemas Euroopa ja Põhja-Aafrika ruumis. Et Tuglas tegi oma kirjatöid pidevalt ümber, ei leidnud ma tema raamatu „Teekond Hispaania” hilisemais trükkides enam sissejuhatust ja selle lõpuosa lauset „Ja kui ka see pole mu tõeline isamaa, siis ei takista miski teda mu unistuste kodumaaks pidamast”. Tänu Paul Ariste kunagi esitatud küsimusele, miks Tuglas pidas Hispaaniat oma kaudseks kodumaaks, sain noorpõlves teada pisut ka tema esivanemate päritolust. Mis puutub Tuglase väisatud maadesse, siis olen elanud Soomes temast vähem, kokku umbes paar aastat, kuid veetnud Hispaanias kauem aega, pisut üle paarisaja päeva. Marokos oleme Tuglasega viibinud umbes sama kaua. Ast aga koguni elas Marokos ning püüdis seal isegi äri teha.

Kui keegi küsiks minult, kummaga läinuksin koos reisile, siis arvan, et vaevalt oleks noobel Tuglast tahtnud kaasa võtta endast üle 50 aasta nooremat tundmatut meest. Kas Ast oleks seda teinud, ei tea, kuid ise oleksin küll tahtnud külastada Brasiiliat, tutvuda Aasias Tseilonit asustavate rahvastega ning suunduda siis Malai maailma, millest Astil õnnestus näha vaid Singapuri ja pisikest osa Malaka poolsaarest. Brasiilias oleksin üritanud ühendust võtta naaberkihelkonnast pärit Theodor Lutsu ja tema naise Aksellaga, kelle kirjavahetusega on mul õnnestunud tutvuda alles hiljuti. Nemad on küll sooja maad Brasiiliat eriti kiitnud, nii nagu tegi seda mu kunagine kirjasõber Ernst Grimm Florianópolisist.

Ott Kurs

EV100 maailmas

Go Reisijakirja seltskonna-
rubriigis avaldame sel aastal
pilte Eesti Vabariigi juubeli tä-
histamisest väljaspool Eestit.
Kui sul on huvitavaid fotosid,
jaga neid meiega aadressil
reisijakiri@go.ee! ■

Hollandis avati Eesti Vabariigi 100. sünnipäevale pühendatud tammik.
Foto: Maarja Lank

Peeter Oja ja Mart Juur tähistasid Eesti
juubelit koos Hamburgi eestlastega.

Oslo Viikingid Estival Folki peol Stockholmis.

Uues numbris:

Ülevaade 2017. aasta reisikirjandusest
Winnipegis kunsti- ja arhitektuurifestivalil
Eriliselt ilus matk Sarekis

Kuidas tellida?

1. <http://reisikirjad.gotravel.ee>
2. e-kirja teel tellimine@go.ee
3. Postkontorites üle Eesti

aasta-
tellimus
6 numbrit

18.-

MAARJAMÄE AJALOOKESKUSESSE!

- Maarjamäe loss
- Filmimuuseum
- Tallihoone
- Laste mänguväljak
- Nõukogudeaegsete monumentide välinäitus
- Kohvik ja restoran

Avatud iga päev 1.05–30.09.2018

T – P 1.10–30.04.2018

www.ajaloomuuseum.ee

◀ AJALOOMUUSEUM ▶

**Jack
Wolfskin**

Me usume, et igaüks, kes naudib looduses liikumist,
väärrib vaid parima kvaliteediga varustust.
Ainult seda me sulle pakumeegi.

Nüüd lisaks viiele kauplusele üle Eesti ka e-poes

MATKASPORT
www.matkasport.ee

Järve Keskus
681 3140

Ülemiste Keskus
681 3148

Rocca al Mare Keskus
681 3138

Lõunakeskus
681 3147

Pärnu Keskus
681 3145